

A LEÁNYOK NEVELÉSÉRŐL

ÍRTA

FÉNELON

CAMBRAI ÉRSEKE

FRANCIÁBÓL FORDÍTOTTA ÉS A BEVEZETÉST
ÍRTA

SEBES GYULA

GIMNÁZIUMI IGAZGATÓ



KIADJA

A KATH. KÖZÉPISKOLAI TANÁREGYESÜLET

1936

STEPHANEUM NYOMDA ÉS KÖNYVKIADÓ R. T.
Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28. — A nyomdáért felelős: ifj. Kohl Ferenc

BEVEZETÉS.

Fénelon Francois de Salagnac de la Mothe 1651 augusztus 6-án született Perigordban, a Fénelon kastélyban. Cahorsban, majd Parisban végzett tanulmányok után a párisi Saint-Sulpice papnevelő intézetbe lépett, hogy jövő élethivatására előkészüljön. Még egészen fiatal lelkipásztor volt, amikor a református vallásról a katolikus Egyházba visszatért nők részére alapított Nouvelles Catholiques igazgatója, majd több belföldi hittérítő szervezet irányítója lett. Ezen tevékenysége közben látott bele oly mélyen a női lélekbe, hogy 1687-ben megírhatta a *De L'éducation des filles* című művét. Ez a munka olyan hírnevet szerzett neki, hogy két évvel annak megjelenése után a burgundi hercegnek, XIV. Lajos unokájának gondozásával megbízott Beauvilliers hercege meghívta őt annak nevelésére. A kis herceg makacs, indulatos, durva, a kegyetlenségig vad, Saint-Simon állítása szerint valóságos emberi szörny volt. Fénelon minden idejét vele töltötte, minden istenadta képességét és tudását latbavetette és csodát művelt vele. A pokoli jellemből szelíd, nyájas, türelmes embert nevelt, aki a legkomolyabb elhatározással készült elő a származásával járó magas küldetésre. Ennek a nevelői munkának emléke Fénelonnak a Télémaque című örökéletű műve. Fénelon 1695-ben Canibrai érseke lett. Ebben a méltóságban fejezte be gazdag, munkásságú életét 1715-ben.

A leányok neveléséről szóló értekezés Fénelonnak időrendben is, értékben is a legelső műve. Harminchatéves korában írta és így ez a mű bizonyosága annak, hogy a halhatatlan író mily korán képes volt mélyreható elemzésre. Fénelon a művet nem szánta a nyilvánosságnak. Hűséges barátjának, Beauvilliers hercegének és feleségének kérésére írta vezérfonal gyanánt tizenhárom gyermeküknek, köztük öt leánynak a nevelésére. Egy családnak szólt, de megfelelt minden családnak és a leánynevelés, de sok tekintetben minden nevelés alapvető művévé lett. A herceg a benne foglalt bölcs tanácsok áldásos hatását a maga népes családjában mindennap

érezte úgy gondolta tehát, hogy szolgálatot tesz vele nemzetének, ha közkinccsé teszi.

Az első kiadást Parisban minden körben határtalan örömmel fogadták. Charles Rollin az egyetem lektora, a jeles pedagógus, kiváló műnek tartotta és ajánlotta a szülőknek, hogy adják annak az egyénnek a kezébe, akire gyermekeik nevelését bízzák. Bossuet azt mondta róla, hogy a maga rövidségében több értékes gondolatot, több finom és mély megfigyelést, több egészséges elméleti és gyakorlati igazságot foglal magában, mint a nevelés kérdéséről közzétett többi kötetekre menő művek. Fénelon megélte munkájának gyakorlati értékelését is, mert a Maintenon asszony által Saint-Cyrben alapított leánynevelő intézet az abban lefektetett gondolatokat és gyakorlati tanító és nevelő módszert követte. Ez az intézet tehát 500 leánynövendékével Fénelon pedagógiájának gyakorlati mezeje volt.

A munka első kiadását több is követte. Megemlíjtük az 1696. évit, melyet maga Fénelon nézett át és javítgatott, az 1715. évit, mely először közölte a műnek egy ismeretlen nőnek szánt, ismeretlen időben készült remek kivonatát ilyen címen: *Avis á une dame de qualité sur Véducation des a fille*, a Fénelon összes műveinek sorozatában megjelent 1823., továbbá az 1872. és az 1907. évi kiadásokat. Az 1872. évben megjelent kiadás az egyetlen, melynek szövege megegyezik a Versaillesben őrzött kiadás és a szerző kéziratának szövegével. A 250 év alatt megjelent kiadások hosszú sora fényes bizonyosága annak, hogy Fénelonnak ez a műve azon ritka alkotások közé tartozik, melyeknek értékét a haladó idő nem tépázza meg.

Nyelvünkön eddig egy fordítása volt. Szálai báró Barkóczy László túlságosan szabad fordítása ilyen címen: *Nőnevelés Fénelon után*, Pesten, 1842, Trattner—Károlyi betűivel. Ez azonban ma már ritka mű. A legnagyobb közkönyvtárainkban sincs meg. Fénelon gondolatait igyekezett bevinni a magyarság köztudatába: Fináczy Ernő: *Neveléstörténet*, IV.; Weszely Ödön: *Fénelon és a nőnevelés*, Budapest, 1903.; Balenegger Hugó: *Fénelon a leánynevelésről*, Arad, 1911.

A mű alakja szerint nem értekezés, nem kifejtés, hanem szerkesztett összefüggésű, egyre mélyebbre tekintő, nagyszerű tanácsok sorozata. Ezeknek a tanácsoknak az ad értéket, hogy finom lelki megfigyeléseken alapulnak. A gyermeki, különösen a leánylelket, annak sajátos megnyilvánulásait, erényeit és fogyatékoságait senki sem ismerte úgy, mint Fénelon, sem azelőtt, sem az ő korában,

de még utána sem jó ideig, — magát Rousseaut sem véve ki. Megfigyelései jórészt még ma is helytállóak. De a gyermeki léleknek nemcsak a tökéletlenségeit és gyarlóságait ismeri és tárja fel, de a segítség forrásaira és módjaira is rávezet.

A mű nyelve meglepően egyszerű. A legkedvesebb és a legvilágosabb prózai nyelvek egyike az egész francia irodalomban. A lélekmegfigyelésre épített nevelésnek nehéz, akkor még merőben újszerű kérdésével oly könnyedén és oly világosan foglalkozik, hogy gondolatainak megértése nem okoz különösebb nehézséget az olvasónak. Ez a könnyedség, világosság és nyelvi szépség sokat köszönhet a görög szellemnek, melynek Fénelon gyöngéd hódolója volt.

A mű gondolatmenete a következő:

A nőnevelés fontos kérdés, mert a nő értelmi és jellembeli állapota döntően hat a családra és a család révén a társadalomra (I. fejezet). A nők tudatlanságuk következtében unatkoznak. Az unalom és a velük született kíváncsiságuk káros és veszedelmes foglalkozásokra viszi őket (II. fejezet). A nevelést korán, már a csecsemőkorban kell kezdeni. A bölcsőben fekvő gyermek is figyel és érzékeny a hatások iránt. A gyermekkori hatások kísérik az embert az egész életén át. A gyermek természetének főjajtságai: a gyenge értelem, az élénk képzelet, a nagyfokú szellemi nyugtalanság és a kíváncsiság. A kíváncsiság nyílás a gyermek lelkén. A kíváncsiság révén a lélek mintegy fele úton elébe megy a nevelésnek. A helyes nevelés a kíváncsiság kielégítése (III. fejezet). A gyermek agya üres és szokásai még nincsenek, emiatt minden hatást felvesz. Tehát csak utánzásra érdemes példákat állítsunk a gyermek elé (IV. fejezet). Keveset, de értékeset nyújtunk a gyermeknek. A gyermek csak képek felvételére alkalmas, okoskodásra nem, tehát mindent képekben, szemléletes alakban tárjunk elébe. A tanításban ne legyen kényszer; a bölcsesség és az erény mosolygó arccal jelentkezék. Ne legyen minden öröm az egyik oldalon, a játék oldalán és minden teher a másikon, a tanulás oldalán. A tanítás legyen gyakorlatias: biztos és kellemes célt tárjunk a gyermek elé. Nyerjük meg a gyermek bizalmát, mert e nélkül a nevelés csak formáság. Legyünk türelmesek és megértők vele szemben. Ne követeljünk tőle olyan komolyságot és pontosságot, amilyenre mi magunk sem vagyunk képesek. Az erőszak és a félelem által irányított lélek egyre gyöngébb lesz. Minél kevésbé ölti magára a tanítás a lecke és a nevelés a kényszer alakját, annál jobb. Az élénk és érzékeny természetű gyermekek nagy eltévelyedésre hajlamosak; de roppant segélyforrásaik vannak és gyakran messziről térnek vissza. A kö-

zömbösség súlyos baj, mivel szemben a nevelés csődöt mondhat (V. fejezet). A bibliai történeteknek nagy nevelőerejük van. Ezek a történetek nem önmagukért vannak, hanem azért, hogy erkölcsi elveket szemléltessenek. A történetekből kiindulva a gyermekeket ezekre rá kell vezetni (VI. fejezet). A vallást és az erényt meg kell szeretetni. Ne állítsuk se az egyiket, se a másikat a gyermek elé rideg, komor, elriasztó, hanem kedves és vonzó képben. Azután a vallás alaptételeinek tanítási módszerét mutatja be oly mesteri feldolgozásban, amilyent ritkán találunk a pedagógiai irodalomban (VII. fejezet). Ezt követi a tízparancsolat, a szentségek és az imádság tanításának ugyanolyan értékű bemutatása (VIII. fejezet). A leányok főbb természeti hibái a gyöngeség, a félénkség, mely megakadályozza őket a határozott viselkedésben, a könnyedség arra, hogy felületesen mondjanak véleményt, a ravaszság, melyet céljaik elérésére oly sűrűn alkalmaznak és végre a hiúság, az üres tetszésvágy, mely életük irányításában oly különösen nagy szerepet játszik. Az eljárási mód ezen hibákból való kiemelésükre (IX., X. fejezet). A nő kötelessége gyermekeinek nevelése, háztartásának helyes gondozása, alkalmazottainak okos irányítása és ha földbirtoka van, segédkezés annak kezelésében. A kellő ismereteket a nyelvtan, a számtan, a történelem, a gazdasági ismeretek és a jog elemeinek tanulmányából merítheti. De ne akarjunk tudós nőt nevelni, hanem nyújtsuk ezeket az ismereteket a nő természetéhez és életkörülményeihez alkalmazva (XI., XII. fejezet). Az utolsó fejezet a nevelőnőkről, továbbá a szülők magasztos hivatásáról szól, akiknek a nevelésben példaadó szerepet kell játszaniok.

Ez a fordítás az 1872. évi kiadás szövege nyomán készült. A fordításnál ez az elv lebegett a szemem előtt: az író gondolatait újra átgondoltam és finom értelmükhöz szigorúan ragaszkodva úgy igyekeztem azokat nyelvünkön kifejezni, hogy ne ütközzék ki rajtuk a fordítás íze. Az írásjeleknek különös, a mai gyakorlat szempontjából szokatlan használatát is megtartottam. Ez azonban nem zavar a megértésben.

A nevelői irodalom ezen örökbecsű remekének nyelvünkön első hű fordítását a nevelők, a szülők és minden gyermekszerető ember jóakarató figyelmébe ajánlom. Ez a mű nemcsak nevelés-történeti fontosságú, de kimeríthetetlen forrása az értékes gondolatoknak, melyből még a leghaladóbb gondolkozás is mindig meríthet.

Budapesten, 1936. évi április 18-án,

a fordító.

A LEÁNYOK NEVELÉSÉRŐL.

I. FEJEZET.

A leányok nevelésének fontossága.

Semmi sem annyira elhanyagolt, mint a leányok nevelése. A szokás és az anyák szeszélye dönt el abban mindent: feltételezik, hogy a női nemet kevés oktatásban kell részesíteni. A fiúk nevelése a közjóléttel való kapcsolata révén a legfontosabb ügyek egyike gyanánt szerepel; bár ebben sem követünk el sokkal kevesebb hibát, mint a leányok nevelésében, de legalább meg vagyunk győződve, hogy sok okosságra van szükség, hogy sikert érjünk el. A legtehetségesebb emberek igyekeznek a kérdésben irányításokat adni. Mennyi oktatót és mennyi fiúnevelő intézetet látunk! Mennyi pénzt fordítunk könyvek nyomtatására, tudományos kutatásokra, nyelvtanulási módszerekre és tanárookra! Mindezekben a fontos tevékenységekben több a látszat, mint az érték; mégis mutatják azt a magasabb gondolkodást, mely a fiúk nevelésében megnyilvánul. A leányokról azt tartják, hogy nem kell tanultaknak lenniök, mert az érdeklődés hiúkká és kényeskedőkké teszi őket; elég az, ha majd tudják vezetni a háztartásukat és tudnak okoskodás nélkül engedelmeskedni az uruknak. Nem mulasztják el rámutatni arra a sok nőről szerzett tapasztalatra sem, hogy a tudomány nevetségessé teszi őket; ennek következtében feljogosítva érzik magukat arra, hogy a leányokat kiszolgáltassák a tudatlan és tapintatlan anyák irányításának.

Tény, hogy ügyelnünk kell arra, nehogy nevetségés tudákosokat neveljünk. A nőknek gyengébb és nyugtalanabb elméjük van, mint a férfiaknak; éppen ezért nem helyes dolog olyan tanulmányokra fogni őket; melyek megzavarhatják. Nem kell sem államot kormányozniok, sem háborút viselniök, sem a vallás szent titkaival foglalkozniok; tehát meglehetnek kiterjedt államtudományi, katonai, jogi, bölcséleti és hittudományi ismeretek

nélkül. Sőt a mérnöki ismeretek nagy része sem nekik való: könnyebb tevékenységekre vannak teremtve. Sem testük, sem szellemük nem oly kitartó és erőteljes, mint a férfiaké; de kárpótlásul a természet megadta nekik a kézi ügyességet, a rendszeret és a gazdálkodást, hogy ezek legyenek otthonukban csendben a foglalkozásaik.

De mi következik a nők természetes gyöngeségéből? Minél gyöngébbek, annál nagyobb szükségük van arra, hogy erősítsük őket. Nem kell-e nekik kötelességeket betölteniök, még pedig olyan kötelességeket, melyek az egész emberi létnek alapjai? Nem a nők döntenek-e romba, vagy tartják életben a családokat, irányítják a háztartás minden kicsiny részletét és ezen a réven döntő szerepük van abban, ami egészen közelről érinti az emberi nemet? Tehát az övék a főrészt szinte az egész világ jó és rossz tetteiből. A helyes gondolkodású, szerény és vallásos nő lelke az egész háznak; rendet tart ott a földi jólét és az örök üdvösség javára. Még azok a férfiak sem képesek a maguk erejéből semmi hathatós jót elérni, akik a közéletben nagy tekintélynek örvendenek, ha a nők nem támogatják őket munkájukban.

A világ nem árnykép; a családok összesége: ki finomíthatja azt kényesebb gonddal, mint a nők, az ő természetes tekintélyükön és a családban való állandó jelenlétükön túl, kinek van annyi veleszületett képessége, mint nekik, hogy gondosak, figyelmesek, tevékenyek, példaadók és meggyőzők legyenek mindenben? Vájjon a férfiak várhatnak-e valami jót a maguk számára az életben, ha a legszűkebb környezetük, a családi életük keserűségbe fullad? S mi lesz a gyermekekkel, folytatólag az egész emberiséggel, ha az ő zsenek koruktól fogva az anyák útjukban állanak?

Íme a nők hivatása, akik tehát nem kevésbé fontosak a nagy közösségben, mint a férfiak, minthogy van háztartásuk, melyet vezetniök kell, van uruk, akit boldoggá kell tenniök és vannak gyermekeik, akiket okosan kell nevelniök. Ne hagyjuk figyelmen kívül azt sem, hogy az erény nem kevésbé van a nők, mint a férfiak számára rendelve: nem szólva arról a jóról vagy rosszról, melyet a közéletben tehetnek, ők az emberi nem fele, melyet Jézus Krisztus megváltott és amely örök életre van teremtve.

Azon a jón kívül, melyet a helyesen nevelt nők tehetnek, számba kell venni azt a rosszat is, melyet a világnak okozhatnak, ha nincs olyan nevelésük, mely a jó útján megtartaná őket. Bizonyos, hogy a nők rossz nevelése több bajt okoz, mint a férfiaké,

mert hiszen a férfiak hibái is rendszerint abból a helytelen nevelésből erednek, melyet anyjuktól kaptak és azokból a szenvedélyekből, melyekre későbbi korokban más nők szoktatták rá.

Sok cselszövést ismer a történelem, törvények és erkölcsök lábbaltiprását, véres háborúkat, vallásújításokat, forradalmakat, melyeket asszonyi féktelenségek idéztek elő. íme a leányok helyes nevelése fontosságának bizonyítékai; keressük a módjait.

II. FEJEZET.

A szokásos nevelés helytelenségei.

A leány tudatlansága az oka annak, hogy unatkozik és hogy nem tud ártatlan dolgokkal foglalkozni. S ha egy bizonyos kort elért anélkül, hogy hozzászokott volna a komoly dolgokhoz, sem nem lesz azok iránt érzéke, sem nem tudja azokat értékelni; minden komoly dolgot unalmasnak fog találni és mindent, ami figyelmet kíván, fárasztónak; az örömökre való hajlam, mely túlságos az ifjúkorban, továbbá azon kortársak példája, akik nagyon belevetették magukat a szórakozásokba, minden arra szolgál, hogy irtózzék a beosztott és komoly élettől. Ebben a korban hiányzik a tapasztalata és a tekintélye ahhoz, hogy a szülői ház valamely ügyét irányítsa: nem is tartja fontosnak, hogy ott buzgólkodjék, hacsak az anyjának nem volt rá gondja, hogy az otthon apró ügyeibe bevezesse. Ha előkelő társadalmi állású, akkor nem fog kézimunkázni: csak néhány órát fog tevékenykedni naponkint, mert azt mondják, bár nem tudjuk miért, hogy illik a nőknek dolgozni; ez azonban csak a látszat kedvéért lesz és nem szokik hozzá az állandó munkához.

Mit fog tenni ebben a helyzetben? Egy anyának a társasága, aki szemmeltartja őt, aki korholja, aki azt hiszi, hogy jól neveli, ha semmit sem néz el neki, aki együtt dolgozik vele, aki elnyomja kedélyét, akit mindig mindenféle háztartási dologgal lát elhalmozva, bántja és kedvetleníti őt; hízelkedő nőket lát maga körül, akik aljas és veszedelmes bókokkal törekszenek arra, hogy behízelegjék nála magukat, alkalmazkodjanak minden szeszélyéhez és csupa olyan dolgokkal szórakoztatják, melyek elveszik a jóra való hajlandóságát: a vallásosság nekik unalmasnak és minden örömet elfojtó törvénynek látszik. Mivel fogja tehát az idejét tölteni? semmi haszonnal. Ez a tétlenség gyógyíthatatlan szokásává fajul.

Íme egy nagy üresség, melyről nem remélhető, hogy komoly dolgokkal telik meg; elkerülhetetlen, hogy ne hiúságok töltsék be. Ebben a tétlenségben a leány átadja magát a lustálkodásnak és

a lustaság, a lélek epedése, kimeríthetetlen forrása az unalomnak. Hozzászokik egy harmadával több alváshoz mint amennyit testi egészségének fönntartása kíván: ez a hosszú álom csak arra jó, hogy elpuhítsa, még inkább elgyöngítse, jobban kiszolgáltatassa őt a test rossz hajlamainak: míg a rendszeres tevékenységgel párosult mérsékelt álom az egyént vidámmá, rugalmassá és erőssé teszi; kétségkívül ebben rejlik a test igazi tökéletességének titka, nem szólva azokról az előnyökről, melyeket a lélek húz belőle. Ebből a tudatlansággal párosult elpuhultságból és lustaságból veszedelmes hajlam fejlődik a szórakozások és a mulatságok iránt; sőt ez váltja ki a féktelen és kielégíthetetlen kíváncsiságot.

A tanult és a komoly dolgokkal elfoglalt egyének csak mérsékeltén kíváncsiak: az, amit tudnak, sok olyan dolog lenezésére készíteti őket, amit nem ismernek; a dolgok nagy részének értelmetlen és nevetséges voltát látják, melyeket a csekély értelműek, akik semmit sem tudnak és akiknek nincs tennivalójuk, kénytelenek megtanulni.

Ezzel ellentétben a helytelenül tanított és a hanyag leányoknak mindig rossz úton járó képzeletük van. Komoly kielégítés híján kíváncsiságuk mohón fordul az üres és veszedelmes dolgok felé. Az eszesek kényeskednek és elolvasnak minden könyvet, mely táplálhatja hiúságukat; lelkesednek a regényekért, a színművekért, az üres, kalandos elbeszélésekért, melyeknek tárgya a szemérmetlen szerelem. Képzelt szelleműekké lesznek, mert hozzászoknak a regényhősök hangzatos nyelvéhez: ezzel az életre nézve elrontják magukat; ugyanis az a sok képzelt érzelem, a hatalmas szenvedélyek, a kalandok, melyeket az író a szórakoztatásra eszelt ki, semmiféle kapcsolatban nincsenek azokkal a valódi hajtóerőkkel, melyek az életben cselekvésre készítetnek és amelyek eldöntik a kérdéseket, sem azokkal a csalódásokkal, melyekkel küzdelmeinkben találkozunk.

Az olvasmányaitól elbűvölt, meghatottsággal és csodálattal eltelt szegény leány csodálkozik, hogy az életben nem talál ezekhez a hősközhöz hasonló élő személyeket: úgy szeretne élni, mint ezek a képzeletbeli hercegnők, akik a regényekben mindig bájosak, mindig imádoztak, még pedig mindig a kellettén felül. Mily kiábrándulás rájuk nézve leszállni a magasból a háztartás legelső kicsiségeihez!

Egyesek még messzebbre mennek a kíváncsiskodásban és merészkednek a vallásról véleményt mondani, jóllehet erre egy-

általán nem képesek. De azok, akiknek nincs elég szellemi bátorságuk ezekre a kíváncsiskodásokra, de van a természetüknek megfelelő másnemű bátorságuk: mohón akarnak tudni mindent, amiről szó van, amit az emberek cselekszenek, dalt, hírt, cselszöveget, akarnak leveleket kapni, olvasni azokat, melyeket mások kapnak; azt akarják, hogy mindent közöljenek velük és maguk is mindent akarnak másokkal közölni; hiúk és a hiúság sokat beszéltet; könnyelműek és a könnyelműség gátol a meggondolásban, mely sokszor hallgatást parancsolna.

III. FEJEZET.

A nevelés első alapjai.

Hogy mindezeket a bajokat orvosolhassuk, nagy előny, ha a leányok nevelését mindjárt csecsemőkorukban elkezdhetjük. Ez az első kor, melyet tapintatlan és gyakran fegyelmezetlen nőknek szolgáltatunk ki, a legérzékenyebb benyomások kora és ennek következtében a legnagyobb kihatása van az egész életre.

A gyermekeket már akkor lehet nevelni, mielőtt egyáltalán beszélni tudnának. Esetleg akad valaki, aki azt mondja, hogy túlzásba megyek: figyeljük meg, hogy mit tesz a gyermek, mielőtt beszélne; tanul egy nyelvet, melyet mihamar jobban fog beszélni, mint a tudósok beszélnek a holt nyelveket, melyeket egészen fejlett korukban oly sok fáradsággal tanulnak meg. Mit jelent megtanulni egy nyelvet? Nemcsak azt, hogy elraktározunk egy tömeg szót az emlékezetben, hanem—mint Szent Ágoston mondja¹ — mindeniknek a különös értelmét is meg kell figyelnünk. A gyermek — mondja — kiabálásai és játékaik közben megfigyeli, hogy melyik tárgynak, melyik szó a jele: ezt úgy teszi, részben, hogy megfigyeli azon testek természetes mozdulatait, melyek érintik vagy mutatják azokat a tárgyakat, melyekről szó esik, részben, hogy megragadja a figyelmét ugyanazon szónak ugyanazon tárgy jelzésére történő gyakori használata. Tény az, hogy a gyermekek agyvelejének alkata csodálatos könnyedséget biztosít nekik mindezen képek befogadására: de a szellemnek mily feszült figyelme szükséges ahhoz, hogy megkülönböztesse azokat és mindeniket a maga tárgyához kapcsolja?

Figyeljük meg, hogy a gyermekek mennyire vonzódnak azokhoz, akik kedveznek nekik és idegenkednek azoktól, akik kényeszt gyakorolnak rájuk; mennyire tudnak sikítani és hallgatni, hogy megkapjanak egy kívánt dolgot; mily fortélyosak és irigyek.

¹ Confess. lib. I., cap. VIII., n. 13.: Som. 1. pag. 74.

Láttam egy irigy gyermeket — mondja Szent Ágoston¹ —, aki még nem tudott beszélni, de már sápadt arccal és dühös tekintettel nézett a másik gyermekre, aki vele együtt szopott.

Számot vehetünk tehát azzal, hogy a gyermekek ebben a korban általában többet tudnak, mint képzeljük: így tehát a hanghordozással és taglejtéssel kísért szavak révén ránevelhetjük őket arra, hogy inkább azokkal a tisztességes és jóerkölcsű egyénnel legyenek, akiket nekik mutatunk, mint más oktanokkal, akikhez veszedelmes volna vonzódniok: hasonlóképp más arc kifejezéssel és hangszínezettel visszataszítóan állíthatsz elébük embereket, akiket indulatosan vagy más szenvedélyükben láttak és felvehetsz kellemesebb hangot és nyájasabb arcot, hogy megcsodálva mutasd be nekik azt az egyént, akit valamely okos és szerény cselekedetének véghezvitele közben láttak.

Nem tulajdonítok nagy jelentőséget ezeknek az apró dolgoknak; de végre is ezek a hajlamok olyan kezdetek, melyeket nem szabad figyelmen kívül hagynunk és így korán meg kell nyernünk a gyermekeket olyan észrevétlen következményeknek, melyek megkönnyítik a nevelést.

Ha valaki kételkedik a gyermekkor ezen korai befolyásolhatóságának az emberre való hatásában, az figyelje meg, hogy a gyermekkorban megszeretett dolgok emléke mily élénk és mély még a későbbi korban is. Ha ahelyett, hogy beleneveljük a gyermekekbe a kísértetektől és a szellemektől való hiábavaló félelmet, melyek a nagy megrendülések révén csak megviselik az amúgyis érzékeny idegzetüket, ha ahelyett, hogy engedjük őket dajkáik szeszélye után menni abban, hogy mit kell szeretniök vagy kerülniük, arra törekednénk, hogy mindig kellemes fogalmat nyújtsunk nekik a jóról és visszataszítót a rosszról, ez a megelőzés nagyon megkönnyítené később minden erény gyakorlását. Éppen ellenkezőleg, félelmet keltünk bennük a feketébe öltözött pap iránt, a halálról csak a rémítgetés szándékával szólnak előttük, azt mondjuk, hogy a halottak éjjelenként rémítő külsőben visszatérnek, mindez arra vezet, hogy a lelket félnékké és gyengévé tesszük és helytelen fogalmakat nyújtunk a legjobb dolgokról.

Nagyon hasznos a gyermekkor első éveiben ápolni a gyermek egészségét, törekedni jó vért adni neki a táplálékok helyes megválasztása és életrendjének irányítása révén; ide tartozik étkezéseinek szabályozása úgy, hogy szinte mindig a napnak ugyan-

¹ Confess. lib. I. cap. VII. n. 11.: pag. 73.

abban az órájában étkezzék, hogy szükséglete arányában elég gyakran egyék, hogy az étkezés idején kívül táplálékot ne vegyen magához, nehogy túlterhelje a gyomrát, mielőtt az emésztés befejeződött volna, hogy ne egyék túlmozhón, mert ez a kelletén túl ingerel az evésre és undort kelt az egészség szempontjából jobb táplálékok iránt, végre, hogy ne adjunk neki sok különbözőeledelt, mert az egymást követő ételek változatossága ingerli az étvágyat az étkezés igazi szükségének befejezése után.

Aztán nagyon fontos, hogy előmozdítsuk a szervezet erősödését azáltal, hogy ne erőltessük a tanítást, hogy kerüljünk mindent, ami felkorbácsolja a szenvedélyeket, hogy tapintatosan szoktassuk rá a gyermeket az olyan dolgokról való lemondásra, melyek után nagyon vágyódik, avégből, hogy ne remélje, hogy megszerezhet mindent, amit kíván.

Bármily kevéssé legyen is jó a gyermekek természete, ezen a módon engedelmesekké, türelmesekké, határozottakká, vidámmakká és nyugodtakká lehet őket tenni: ha azonban elhanyagoljuk ezt az első kort, egész életükre indulatosakká és izgékonyakká válnak; a vértük forr; szokásaik alakulnak; a még gyöngye testük és a még semmire sem hajlamos lelkük rossz irányt vesz; kifejlődik bennük a második eredendő bűnnek egy neme, mely felnőtt korokban ezer rendellenesség forrása lesz.

Előrehaladottabb korokban, amikor az értelmük már egészen fejlett, kell, hogy minden nekik mondott szó az igazság megszerettetésére szolgáljon és beléjük oltsa minden tettetés megvetését. Tehát soha semmiféle tettetést ne alkalmazzunk, hogy lecsendesítsük őket, vagy hogy rávezessük őket arra, amit akarunk: azáltal rátanítjuk őket a ravaszságra, melyről soha többé nem szoknak le; amennyire csak lehet, az igazság segítségével kell őket vezetnünk.

De vizsgáljuk meg közelebbről a gyermekek állapotát, hogy részletekben is jobban lássuk, mi felel meg nekik. Agy velejük anyaga puha és napról-napra keményszik; szellemükre nézve minden új, nem tudnak semmit. Az anyagnak ez a lágsága okozza, hogy minden könnyen belenyomódik és az újság meglepetése hozza magával, hogy szerfölött csodálkoznak mindenben és nagyon kíváncsiak. Igaz, hogy az agynak ez a nedvessége és puhasága nagy melegséggel párosulva könnyed és szakadatlan mozgást biztosít. Innen van a gyermekek nagyfokú nyugtalansága, mert szellemük nem bír megállapodni semmiféle tárgynál épúgy, mint ahogyan testük sem marad nyugton sehohsem.

A gyermekek sem gondolni, sem tenni nem tudnak maguktól semmit, de másrészt mindent észrevesznek; azonfelül keveset beszélnek, ha nem neveljük rá őket a sok beszédre, ettől azonban nagyon kell óvakodnunk. Az az öröm, melyben mi a kedves gyermekek részéről részesülni akarunk, gyakran rontja őket: hozzászoktatjuk őket, hogy találomra beszéljenek bármiről, ami eszükbe jut és hogy beszéljenek olyan dolgokról, melyekről még nincs biztos tudásuk: egész életükre megmarad az a rossz szokásuk, hogy felületesen ítélnék és beszélnek olyan dolgokról, melyekről nincsenek világos fogalmaik; ez igen helytelen szellemi állapotot teremt.

Az az öröm, melyet a gyermekek részéről élvezni akarunk, még egy másik veszedelmes eredményt is idéz elő: észreveszik, hogy örömet leelgetjük rajtuk a szemünket, hogy figyeljük minden tettüket, hogy szívesen hallgatjuk őket; így beleélik magukat abba a tévhitbe, hogy a világ mindig velük fog törődni.

Ebben a korban, amikor az embert dédelgetik és amikor még nem tapasztal ellenmondást, ábrándos reményei támadnak, melyek az egész életre temérdek csalódást készítenek elő. Ismertem gyermekeket, akik azt hitték, hogy amikor suddognak, mindig róluk beszélnek, mert azt tapasztalták, hogy gyakran ez történt; azt képzelték, hogy csupa rendkívüli és csodálatra érdemes van bennük. Úgy kell tehát törődnünk a gyermekekkel, hogy ne vegyék észre, hogy velük foglalkozunk. Azt lássák, hogy szeretetből figyelünk viselkedésükre és abból a szükségből, hogy javítsunk rajtuk, nem pedig képességeik iránt érzett csodálatból. Elégedjünk meg azzal, hogy lassacskán, a maguktól kínálkozó alkalmak szerint neveljük őket: ha nagyot lendíthetnél is egy gyermek szellemén anélkül, hogy azt erőszakolnád, még akkor is nagyon óvatosan kellene azt tenned; a hiúság és az elbizakodottság veszélye ugyanis sokkal nagyobb, mint ezen időelőtti nevelések gyümölcsei, melyek oly nagy zajt csapnak.

Meg kell elégednünk azzal, hogy követjük és segítjük a természetet. A gyermekek keveset tudnak, tehát nem kell szorgalmazni, hogy beszéljenek: mivel azonban sok dolgot nem ismernek, sok kérdezni valójuk van: kérdeznek is sokat. Elég, ha szabatosan felelünk nekik és ha néha bizonyos összehasonlításokat alkalmazunk, hogy szemléletesebbé tegyük a magyarázatokat, melyeket adnunk kell. Ha valamiről ítélnék anélkül, hogy arról biztos tudomásuk volna, meg kell őket zökkentenünk néhány új kérdéssel, hogy észre vételessük hibájukat, de ne hozzuk őket kíméletlenül zavarba. Együttal észre kell velük vétetni, nem értéktelen dicsére-

tekkel, hanem a megbecsülés néhány hatásos jelével, hogy sokkal helyesebbnek tartjuk, ha kételkednek és megkérdézik azt, amit nem tudnak, mintha a legjobban döntenek. Ez az igazi módja annak, hogy sok tapintattal helyes szerénységet ültessünk lelükbe és nagy ellenszenvet a kétségek iránt, melyek oly gyakoriak a kevéssé művelt fiatal egyéneknél.

Mihelyt észrevesszük, hogy az értelmük bizonyos fejlettséget mutat, ezt a tapasztalatot fel kell használnunk az elbizakodottsággal szemben való megerősítésükre. Látjátok, — így szólunk hozzájuk — okosabbak vagytok már, mint a múlt évben voltatok; egy év múlva ismét fogtok látni dolgokat, melyeket ma még nem vagytok képesek meglátni. Ha a múlt évben akartatok volna ítélni azokról a dolgokról, melyeket most tudtok és amelyeket akkor még nem ismertetek, rosszul ítéltetek volna. Nagy hiba lett volna, ha azt akartátok volna tudni, ami felülmúlta képességeiteket. Egyébiránt ma is vannak dolgok, melyeket még nem ismertek: egy napon majd látni fogjátok, hogy a mostani értelmek mily fejletlen. De bízzátok magatokat azon egyének irányítására, akik máris úgy ítélnek, mint majdan ti is fogtok ítélni, ha majd az ő korukban lesztek és az ő tapasztalataikkal rendelkeztek.

A gyermekek kíváncsisága természetes hajlam, mely mintegy elébe megy a nevelésnek; ne mulasszuk el hasznot húzni belőle. Például látnak a mezőn malmot és tudni akarják, hogy mi az; meg kell nekik mutatni, hogy hogyan készül az embert tápláló élelmiszer. Látnak aratókat és meg kell nekik magyarázni, hogy hogyan vetik a gabonát és hogyan sokasodik az meg a földben. A városban látnak üzletket, melyekben különféle mesterségeket űznek és különféle árukat adnak el. Sohasem szabad megunni kérdéseiket; ezek nyílások, melyeket a természet tár fel a tanítás megkönnyítésére: adj bizonyosságot, hogy örömedet leled bennük: és így észrevétlen megtanítod őket arra, hogy miként készülnek mindazok a dolgok, melyek az ember szolgálatára vannak és amelyeken a kereskedelem lebonyolódik. Lassacskán külön tanulmány nélkül meg fogják ismerni mindazon tárgyak helyes készítési módját, melyeket ők használnak és mindeniknek a pontos árát és ez a gazdasági élet igazi alapja. Ezekre az ismeretekre lényegében minden leánynak szüksége van, nem szabad tehát ezeket lenézni, minthogy mindenkire nézve fontos az, hogy vásárlásaiban ne csalódják.

IV. FEJEZET.

Káros utánpótlások.

A gyermekeket tudatlanságuk ingataggá és mindannak az utánpótlására hajlamossá teszi, amit látnak, mert az agyvelejükre még semmi sincs ráírva és még nincsenek szokásaik. Éppen ezért döntő jelentőségű az, hogy jó mintaképeket állítsunk eléjük. Csak olyan embereket engedjünk közelükbe, akiknek példája követésre érdemes; mivel azonban lehetetlen, hogy minden óvatosságunk mellett is ne lássanak sok helytelen dolgot, azért idejében fel kell hívni a figyelmüket bizonyos gonosz és okatlan egyének szemtelenségére, akiknek a hírnevét sem kell kímélni: és meg kell mutatni, hogy az ember mily lenézett és érdemes is, hogy az legyen, mily nyomorult, ha szenvedélyeinek rabja és ha nem műveli értelmét, így anélkül, hogy hozzászoktatnánk őket a gúnyolódáshoz, fejlesztjük ízlésüket és érzékennyé tehetjük őket az igazi tisztesség iránt. Még attól sem kell idegenkednünk, hogy általánosságban előre tájékoztassuk őket bizonyos fogyatkozásokról, bár félni lehet, hogy rátereljük figyelmüket az emberek gyöngeségeire, melyeket kímélniök kell; mert azonfelül, hogy nem lehet remélni, de nem is helyes dolog őket megtartani az ezekre vonatkozó helyes szabályokat illető tudatlanságukban, egyébként a legbiztosabb mód megtartani őket mások tisztelésében az, hogy meggyőzzük, hogy el kell viselnünk mások hibáit, sőt, hogy nem szabad könnyelműen ítélni róluk, mert azok gyakran nagyobbaknak látszanak, mint amilyenek valójában; hogy más előnyös tulajdonságok kárpótolnak azokért és mivel semmisenem tökéletes a földön, meg kell csodálnunk azt, amiben a legkevesebb a tökéletlenség; végre, bár óvakodnunk kell az ilyen nagyon messzemenő kioktatásoktól, mégis el kell őket látni a helyes elvekkkel és vissza kell tartani attól, hogy utánozzanak minden rosszat, amit látnak.

Ugyancsak meg kell akadályozni őket abban, hogy a nevetséges embereket utánozzák; a tréfás és nevetséges viselkedésekben mindig van valami alsórendűség és a jóérzéssel ellenkező: ügyelni

kell, nehogy a gyermekek elsajátítsák azokat, mert képzelőtehetségük elevensége és testüknek alkalmazkodása társulva víg kedéllyükkel nagyon könnyen lehetővé teszi, hogy magukra vegyenek és mutogassanak minden nevetségeset, melyet látnak.

A gyermekeknek ez az utánzásra való hajlama igen sok bajt okoz, ha kiszolgáltatjuk őket gyöngye jellemű embereknek, akik nem nagyon feszélyezik magukat előttük. De az Isten éppen ezen hajlandóság révén beléoltotta a gyermekekbe azt, hogy belenyugodjanak szívesen mindenbe, amit nekik a jó érdekében mutatunk. Gyakran elég volna csak szó nélkül másokban megmutatnunk azt, amit szeretnénk, hogy megtegyenek.

V. FEJEZET.

Közvetett oktatások: nem kell kényszeríten i a gyermekeket.

Azt hiszem, hogy gyakran kellene alkalmaznunk ezeket a közvetett oktatásokat, hogy rátereljük a gyermekek figyelmét azokra a példákra, melyeket nekik mutatni akarunk, mert azok távolról sem olyan unalmasak, mint a leckék és az intelmek.

Egy valaki kérdezhetné előttük egy másik egyéntől: Miért teszed ezt? A másik felelné: Ezért teszem. Például: Miért valotta be hibáját? Azért, mert még nagyobbat követtem volna el, ha hazugság útján gyáván letagadom és nincs szebb, mint nyíltan megmondani: Hibáztam. Azután az első egyén dicsérheti azt, aki önmagát így vádolta: de kell, hogy ez minden fitogtatás nélkül menjen végbe; a gyermekek ugyanis sokkal szemfülesebbek, mint hinnők; mihelyt észrevesznek valamilyen ravaszságot azokban, akik őket nevelik, elvesztik természetes egyszerűségüket és bizalmukat.

Rámutattunk arra, hogy a gyermekek agyveleje meleg és nedves és hogy ez idézi elő örökös nyugtalanságukat. Az agyvelőnek ez a lágysága teszi lehetővé, hogy minden dolog könnyen nyomot hagy rajta és hogy azon az összes érzékelhető dolgok képe nagyon élénk: sietnünk kell tehát addig írni a fejükbe, amíg ott a jellemekek könnyen alakulnak. De jól válasszuk meg a képeket, melyeket oda bevésünk; az ilyen kicsiny és drága edénybe csak finom dolgokat érdemes önteni; azon kell lennünk, hogy ebben a korban csak azt vigyük bele a lélekbe, ami kívánatos, hogy az egész életen át ott maradjon. Azok az első képek a legmaradandóbbak, melyeket akkor vésünk be, amikor az agy még puha és amikor még semmi sincs ráírva. Egyébként ezek abban a mértékben lesznek szilárdakká, amint a kor az agyat szárítja; így lesznek kitörülhetetlenek: innen van az, hogy az ember öreg korában is jól emlékszik ifjúkori dolgaira, jóllehet távoliak azok, ezzel szemben kevésbé emlékszik azokra, melyeket idősebb korában látott, mert azok akkor kerültek az agyba, amikor az már száraz volt és más képekkel megtelt.

Az ember hitetlenkedik amikor ezeket az okoskodásokat hallja. De tény, hogy öntudatlanul okoskodik így. Nem mondjuk-e mindennap? Megszoktam; nagyon öreg vagyok arra, hogy megváltozzam, így neveltek. Aztán nem érez-e az ember rendkívüli örömet, amikor ifjúkori képeit visszaidézi? Nem azok-e a legerősebb hajlamok, melyeket ebben a korban szereztünk? Nem bizonyítják-e mindezek, hogy az első hatások és az első szokások a legerősebbek? Ha a gyermekkor alkalmas arra, hogy képeket szilárdítson meg, valljuk be, hogy kevésbé alkalmas az okoskodásra. Az agy velőnek ez a nedvessége, mely megkönnyíti a benyomások szerzését, melegséggel párosulva nagy nyugtalanságot okoz és megakadályoz minden kitartó figyelmet.

A gyermekek agya olyan, mint a légvonatba állított gyertya; a lángja folyton lebeg. A gyermek feltesz egy kérdést; de mielőtt felelnél, felveti a szemét a mennyezetre, megolvas minden oda festett ábrát vagy az ablak összes üvegtábláit: ha vissza akarod őt vezetni az első tárgyhoz, gyötrőd, mintha börtönben tartanád. Tehát gondosan kímélni kell a szerveit, meg kell várni, míg megerősödnek: felelj rögtön a kérdéseire és engedd, hogy kedve szerint tegyen fel másokat. Csupán a kíváncsiságát tápláld és tégy az emlékezetébe sok jó anyagot: eljön az idő, amikor az magától is gyülemlik és az agy szilárdabb lévén, a gyermek ennek következtében okoskodni fog. Eközben arra szorítkozz, hogy javítsd ki, ha nem okoskodik jól és arra, hogy a megnyilatkozásai nyomán kényszer nélkül éreztesd vele, hogy mit jelent: egyenes úton vonni következtetést.

Engedjük tehát játszani a gyermeket és kapcsoljuk össze a tanítást a játékkal; a bölcsesség csak megszakításokkal jelentkezik előtte és mosolygó arccal; ne fáraszd ki őt bántó szigorúsággal,

Ha a gyermek szomorú és rideg fogalmat alkot az erényről, a szabadság és a féktelenség pedig kellemes alakban mutatkozik előtte, akkor minden elveszett, hiába dolgoztál. Ne túrd soha, hogy kicsiny lelkek és féktelen emberek kedvezzenek neki; könnyen megszeretjük azon emberek szokásait és erkölceit, akiket kedvelünk; az az öröm, melyet becsstelen embereknél találunk meg először, lassacskán azt is megkedvelteti, ami bennük megvetésre való.

Hogy az embereket kellemesekké tegyük a gyermekek előtt, tereljük rá figyelmüket arra, ami kellemes és vonzó bennük; őszinteségük, szerénységük, önzetlenségük, hűségük, óvatosságuk, de különösen vallásosságuk minden más jónak is forrása.

Ha valakiben valami bántót látsz, mondd ezt: A vallásosság-ból ezek a hibák nem erednek; ha a vallásosság tökéletes, akkor ezeket megszünteti, vagy legalább is enyhíti. Végre is nem szabad makacsul ragaszkodnunk ahhoz, hogy a gyermekekkel vallásos embereket megkedveltsünk, akiknek külső viselkedése visszataszító.

Bár arra törekszel, hogy csak jót mutass a gyermeknek, mégis ne várd azt, hogy ne találjon benned hibát; észre fog az venni gyakran mindent a legcsekélyebb fogyatkozásodig.

Szent Ágoston elmondja, hogy gyermekkorában észrevette tanítóinak tudásukban való elbizakodottságát. A legfőbb és a leg-sürgősebb tennivalód az, hogy saját magad hibáinak épügy tudatára ébredj, amint a gyermek észreveszi azokat és őszinte barátok révén tájékoztatsd magadat azokról. A gyermekek nevelői rendszerint semmit sem bocsátanak meg nekik, de önmaguknak mindent megbocsátanak; ez a bíraskodás és a rosszindulat szellemét váltja ki a gyermekekből; így aztán, amikor azt látják, hogy nevelőik valami hibát követtek el, örülnek és csak lenézik őket.

Kerüld ezt a helytelen dolgot: ne röstelj beszélni szembe-szökő fogyatkozásaidról és hibáidról, melyeket a gyermek előtt esetleg elkövetsz. S ha látod, hogy megérti annak okát, akkor mondd neki, hogy példát akarsz mutatni hibáinak megjavítására azzal, hogy kijavítod a magadéit: így még a saját gyöngeségedből is nyersz valamit, amivel tanítod a gyermeket és épülést szerzel neki, amivel biztatod a saját javulására; azonfelül elkerülsz a lenézést és azt a kiábrándulást, melyet hibáid személyed iránt belőle kiválthatnának.

Egyúttal keresnünk kell minden módot arra, hogy a gyermek számára kellemessé tegyük mindazt, amit követelünk tőle. Ha valami bántó dolgot kell elébe tárnod, értesd meg vele, hogy fáradozását nemsokára öröm fogja követni; tárd fel mindig a hasznát is azoknak a dolgoknak, melyekre tanítod; világítsd meg a jelentőségét a világgal való érintkezés és társadalmi helyzetének kötelességei szempontjából. E nélkül a tanulás elvont, értéktelen és kínos munkának látszik neki. Mire jó mindent megtanulni — mondják magukban —, hiszen sohasem esik szó róla társalgás közben és semmi köze sincs ahhoz, amit az embernek cselekednie kell? Tehát meg kell okolni előttük mindazt, amire tanítjuk őket: Ez—mondjuk nekik — abba a helyzetbe hoz benneteket, hogy jól tegyétek azt, amit majdan tennetek kell; ítéletalkotásra képesít;

hozzászoktat ahhoz, hogy helyesen gondolkodjatok az élet kérdéseiről. Mindig biztos és kellemes célt kell eléjüktárni, mely támogatja őket munkájukban és sohasem kell szorgalmazni, hogy alávéssék magukat a rideg és meg nem alkuvó tekintélynek.

Abban a mértékben, amint az értelem fejlődik, mind behatóbban kell velük okoskodni a nevelés szükségességéről, nem azért, hogy alkalmazkodjunk minden gondolatukhoz, hanem azért, hogy hasznot húzzunk azokból, hogy feltárják igazi lényüket, hogy megismerjük észjárásukat és hogy megkedveltessük velük azokat a dolgokat, melyeket véghez akarunk vitetni.

Ha nem feltétlenül szükséges, soha se mutass rideg és parancsoló arcot, mert ez megzavarja a gyermekeket. Az ilyen lelkület rendesen vaskalaposság azokban, akik nevelnek; ugyanis a gyermekek többnyire nagyon félénkek és szégyenlősek. Bezárnád a szívüket és elvennéd a bizalmukat, mely nélkül a neveléstől semmi jót sem lehet remélni. Szeretted meg magadat; legyenek hozzád őszinték és ne féljenek feltárni előtted hibáikat. Hogy ezt elérd, légy elnéző azok iránt, akik nem titkolóznak előtted. Ne mutass sem csodálkozást, sem haragot rossz hajlamaik miatt; ellenkezőleg, légy részvétellel gyöngeségeik iránt. Néha megesik az a kellemetlenség, hogy a félelem kevéssé teszi tartózkodókká őket; de egészben véve a bizalom és az őszinteség több haszonnal fog járni, mint a merev tekintély.

Egyébiránt a tekintély nem fogja elmulasztani a hatását, ha a bizalom és a ráhatás nem elég erős; de mindig nyílt, nyájas és ridegség nélkül való bizalmas közeledéssel kell kezdeni, mely alkalmat ad arra, hogy lássuk a gyermekeket természetességükben megnyilatkozni és hogy igazi mivoltukban ismerhessük meg őket. Végre, ha tekintéllyel rászorítanád is őket, hogy tartsák meg minden rendelkezésedet, nem érnél célt; minden csak bántó külsőségbe, esetleg képmutatásba fulladna; kiábrándítanád őket a jóból, már pedig egyedül arra kell törekedned, hogy annak szeretetét neveld beléjük.

Amikor a bölcs gyakran azt ajánlotta a szülőknek, hogy a virgácsot sűrűn suhogtassák meg a gyermekeken, amikor azt mondotta, hogy az az apa, aki sokat játszik gyermekével, sírni fog később, nem akarta a türelmes és megértő nevelést elítélni; csupán azokat a gyöngé és esztelen szülőket ítélte el, akik elnézik gyermekeik szenvedélyét és akik csak azon vannak, hogy szorakozzanak rajtuk egész gyermekségükben annyira, hogy még szerelenségeiket is eltűrik.

Szóval a szülők őrizzék meg tekintélyüket a nevelés érdekében, mert vannak természetek, melyeket megfélemlítéssel kell megtörni; de, ismételjük, ezt csak akkor kell tenni, amikor nincs más választás.

Az a gyermek, aki csak képzelete révén cselekszik és aki összezavarja az előtte társítva jelentkező dolgokat, gyűlöli a tanulást és az erényt, mert ellenszenvvel van eltelve az iránt a személy iránt, aki neki azokról beszél.

Innen van az, hogy oly komor és ellenszenves fogalma van a vallásosságról és azt megtartja az egész életén át; gyakran ez minden, ami a szigorú nevelésből visszamarad. Gyakran el kell tűrni dolgokat, melyek büntetésre szorulnának és meg kell várni a pillanatot, amikor a gyermek értelme elég érett lesz arra, hogy haszna legyen a büntetésből. Ne hajtsd ezt végre sem az ő, sem a te első felindulásodban. Ha a magadéban teszed, úgy érzi, hogy szeszélyből és indulatból cselekszel és nem megfontolásból és szeretetből; menthetetlenül elvesztetted tekintélyedet. Ha az ő felindulásában bünteted, az értelme nem lesz elég higgadt hibája bevallására, indulatának legyőzésére és arra, hogy észrevegye a te felfogásod helyességét; ez annyi, mint kitenni a gyermeket annak, hogy elveszítse a téged megillető tiszteletet. Mutasd neki mindig, hogy uralkodsz magadon: semmi sem fogja ezt vele jobban megéreztetni, mint a türelmed. Figyelj meg több napon át minden pillanatot, hogy idejében tégy egy dorgálást. Ne mondd meg a gyermeknek hibáját anélkül, hogy meg ne jelölnél néhány módot is, amelyen azt leküzdheti és ami bátorítja, hogy ezt megtegye: mert kerülni kell az aggodalmat és az elbátortalanodást, melyet a hiábavaló dorgálás idéz elő. Ha kissé eszesebb gyermekre akadunk, azt hiszem, hogy észrevétlen kell őt rávenni, hogy kérje hibájának feltárását; ez az egyetlen mód arra, hogy elkedvetlenítés nélkül mondjuk meg neki azokat: de egynél többet sohasem mondjunk neki egyszerre.

Számba kell venni azt, hogy a gyermekeknek gyöngé az értelmük, hogy koruk csak az örömek iránt teszi őket érzékenyekké és hogy gyakran olyan pontosságot és komolyságot követelünk tőlük, melyre még azok sem volnának képesek, akik azt követelik. Azonfelül a megunás és az elkeseredés veszedelmes érzését váltjuk ki belőlük, ha mindig olyan szavakat és dolgokat mondunk nekik, melyeket nem értenek meg: semmi szabadság, semmi öröm; mindig lecke, csend, kényelmetlen helyzet, feddés és fenyegetés.

A régiek sokkal jobban értettek hozzá: az egyiptomiak és a

görögök a költészet és a zene örömeivel terjesztették a főbb tudományokat, az erkölcsi szabályokat, az erényeket és a finom erkölcsöt. Ha nem olvasnánk, nem is hinnénk; annyira távoleső ez a mi eljárásunktól. Azonban, ha csak kissé ismerjük is a történelmet, nem kételkedhetünk, hogy több századon át ilyen volt az általános gyakorlat. A mienkben szorítkozzunk legalább arra, hogy amennyire csak lehet, kapcsoljuk össze a kellemeset a haszonnal.

Bár nem igen remélhető, hogy a gyermekek java érdekében eltekinthessünk a megfélemlítés alkalmazásától, mégis ehhez csak akkor kell nyúlnunk, amikor már kimerítettünk minden más orvoslási módot. Mindig világosan meg kell értetnünk a gyermekekkel, hogy mire szorítkozik mindaz, amit tőlük kívánunk és mivel elégszünk meg a részükről; mert szükséges, hogy az öröm és a bizalom legyen az állandó lelkiállapotuk: egyébként elhomályosítjuk értelmüket, letörjük bátorságukat; ha élénkek, megzavarjuk őket; ha gyámoltalanok, ostobává tesszük. A félelem olyan, mint a nagyon erős orvosságok, melyeket súlyos betegségekben alkalmazunk; meggyógyítanak, de a szervezetet is megviselik: a félelem által irányított lélek egyre gyöngébb lesz.

Egyébiránt, bár nem kell mindig fenyegetni büntetés alkalmazása nélkül, nehogy a fenyegetések komolyságát lejárassuk, mégis ritkábban kell büntetni, mint fenyegetni. Ami a büntetést illeti, a lehető legkisebb fájdalmat kell okoznia, de kísérjék olyan körülmények, melyek a gyermeknek szégyent és lelkiismeretfurdalást okoznak: például tárjunk elébe mindent, amit tettünk, hogy ezt a végső eszközt elkerüljük; mutasd, hogy neked is rosszul esik; beszélj előtte más egyénekkal azoknak a szerencsétlenségéről, akik annyira híján vannak az okosságnak és a jóérzésnek, hogy büntetést zúdítanak magukra; csökkentsd a szeretet szokásos jeleit annyira, hogy azt lásd, hogy vigasztalásra van szüksége; nyíltan vagy négy szemközt hajtsd végre a büntetést aszerint, amint a gyermek érdekében hasznosabbnak látod, vagy hogy nagyobb szégyent okozz neki, vagy hogy mutasd, hogy megkíméled attól; a nyilvános megszégyenítést tartsd meg végső gyógymódnak; néha vedd igénybe egy okos egyén közreműködését, aki a gyermeket vigasztalja, aki megmondja neki azt, amit akkor neked magadnak nem szükséges megmondanod, aki kisegíti őt bántó szégyenéből, aki lehetővé teszi azt, hogy közeledjék hozzád és aki előtt a gyermek fájdalmában szabadabban kitarthatja a szívét, mint előtted merné tenni. De különösen ügyelj arra, hogy lássa, hogy csak a szükséges alárendeltséget kívánod tőle; igyekezz ezt úgy tenni,

hogy önként szánja rá magát, készséggel hajtsa azt végre és reád ne maradjon más, mint a felvállalt kellemetlenség enyhítése. Az általános szabályokat mindenki e különös szükségesség szerint alkalmazza; az emberek, de főképp a gyermekek nem mindig egyformák; ami helyes ma, az veszedelmes holnap; a mindig egyforma eljárás nem lehet hasznos.

A legjobb, ha a lehető legkevesebb rendszeres leckét adjuk. A kellemes társalgásban igen sokféle sokkal hasznosabb tanítást lehet végezni, mint maguk a leckék. Láttam több gyermeket, akik játszva tanultak meg olvasni: csak szórakoztató dolgokat kell nekik elbeszélni, melyeket a jelenlétükben veszünk valamely könyvből és észrevétlenül kell megismertetni velük a betűket; önmaguktól óhajtanak majd elmenni ahhoz a forráshoz, mely nekik örömet szerzett.

Két dolog ront el mindent, és pedig az, hogy először latinul tanítjuk meg a gyermekeket olvasni, mert ez elveszi minden kedvüket az olvasástól és azt akarni, hogy túlzott és nevetséges hévvel olvassanak. Szépen kötött, sőt aranyozott szélű könyveket kell nekik adni szép képekkel és jóalakú betűkkel. Minden, ami élénkíti a képzeletet, könnyíti a tanulást: rövid és csodálatos történetekkel teli könyveket kell választani. Ha ez megtörtént, ne aggódj, hogy a gyermek nem tanul meg olvasni: sőt ne is nagyon fáradozz azon, hogy kifogástalanul olvastasd, engedd meg neki, hogy olyan természetes hangon olvasson, mint beszél; minden más beszédmód rossz és érzik rajta az iskola íze: majd ha a nyelve megoldódik, a melle erősebb lesz és az olvasási készsége nagyobb, nehézség nélkül szebben és jobban fog olvasni.

Az írás tanítási módszere többé-kevésbé ugyanez lehet. Ha a gyermekek kissé már tudnak olvasni, a betűvetést szórakozássá lehet tenni számukra; és ha többen vannak együtt, be kell vezetni a versengést. A gyermekek maguktól fognak igyekezni alakokat rajzolni a papírosra: ha feszélyezés nélkül csak valamennyire is tápláljuk ezt a hajlandóságot, játszva fognak betűket rajzolni és lassacskán rászoknak az írásra. Lehet őket erre kedvük szerinti és káros következmény nélkül való jutalom ígéréssel serkenteni.

Írj nekem levelet, fogjuk mondani; közölj valamit fivéreddel vagy unokatestvéreddel: mindez örömet szerez a gyermeknek, feltéve, hogy a rendszeres leckének semmiféle kellemetlen képe nem zavarja. A szabad kíváncsiszkodás, mondja Szent Ágoston a saját tapasztalata alapján, sokkal jobban ingerli a gyermek

szellemét, mint a félelem által ráerőszakolt rendszeresség és kényszer.

Figyeljük meg a szokásos nevelésnek egy nagy hibáját: minden örömet az egyik oldalra teszünk és minden kellemetlenséget a másikra: minden kellemetlenséget a tanulásba és minden örömet a szórakozásokba. Mi mást tehet a gyermek, mint azt, hogy türelmetlenül viseli a kényszert és mohón fut a játék után.

Igyekezzünk megváltoztatni ezt a rendet: tegyük kellemessé a tanulást; rejtjük azt a szabadság és az öröm külső képe alá; túrjuk el, hogy a gyermekek néha megszakítják a tanulást apró szórakozásokkal: szellemük felüdítése végett szükségük van erre.

Engedjük meg, hogy tekintetüket kissé körülsétáltathassák; sőt néha engedjünk meg nekik egy kis kitérést vagy játékot avégett, hogy szellemük felüdüljön: aztán vezessük őket vissza ügyesen a tárgyhoz. Sokat árt az a túlságos pontosság, hogy megszakítatlan tanulást követelünk tőlük: gyakran azok, akik őket nevelik, színlelik ezt a szabályszerűséget, mert ez kellemesebb nekik, mint az a figyelmi állapot, mely minden pillanatot fel akar használni. Egyúttal tartsunk távol a gyermek szórakozásaitól mindent, ami túlságosan felizgatja őket: ami azonban pihenteti a szellemet, ami üdítő változatosságot kínál, ami kielégíti a kíváncsiságát a hasznos dolgok javára, ami edzi testüket a nekik való ügyességekre, mindazt fel kell használni a gyermek szórakozásaiban. Azt szeretik a legjobban, amiben a testük mozog, megelégedettek, ha helyüket gyakran változtathatják; egy kerék vagy egy golyó kielégíti őket. Hasonlóképp ne legyen nagy gondunk szórakozásaikra sem, eleget eszelnek ki ők maguk; elég, ha hagyjuk őket cselekedni, ha figyeljük őket vidám arccal és lecsendesítjük, amikor nagyon nekimelegszenek. Azonban jó, ha a lehető leggyakrabban részesítjük őket azokban a szórakozásokban, melyeket a szellem tud nyújtani, mint a társalgás, az elbeszélések, a történetek és a különféle ügyességi játékok, melyek valami okulást rejtenek magukban. Mindezt a maga idején alkalmazzuk: de nem kell a gyermekek hajlamát ezekre erőltetni, csak alkalmat kell adni nekik a megkezdésre; eljön az idő, amikor a testük kevésbé lesz készséges a mozgásra, hanem inkább a szellemük lesz tevékeny.

Az a figyelem, melyet arra fordítunk, hogy a komoly foglalkozásokat örömmel fűszerezzük, nagy szolgálatot fog tenni abban, hogy csökkentjük az ifjúságnak a káros szórakozásokra való hajlamát. Az akaraterő hiánya és az unalom visz oly mohón

a szórakozásra. Ha egy leánynak kevésbé volna unalmas anyja mellett lennie, nem akarna oly nagyon menekülni mellőle, hogy elmenjen kevésbé jó társaságokat keresni.

A szórakozások megválasztásánál kerülni kell minden gyanús társaságot. Leányok ne legyenek együtt fiúkkal, de még olyan leányokkal sem, akiknek lelkülete nem fegyelmezett és szilárd. Azokat a játékokat, melyek túlságosan szórakoztatnak és felizgatnak, vagy amelyek hozzászoktatnak a leányokhoz nem illő testi felinduláshoz, az otthonról való gyakori eltávozásokat és az olyan társalgásokat, melyek hajlandóságot váltanak ki az otthon sűrű elhagyására, kerülni kell. Amikor az ember még nem fertőzte meg magát semmiféle túlzott szórakozással és amikor még kevés szenvedélyt ébresztett fel magában, könnyen megtalálja az örömet; az egészség és az ártatlanság az öröm igazi forrásai; de azok az emberek, akik szerencsétlenségükre hozzászoktak a túlzott örömekhez, elvesztik érzéküket a mérsékelttel iránt és kifáradnak az öröm nyugtalan keresésében.

Az ember épügy elrontja érzékét a szórakozások, mint az eledeltek iránt; szintügy hozzászokik a romlott ízlés dolgaihoz, mint ahogyan a mindennapi és az egyszerűen fűszerezett ételek ízetlenekké és fanyarakká válnak. Kerüljük tehát a lélek nagy megrendüléseit, melyek előkészítik az unalmat és a kiábrándulást; különösen félelmetesek ezek a gyermekekre nézve, akik kevésbé állanak ellen annak, amit éreznek és akik szeretnek izgatottak lenni: tartsuk meg őket az egyszerű dolgok élvezetében; ne kívánjanak sem különlegesen elkészített dolgokat a táplálásukra, sem szórakozásokat a gyönyörködtetésükre. A józanság mindig kellő étvágyat teremt anélkül, hogy szükséges volna azt étvágygerjesztővel a mértéktelenségig fokozni. A mértékletesség, mondotta egy valaki régen, a legjobb előmozdítója az örömnek: ezzel a mértékletességgel, mely biztosítja a test és a lélek egészségét, az ember mindig kedves és mérsékelt örömben él: nincs szüksége sem mesterkedésekre, sem látványosságokra, sem költekezésekre, hogy felüdüljön; egy kis szellemes játék, egy olvasmány, egy ártatlan beszélgetés, mely pihenést hoz a munka után, tisztább örömet szerez, mint a legelbűvölőbb zene.

Igaz, hogy az egyszerű élvezetek kevésbé élénkek és kevésbé gyönyörködtetők: a többiek elbűvölik a lelket, mert megmozgatják a szenvedélyek rugóit. De az egyszerű élvezetek hasznosabbak; minden rossz következmény nélkül való egyenletes és tartós örömet okoznak: mindig jó hatásúak; nem úgy, mint a többi

élvezetek, a hamisított borokhoz hasonlóan, kezdetben jobban ízlenek, mint a természetesek, de megzavarják az egészséget és ártanak neki. A lélek természete is megromlik ezeknek az élénk és csábító élvezeteknek a keresése révén, épúgy, mint az ízlés. A legfőbb dolog, amit az általunk nevelt gyermekek érdekében tehetünk, hogy hozzászoktatjuk őket ehhez az egyszerű élethez, erősítjük a hozzá való hajlamukat mindaddig, amíg csak lehet, eltöltjük őket félelemmel azok iránt a hátrányok iránt, melyekkel a többi élvezetek járnak és a világért sem hagyjuk őket magukra, mint az rendszerint történni szokott, abban a korban, amikor a szenvedélyek kezdenek jelentkezni; és amikor a legnagyobb szükségük van arra, hogy visszatartsuk őket.

Valljuk be, hogy a nevelés összes terhei közül egy sem hasonlítható ahhoz, mint amikor olyan gyermekeket kell nevelnünk, akik az érzékenység híjával vannak. Az élénk és érzékeny természetűek szörnyű eltévelyedésekre hajlamosak: a szenvedély és az önhittség viszi őket; de nagy segélyforrásaik is vannak és gyakran messziről térnek vissza; a nevelés ezekben rejtett mag, mely nő és időnkint gyümölcsöt érlel; amikor majd a tapasztalat az értelem segítségére siet, és amikor már a szenvedélyek lecsendesednek: legalább tudjuk őket mivel figyelmesekké tenni és a kíváncsiságukat felkelteni; van mivel felébreszteni az érdeklődésüket az iránt, amire oktatjuk őket és felkelteni becsvágyukat; ezzel szemben semmi hatalmunk sincs a közömbösek felett. Ezeknek minden gondolata szórakozottság; soha sincsenek ott, ahol lenniök kellene: még dorgálásokkal sem lehet őket elevenjükon érinteni; meghallgatnak mindent, de nem éreznek semmit. Ez a közömbösség a gyermeket hanyaggá teszi és mindenből kiábrándítja, amihez hozzáfog. Itt tehát a legjobb nevelés is csódnak néz elébe, ha kora gyermekségtől fogva sietve nem előzzük meg a bajokat. Sokan, akik nem gondolkodnak mélyen, arra a szomorú eredményre jutnak, hogy csak a természetnek van hatalma arra, hogy értékes embert alkosson és hogy a nevelés ezen a téren mitsem tehet: ezzel szemben csak arra az eredményre kellene jutnunk, hogy vannak a terméketlen földhöz hasonló természetű emberek, akiken a nevelés keveset fog. Az még rosszabb, amikor ezeknek a nehéz neveléseknek még ellene is dolgoznak, vagy elhanyagolják azokat, vagy mindjárt kezdetükben rosszul irányítják.

Meg kell még jegyeznünk, hogy vannak gyermeki természetek, melyekben nagyon csalódunk. Kezdetben kedveseknek lát-

szanak, mert a gyermekkor üde bájai, mint valami csillárok mindent takarnak rajtuk; nem is tudjuk megmondani, hogy milyen gyöngédség és szeretetreméltóság van bennük, mely megakadályoz arcvonásaiknak alapos megvizsgálásában. A bennük talált szellem meglep, mert nem várnánk ettől a kortól; minden értelmi botlást elnézünk nekik, mert az őszinteség bája ül rajtuk; a testnek bizonyos élénkségét látjuk, mely a gyermekekben egyúttal a szellem elevenségére is mutat. Innen van az, hogy a gyermekkor a látszat szerint sokat ígér, de keveset ad. Akadt olyan, akit öt éves korában képességei miatt ünnepeltek, de ostobává és lenézetté vált abban a mértékben, amint nőni látták. A gyermekekben mutatkozó minden képesség között csak egy van, amelyre építeni lehet, nevezetesen a helyes okoskodás; ha ezt jól neveljük, velük együtt növekszik: a gyermekkor bája eltűnik, élénksége lecsillapodik; a szív elevensége gyakran elvesz, mert a szenvedélyek és a közéleti emberekkel való érintkezés keménnyé teszi a világba kilépő fiatalembereket. Törekedj tehát meglátni a gyermekség bájain át, hogy a nevelésre bízott gyermekből hiányzik-e az érdeklődés és vajjon nem kevésbé érzékeny-e a nemes versengés iránt. Ebben az esetben a neveléssel megbízott egyének mihamar könnyen elkedvetlenednek az ilyen hálátlan és kínos munkában. Tehát tüstént meg kell mozgatni a gyermek lelkének összes rugóit avégett, hogy kiemeljük szunnyadozásából. Ha előre látod ezt a kedvezőtlen állapotot, ne erőszakold azonnal a folytonos tanítást, ne nagyon terheld a gyermek emlékezetét, mert ez meglepi az agyat és rátelepszik; ne fáraszd őt kellemetlen szabályokkal; vidítsd fel; és hogy ne essék az ellenkező végletbe, az elbizakodottságba, ne habozz tapintatosan rávezetni őt, hogy mire képes; elégedj meg kevéssel; hívd fel figyelmét a legkisebb sikerre is; tárd eléje, hogy milyen rossz az, ha fél, hogy nem mutat fel eredményt azokban a dolgokban, melyeket jól tesz: alkalmazd a versengést. Több irigység van a gyermekekben, mintsem képzelnénk; találunk olyanokat, akik sorvadoznak és elsenyvednek valami titkos emésztődésben, mert másokat jobban szeretnek és dédelgetnek, mint őket. Nagyon elterjedt kegyetlensége ez az anyáknak, mert ők zúdíjtják rájuk ezt a szenvedést; de kell tudni alkalmazni ezt az orvosságot sürgős szükség esetén a közömbösség ellen: állíts a nevelésed alatt álló gyermek mellé más gyermekeket, akik nem igen cselekszenek jobban, mint ő; az olyan példák, melyek mellett az ő gyöngédsége nagyon is kiütköznék, végre is elcsüggesztenék.

Engedj neki néha apró győzelmeket azok felett, akikre irigy; ha bírod, vedd őt rá, hogy veled együtt mulasson a saját félénkségén; mutass neki embereket, akik éppen olyan félénkek, mint ő, de akik már leküzdötték természetüket; közvetett úton, mások példáján mutasd be neki, hogy a félénkség és a lustaság megfojtja a szellemet; hogy a lagymatag és figyelmetlen emberek, bármily eszesek is, tudatlanok lesznek és maguktól elkorcsosodnak. De nagyon óvakodj attól, hogy ezt a figyelmeztetést fanyar és türelmetlen hangon tedd; mert a gyenge és félénk gyermek lelkületét semmi sem rendíti meg annyira, mint a nyereség. Ellenkezőleg, kettőzd meg gondosságodat, hogy a természetéhez mért könnyítésekkel és örömeikkel fűszerezd meg azt a munkát, melytől nem kímélheted őt meg; esetleg szükséges lesz néha lekicsinylésekkel és szemrehányásokkal ösztökélni őt. Nem kell ezt neked magadnak tenned; tegye ezt az alantasod vagy egy másik gyermek, de úgy tegye, hogy ne lássék, hogy te tudsz róla. Szent Ágoston elbeszéli,¹ hogy anyját, Szent Mónikát egy szolgáló részéről történt megfeddése oly érzékenyen érintette, hogy elhagyta azt a rossz szokását, hogy tisztán igya a bort, amittől nevelőjének felháborodása és szigorúsága nem tudta őt visszatartani. Végtére is igyekezni kell alkalmazkodni az ilyenfajta lelkületű gyermekek természetéhez, amint törekszünk alkalmazkodni bizonyos betegségben szenvedő test igényeihez. Engedjük, hogy keressék azt, ami kigyógyíthatja őket idegenkedésükből; eltűrjük bizonyos szenvedélyeiket még a szabályok rovására is, feltéve, hogy nem mennek azok veszedelmes végletekbe. Sokkal nehezebb hajlandóságot kiváltani azokból, akik azt nélkülözik, mint átalakítani azok hajlamát, akiknek nincsen olyan, amilyennek lenni kellene.

Ki kell fejlesztenünk egy másik még nehezebb és még fontosabb érzelmet, nevezetesen a barátság érzelmét. Mihelyt egy gyermek képes rá, nem szabad haboznunk a szívét azon egyének felé fordítani, akik neki használnak. A barátság szinte minden dologra rávezeti, amit tőle várni fogunk; van egy biztos kötelék, mely őt jóra viszi, ha azt ki tudjuk aknázni: nem kell többé mástól félni, mint a túlzástól vagy a helytelen érzelmi választástól. Vannak gyermekek, akik ravaszkodnak, titkolódzóknak, közömböseknak születtek, hogy titokban mindent magukra vonatkoztathassanak; megcsalják szüleiket, akiket a szeretet hiszé-

¹ Confess. lib. IX. cap. VIII. n. 18.: Som. I. pag. 16.

kénnyé tesz; látszat szerint szeretik őket; figyelik hajlamaikat, Hogy alkalmazkodhassanak hozzájuk; engedelmesebbeknek látszanak, mint a többi egykorú gyermek, aki színlelés nélkül lelkülete szerint cselekszik; simulékonyságuk, mely makacs akaratot takargat, igazi kedvességnek látszik; de ravasz természetük csak akkor bontakozik ki teljesen, amikor már elkéstünk a neveléssel.

Ha van gyermeki természet, melynél a nevelés nem tehet semmit, akkor ez az; és el lehet mondani, hogy az ilyenek száma sokkal nagyobb, mint gondolnánk. A szülők nem akarják elhinni, hogy a gyermekeiknek rossz szívük van: mivel maguktól nem akarják látni, senki sem mer arra vállalkozni, hogy meggyőzze őket és így a baj egyre növekszik. A főorvosság volna kicsiny koruktól fogva nagy szabadságot adni nekik, hogy hajlamaikat kimutathassák. A lelkük mélyéig meg kell őket ismerni, mielőtt megfenyítenénk. Természetüknél fogva őszinték és nyíltak, de ha bármily kevésbé megzavarjuk is őket, vagy ha valamilyen példát mutatunk nekik a képmutatásra, nem zökkennek többé vissza az eredeti őszinteségükbe. Igaz, hogy egyedül az Isten adhat gyöngéd és jó szívet: csak magasztos példával, a becsület és az önzetlenség elveivel lehet azt megindítani, továbbá az azon emberekből való kiábrándítással, akik nagyon szeretik önmagukat. Törekedni kell a gyermekekkel megkedveltetni a szívélyes és kölcsönös barátság örömét, még mielőtt elvesztették volna ezt a velük született gyöngéd őszinteségüket. Semmi sem oly jó hatású, mint ha kezdettől fogva olyan embereket bocsátunk környezetükbe, akik sohasem mutatnak előttük semmi durvát, hamisat, romlottat és önzőt. Inkább meg kell tűrni a környezetükben olyan embereket, akik más hibában szenvednek, de ezektől mentesek. Meg kell dicsérni a gyermekeket mindenért, amit szeretetből tesznek, feltéve, hogy ez a szeretet nem nagyon helytelen és túlságos. Kell, hogy a szülők irántuk őszinte szeretettel legyenek eltelve: mert a gyermekek gyakran maguktól a szülőktől tanulják meg még azt is, hogy semmit se szeressenek. Szeretnék eltüntetni minden felesleges hálálkodást, a szeretetnek minden tettett megnyilvánítását és minden ravasz hízelgést, mert ezek által tanítjuk meg őket arra, hogy üres külsőségekkel róják le hálájukat azokkal szemben, akiket szeretniök kell.

Azzal, amit az imént bemutatunk, szembe kell állítani azt, ami még sokkal általánosabb a leányokban; azt, hogy kedvüket leljék a legközömbösebb dolgokban is. Nem tudnának látni

két egyént, akik kelletlenül vannak együtt, hogy ne hangolódjanak fel szívében az egyik mellett és a másik ellen; tele vannak alaptalan szeretettel és ellenszenvvel; semmi hibát nem látnak abban, akit szeretnek, és semmi jót abban, akit lenéznek. Nem kell mindjárt szembeszállni ezzel a hibájukkal, mert az ellenkezés fokozná a szeszélyt: de lassacskán észre kell vétetni a fiatal leánynyal, hogy mi nálánál jobban tudjuk, hogy mi jó van abban, amit ő szeret és azt, ami rossz abban, ami neki nem tetszik. Együttal legyen gondod arra, hogy észrevétesd azon hibák kellemetlenségeit, melyek abban az egyénben vannak, aki őt elbűvöli, és azon előnyös tulajdonságok értékét, melyek a neki nem tetsző egyénben vannak: ne erőszakold és látni fogod, hogy helyes belátásra jut. Aztán tereld rá a figyelmét az igen észszerűtlen körülményeikkel együtt elmúlt makacsságaira: mondd meg neki nyugodtan, hogy egyébként azokat is, amelyekből még nem gyógyult ki, akkor fogja majd látni, amikor már túl van rajtuk. Beszélj el neki hibákat, melyekben magad is szenvedtél az ő korában. Főképen a lehető legszemléletesebb módon mutasd meg neki a jónak és a rossznak azt a szoros találkozását, melyet látunk mindabban, amit szerethetünk és gyűlölhethetünk, hogy ezáltal csökkentsd szeretetének és gyűlöletének erejét.

Jutalmul sohasem ígérj a gyermekeknek piperecikket vagy nyalánságokat: kettős hibát követsz el, ha ezt teszed; az első az, hogy előmozdítod olyannak a becslését, amit nem kell kedvelnie; a másik pedig, hogy elkerülsz az olyan jutalmazási módok alkalmazását, melyek megkönnyítenék a munkádat. Nagyon óvakodj attól, hogy tanulással büntesd őket, vagy bizonyos fegyelem alá vessed. A lehető legkevesebb büntetést kell alkalmazni, de ha nem lehet elkerülni, hogy valamilyent alkalmazzunk, tapintatosan kell annak történni és anélkül, hogy ezt a nevet adnánk neki és mindig okoljuk meg az előnyét, hogy miért teszünk valamit inkább akkor és azon a helyen, mint máskor és másutt.

Könnyen elbátortalaníthatnánk a gyermekeket, ha sohasem dicsérnénk meg őket, amikor valami jót tesznek. Bár a dicséretetek mindig kétes értékűek a nyomukban fellépő hiúság miatt, mégis alkalmaznunk kell a gyermekek lelkesítésére anélkül, hogy elkapatnánk őket. Tudjuk, hogy Szent Pál gyakran felhasználja a gyengék bátorítására és hogy nyugodtabban hajthassa végre a fenyítést. Az bizonyos, hogy gyümölcsöző legyen, oly módon kell alkalmazni, hogy tartózkodunk a túlzástól, a hízélgéstől és együttal minden jót az Istenre, mint forrására vonatkoztatunk.

Lehet a gyermekeket jutalmazni ártatlan és olyan játékokkal, melyekben ügyességek is érvényesülnek, hasznos beszélgetések közben végbemenő sétákkal, apró ajándékokkal, melyeknek van valami hasznuk, például képekkel, metszetekkel, érmeikkel, térképekkel vagy szép könyvekkel.

VI. FEJEZET.

A bibliai történetek felhasználása a gyermekek számára.

A gyermekek szenvedélyesen szeretik a neveltető meséket; gyakran látjuk, hogy az elbeszélt történeteken odavannak örömmükben, vagy könnyekre fakadnak. Ne mulasszuk el kihasználni ezt a hajlamukat. Amikor látod a készségüket arra, hogy meghallgassanak, beszélj el nekik valami rövid és kedves mesét; válassz szellemes és ártatlan állatmeséket: azért mondd el, amiért írták; mutasd ki komoly céljukat. Ami pedig a pogány meséket illeti, egy leány az egész életén át örülhet, ha nem ismeri azokat szemérmelenségük és amiatt, hogy tele vannak gonosz lehetlenségekkel. Ha nem tudod valamennyit titokban tartani a gyermek előtt, kelts benne ellenszenvet irántuk. Amikor elbeszélteél egy mesét, várd meg, hogy a gyermek kérjen, hogy mondj másikat; így tartsd meg mindig abban a vágyában, hogy még többet akarjon megismerni. Később, amikor már felkeltetted az érdeklődését, beszélj el neki egyes szemelvényeket röviden; olvassátok együtt és halogasd az egyik napról a másikra a folytatását, hogy a gyermekeket megtartsad az érdeklődésükben és türelmetlenné tedd a befejezés megismerésére. Szeresd az élénkhangú és kedves elbeszéléseket; beszéltesd személyeidet; az eleven képzeletű gyermekek azt fogják hinni, hogy látják és hallják azokat. Beszélj el például József történetét; szólaljanak meg durva fivérei és Jákob, mint gyöngéd és szenvedő atya; beszéljen maga József; lelje örömét abban, hogy mint Egyiptomban hatalmat élvező elrejtje magát fivérei elől, megfélemlíti őket és aztán felfedi magát előttük. Ez az elbeszélés csodásságához alkalmazkodó egyszerű bemutatás el fogja büvölni a gyermeket, ha nem terheljük őt sok hasonló elbeszéléssel, ha azon vagyunk, hogy ő maga kívánja azokat, ha engedelmissége jutalmául ígérjük azokat, ha nem szoros lecke alakjában végezzük, ha nem szorítjuk rá, hogy maga is elmondja azokat: ezek az elmondások, hacsak a gyermekek

maguktól nem vállalkoznak rá, kellemetlenek nekik és elveszik az ilyen elbeszélések minden báját.

Mégis figyeljük meg, hogyha a gyermeknek van bizonyos készsége az elbeszélésben, maga vállalkozik arra, hogy kedves történeteket mondjon el és ez neki még több örömet fog szerezni; de ne csináljunk belőle rendszert. Fogunk találni néhány egyént, aki közvetlen lesz a gyermekkel szemben és aki azt a látszatot fogja kelteni, hogy megismerni óhajtja tőle a történetet: a gyermek el lesz ragadtatva, hogy neki azt elbeszélheti. Ne mutasd, hogy ismered már, hagyd beszélni a gyermeket anélkül, hogy hibáit felrónád. Majd ha több készsége lesz az előadásban, tapintatosan felhívhatod a figyelmét, hogy a legjobb előadási mód az, mely a történetet rövidde, egyszerűvé és természetessé teszi azon körülmények kiemelésével, melyek minden dolog sajátosságát a legjobban világítják meg. Ha több gyermekkel van dolgod, lassacskán szoktasd arra őket, hogy játsszák el a megtanult történetek szerepeit; az egyik lesz Ábrahám, a másik Izsák: az ilyen előadások jobban gyönyörködtetik őket, mint más játékok és hozzá szoknak szívesen gondolkodni és beszélni komoly dolgokról és ezek a történetek elmosódhatatlan nyomokat hagynak a lelkükben.

Törekedni kell több kedvet ébreszteni bennük a vallásos történetek, mint más elbeszélések iránt, nem úgy, hogy azt mondjuk, hogy ezek szebbek, esetleg nem fogják elhinni ezt, hanem úgy, hogy megértetjük velük ezt anélkül, hogy mondanánk. Hívjuk fel a figyelmüket arra, hogy ezek mily jelentősek, sajátosságok, csodások, szemléltetők és nemesen élénkek. A teremtés, Ádám bűnbeesése, a vízözön, Ábrahám küldetése, Izsák áldozata, József sorsa, melyről már beszéltünk, Mózes születése és megmenekülése nemcsak arra alkalmasak, hogy a gyermekek érdeklődését felkeltsék; de azzal, hogy feltárják előttük a vallás eredetét, annak alapjait is lerakják lelkükben. Alapjában félre ismerjük a vallás lényegét, ha nem látjuk, hogy az tiszta történet; a csodálatos tények szövevénye révén megtaláljuk annak alapítását, örökkévalóságát és mindazt, ami bennünket arra készít, hogy gyakoroljuk és higyjük. Nem kell azt képzelni, hogy amikor ezeket a történeteket szorgalmazzuk, arra akarjuk rávenni az embereket, hogy belemerüljenek a tudományba; ezek rövidek, változatosak és alkalmasak arra, hogy a legműveletlenebb embereknek is tessenek. Az Isten, aki mindennél jobban ismeri az általa teremtett ember lelkét, a vallást népies csele-

kedetekbe rejtette és ezek, távol attól, hogy az nehezükre essék az egyszerű lelkeknek, segítenek felfogni és megőrizni a hittitkokat. Például azt mondjuk a gyermeknek, hogy az Istenben a három isteni személy csak egy természet; azzal, hogy hallja és ismétli ezeket a szavakat, megtartja az emlékezetében, de kétféleképpen, hogy felfogja azok értelmét. Mondd el neki, hogy amikor Jézus Krisztus kilépett a Jordán vizéből, az atya ezeket a szavakat hallatta: Ez az én szerelmes fiam, kibem nekem kedvem telik, őt hallgassátok; fűzd hozzá, hogy a Szentlélek galamb képében szállott az Üdvözítőre: észrevétlen rávezeted a Szentháromság fogalmára egyetlen történetben, melyet nem fog elfelejteni. Íme három személy, akiket mindig megkülönböztet cselekedeteik különbözősége révén: csak arra kell felhívni a figyelmét, hogy a három együtt egy Istent alkot. Ez a példa mutatja a történetek hasznosságát: ezek bár látszólag elnyújtják a tanítást, azonban tényleg nagyon megrövidítik: és elveszik a vallás tanítás szárazságát ott, ahol a hittitkok a tényektől elkülönülnek; éppen ezért látjuk, hogy régebben történetek útján tanítottak. Az a csodálatos mód, ahogyan Szent Ágoston akarja, hogy tanítsunk minden tudatlant, nem valami különös módszer volt, melyet egyedül ez az egyházatya alkalmazott, hanem az Egyháznak egyetemes módszere és gyakorlata. Ez abban állott, hogy a történetet követve kimutatta, hogy a vallás olyan régi, mint a világ, hogy Jézus Krisztust várták az ószövetségben és Jézus Krisztus uralkodik az újszövetségben: ez a keresztyén tanítás alapja.

Ez a tanítás kissé több gondot és időt kíván, mint az, melyre sokan szorítkoznak: azonban akkor ismerjük a vallást, ha ezt a részletet tudjuk; de ha nem ismerjük, csak zavaros fogalmaink vannak Jézus Krisztusról, az Evangéliumról, az Egyházzal és annak szükségességéről, hogy feltétlenül vessük alá magunkat a rendelkezéseinek és azoknak az erényeknek lényegéről, melyet a keresztyén névnek belénk kell nevelnie. A nemrég megjelent Történelmi Katekizmus,¹ mely egyszerű, rövid és sokkal világosabb mű, mint a többi rendes katekizmusok, mindazt magában foglalja, amit erről a kérdéstről tudnunk kell; nem lehet tehát mondani, hogy az sok tanulmányt kíván. Ez a szándéka magának a tridenti zsinatnak is; azzal a különbséggel, hogy a Zsinati Katekizmus az egyszerű embernek kissé nehéz a sok teológiai kifejezése miatt.

¹ *Claude Fleury*: *Catéchisme Historique*. Magyarra fordította: Hegyi József. Szeged, 1820.

A már említett történetekhez fűzzük hozzá a Vöröstengeren való átkelést és a zsidó népnek a pusztában való bolyongását, ahol az égből hullott kenyérral táplálkozott és Mózes vesszejével a sziklából fakasztott vizet ivott. Mutasd be az ígélet földjének csodálatos meghódítását, miközben a Jordán vize a forrása felé folyik és a város falai maguktól leomlanak az ostromlók láttára. Szemléltesd Saul és Dávid harcát; mutasd be ezt az utóbbit fiatalságában, fegyver nélkül, pástorköpenyében, mint a gögös Góliáth legyőzőjét. Ne feledkezzél meg Salamon dicsőségéről és bölcsességéről; döntsön a két asszony perében, akik egy gyermeket mind a ketten a magukénak vitatnak: de mutasd be őt úgy is, amint lebukik bölcsesége magasságából és amint becsületét veszti elerkölcstelenedése révén, ami szinte elkerülhetetlen következménye a túlságos jólétnek.

Szólaltasd meg a prófétákat a királyok előtt az Isten nevében; akik úgy olvasnak a jövőből, mint valami könyvből; akik alázatosakként, önmegtagadókként jelennek meg és folytonos üldözést szenvednek, mert megmondják az igazságot. Említsd meg a maga helyén Jeruzsálem első pusztulását: szemléltesd a templom leégését és a szent város rombadülését a nép bűnei miatt. Beszél el a babiloni fogságot, melyben a zsidók siratták kedves Sionjukat. Visszatérésük előtt átmenetül mutasd be Tóbiás és Judit, Eszter és Dániel bájos történetét. Nem volna hiábavaló a gyermekek véleményét hallani ezen szentek különböző jelleméről, hogy lásuk, mi tetszik nekik a legjobban. Az egyik Esztert kedvelné, a másik Juditot; és ez egy kis vitát váltana ki köztük és még jobban az emlékübe vésné ezeket a történeteket és fejlesztené ítélőképességüket. Azután vezesd a népet Jeruzsálembe és készítsd elő ennek pusztulását, nyújtsd békéjének és boldogságának mosolygó képét. Kissé később rajzold meg az istentelen és kegyetlen Antiochus alakját, aki hamis bűnbánatban hal meg; mutasd be a Machabeusok győzelmét ezen üldöző korában és a két fivér vértanúi halálát. Térj át Szent János csodálatos születésére. Beszél el részletesen Jézus Krisztus születésének történetét; azután ki kell választani az Evangéliumból életének legcsatánósabb mozzanatait, szónoklatát a templomban 12 éves korában, megkeresztelését, visszavonulását a pusztába és megkísértését; az apostolok meghívását; a kenyérszaporítást; a bűnös asszony megtérését, aki illattal kente meg és a hajával törülgette a Megváltó lábát. Mutasd be az irgalmas szamaritánust, a meggyógyított vakot, a feltámasztott Lázárt, Jézus Krisztust, amint

diadalmenetben vonult be a templomba: mutasd be szenvedését, ferd le sírjából való életrekelését. Aztán emeld ki azt a családiaságot, melyben tanítványaival negyven napon át élt mindaddig, míg csak szemükláttára az égbe nem emelkedett; a Szentlélek alászállását; Szent István megkövezését, Szent Pál megtérését: Kornelius százados meghívását. Az apostolok, főképp Szent Pál utazásai még kedvesebbek. Válaszd ki a vértanuk legcsodásabb történeteit és valamit nagyjából az első keresztények égies életéből: foglalld ebbe az ifjú szüzek bátorságát, a remeték csodás önmegtagadását, a császárok és a birodalom megtérését, a zsidók vakságát és a még mindig tartó szörnyű bűnhődését.

Mindezek a történetek ügyes előadásban a gyermekek élénk és fogékony képzeletébe megelevenedve állítanak be a vallást a világ teremtésétől napjainkig, annak hü fogalmát adnak és ez sohasem halványulna el. Azonfelül ezekben a történetekben látnak, hogy az Isten keze mindenkor kész arra, hogy megsegítse az igazakat és zavarba hozza a gonoszakat. Hozzászoknának látni a mindenható Istent mindenben és amint észrevétlen irányítja a teremtményeket a szándékaira akkor, amikor úgy látszik, hogy azok igen messze távolodtak tőle. De össze kell szedni ezekből a történetekből mindazt, ami ezeket a képeket oly szépekké és egyszerűekké teszi, mert mindent meg kell tennünk avégett, hogy a gyermekek a vallást szépnek, vonzóknak és főségesnek lássák és ne szomorúnak és unalmasnak, mint általában szokták.

A vallásoktatásnak a gyermekekre nézve ezen megbecsülhetetlen előnyén kívül a kedves történeteknek ez a világa, melyet korán az emlékezetükbe vésünk, felkelti érdeklődésüket a komoly dolgok iránt, érzékenyebbé teszi őket a lelki örömeikkel szemben, kiváltja belőlük, hogy érdeklődjenek más történetek iránt is, melyekről azt hallják, hogy vonatkozásban vannak azokkal, melyeket már ismernek. De még egyszer hangoztatjuk, hogy nagyon óvakodjunk attól, hogy kötelezzük őket akár arra, hogy meghallgassák, akár, hogy megtanulják azokat, de különösen attól, hogy rendszeres lecke anyagává tegyük; a kedv végezzen el mindent. Ne kényszerítsd őket és célhoz érsz még a gyöngye szelleműekkel is; nem kell nagyon megterhelni őket és hagyni kell, míg az érdeklődésük lassacskán felébred. De, így fogsz szólni, hogyan beszéljük el a történeteket élénk, rövid, természetes és kellemes módon? hol vannak az erre képes nevelők? Erre én azt felelem:

azért javasolom, hogy törekedjünk értelmes egyéneket választani a gyermekek nevelésére és amennyire csak lehet, szorgalmazzuk ezt a tanítási módot: minden nevelőnő meg fogja tenni a képessége szerint. De bármily kevésbé világos szelleműek is, kevésbé rosszul fog menni a dolog, ha ezen a természetes és egyszerű módon képezzük ki őket.

Az előadásukat kiegészíthetik metszetek és képek bemutatásával, melyek a szent történeteket vonzóan szemléltetik. A metszetek elegendők és igénybe kell venni a rendes használatra: de ha alkalom kínálkozik jó képek bemutatására a gyermekek előtt, nem szabad elmulasztani; ugyanis a színek hatása az alakok természetes nagyságával párosulva még jobban megragadja a képzeletet.

VII. FEJEZET.

Hogyan kell a vallás alapelemeit a gyermekek lelkébe oltani.

Jeleztük, hogy a gyermekkor első szakasza nem alkalmas az okoskodásra; nem mintha az összes eszmék és az okoskodás főelvei, melyekre folytatólag tesznek szert, nem volnának meg bennük, hanem azért, mert sok tény ismerete híján értelmüket nem tudják használni és mert agyuk nyugtalansága egyébként is akadályozza őket abban, hogy következetesen gondolkozzanak és gondolataikat összefűzzék.

Mégis az értelmüket legelsősorban erőltetés nélkül az Isten megismerésére kell irányítanunk. Oltsd beléjük a keresztény igazságokat a kételkedés lehetősége nélkül. Látnak valakit meghalni; tudják, hogy eltemetik a halottat; ezt mondod nekik: Ez a halott a sírban van? *Igen.* Nincs a mennyországban? *Bocsánat, ott van.* Hogyan van a sírban és a mennyországban egyszerre? *A lelke az égben van, a teste a földbe van temetve.* A lelke tehát nem a teste? *Nem.* A lélek tehát nem halt meg? *Nem, mindig élni fog az égben.* Tedd hozzá: És te is akarsz üdvözülni? *Igen.* Mit jelent üdvözülni? *Az, hogy amikor a test meghal, a lélek az égbe száll.* És mi a halál? *Az, hogy a lélek elhagyja a testet és a test porrá lesz.*

Nem állítom, hogy a gyermekeket rögtön rá lehet vezetni ilyen feleletekre: mégis mondhatom, hogy több négy éves gyermek adott nekem ilyen feleletet. De feltételezem, hogy vannak kevésbé nyílt és elmaradott értelműek is; végszükség esetén néhány évig türelmesen kellene várni.

Mutassunk a gyermekeknek házat és vezessük rá őket annak megértésére, hogy az a ház nem magától létesült. A kövek — mondjuk nekik — nem rakódtak egymásra anélkül, hogy valaki oda ne vitte volna. Sőt, helyes dolog mutatni nekik kőműveseket, amint építenek; hívd fel figyelműit az égre, a földre és a főbb dolgokra, melyeket az Isten az ember használatára alkotott; és mondd nekik: Nézzétek, a világ mennyivel szebb és mennyivel

jobban van megalkotva, mint ez a ház? Magától van tehát? Nem, kétségkívül nem; ezt az Isten alkotta a saját kezeivel.

Kezdetben kövesd a Szentírás módszerét: ragadd meg élénken a képzeletüket; ne táj eljűk semmit, amit nem öltöztetél szemléltető képekbe. Mutasd be az Istent trónján ülve ragyogóbb szemekkel, mint a nap sugarai és áthatóbb tekintettel, mint a villámlás: szólaltasd meg; adj neki füleket, melyek mindent hallanak, kezeket, melyek a mindenséget tartják, karokat, melyek mindig készek arra, hogy a gonoszokra lesújtsanak, gyöngéd és atyai szívet azok boldogítására, akik szeretik őt. Eljön az idő, amikor ezeket az ismereteket tökéletesíteni fogod. Figyeld meg azokat a kezdeményezéseket, melyeket a gyermek szelleme kínál; fürkészd ki, hogy a különböző nagy ismeretek hol juthatnak be legkönnyebben az agyába. Különösen semmi újat ne mondj neki anélkül, hogy néhány szemléltető hasonlat útján meg ne kedveltetnéd vele.

Például kérdezd meg tőle, hogy szívesebben halna-e meg, semmint lemondana Jézus Krisztusról; azt fogja felelni: *Igen*. Így folytasd: Hogyan, hát levágnád a fejedet, hogy bemehess a mennyországba? *Igen*. Eddig a gyermek azt hitte, hogy elég bátorsága volna azt megtenni. De te, aki azt akarod szemléltetni, hogy semmit sem tehetünk a kegyelem nélkül, semmit sem érsz el, ha csak egyszerűen azt mondod, hogy kegyelemre van szükség, hogy hívők legyünk: nem érti meg ezeket a szavakat; és ha hozzászoktatod, hogy anélkül mondja, hogy értené, nem haladtál. Mít teszel tehát? Beszélj el neki Szent Péter történetét; tárd elébe, amint elbizakodott hangon mondja: Ha meg kell is halnom, követni foglak, ha mindnyájan elhagynak is, én sohasem hagylak el. Azután ecseteld bukását; háromszor tagadja meg Jézust; egy szolga megfélemlíti. Mondd meg, hogy miért engedte meg az Isten, hogy ilyen gyöngé legyen: azután tégy összehasonlítást egy gyermekkel vagy egy beteggel, aki nem bírna a maga erejéből járni; így értesd meg, hogy szükségünk van arra, hogy az Isten támogasson bennünket, mint a dajka hordozza a gyermeket: így szemléltesd a kegyelem titkát.

A legnehezebb dolog megérteni, hogy a lelkünk értékesebb, mint a testünk. Előbb hozzá kell szoktatni a gyermekeket, hogy leikükről beszéljenek; és helyesen tesszük, mert ez a nyelv, melyet ők nem értenek, nem engedi meg, hogy zavarosan fogják fel a test és lélek különbségét, és várnak, míg tisztábban felfoghatják. Amennyire veszélyesek a gyermekkor sejtései, amikor téve-

désre vezetnek, annyira hasznosak, amikor a képzeletet hozzászoktatják az igazsághoz, megvárva azt, hogy az értelem elemek segítségével maga eszméljen rá. De végre létre kell jönnie az igazi meggyőzésnek. Hogyan tegyük ezt? Úgy, hogy a fiatal leányt bölcséleti formások elé állítsuk? Nincs ennél helytelenebb. Arra kell szorítkoznunk, hogy hacsak lehet, világossá és szemléletesé tegyük előtte azt, amit mindennap hall és mond.

A testét ugyancsak ismeri; minden arra irányul, hogy kedveszen neki, hogy cicomázza és bálványozza: fontos, hogy a test lenézését neveljük belé úgy, hogy felhívjuk a figyelmét néhány benne rejlő értékesebb dologra.

Mondd tehát annak a gyermeknek, akinek az értelme már működik: A lelked eszik? Ha rossz feleletet ad, ne igen korhold; egyszerűen mondd meg, hogy a lélek nem táplálkozik. Mondd meg, hogy a test táplálkozik; a test hasonlatos az állathoz. Az állatoknak van értelmük? Az állatok tudósok? *Nem*, feleli a gyermek. De táplálkoznak — így fogod folytatni —, bár nincs értelmük. Nos, látod, nem a lélek táplálkozik, a test veszi fel a táplálékot önmaga fenntartására; ez jár, ez alszik. És a lélek mit tesz? Okoskodik; megismeri a világot; szeret bizonyos dolgokat; másokat ellenszenvvel néz. Folytasd így mintegy nekibuzdulva: Látod ezt az asztalt? *Igen*. Ismered? *Igen*. Látod, hogy nem úgy készült, mint ez a szék; jól tudod, hogy fából van és nem olyan, mint a kályha, mely kőből készült? *Igen*, feleli a gyermek. Ne menj tovább, míg meg nem győződtél hangjából és tekintetéből, hogy ezek az igazságok megragadták őt. Azután pedig szólj így hozzá. És ez az asztal ismer téged? Látni fogod, hogy a gyermek nevetni kezd, hogy ebből a kérdésből tréfát üzöl. Nem baj, folytasd: Melyik szeret téged jobban, ez az asztal vagy ez a szék? Tovább nevet. Folytasd: Az ablak nagyon okos? Azután igyekezzél még tovább menni. Ez a baba felel neked, ha szólsz hozzá? *Nem*. Miért nem? *Mert nincs lelke*. Igen, mert nincs lelke. Tehát nem olyan, mint te vagy, mert te ismered őt, de ő nem ismer téged. De haláloed után, amikor majd a föld alatt fekszel, nem olyan leszel-e, mint ez a baba? *De igen*. Nem fogsz többé semmit sem érezni? *Nem*. Nem fogsz többé semmit sem ismerni? *Nem*. És a lelked az égben lesz? *Igen*. Nem fogja ott látni az Istent? *De igen*. És a baba lelke hol van most? Látni fogod, hogy a gyermek mosolyogva felel neked, vagy legalább is megmondja, hogy a babának nincs lelke.

Ezen az alapon, és ezen többször alkalmazott apró szemléletes fordulatok révén lassacskán hozzászoktathatod őt, hogy

tulajdonítsa a testnek azt, ami az övé, és a léleknek is, ami tőle származik, feltéve, hogy nem társz elébe ügyetlenül olyan cselekedeteket, melyek közösen a testé és a léleké. El kell kerülni azokat a finomságokat, melyek ezeket az igazságokat összezavarhatják, és meg kell elégednünk azzal, hogy jól szétválasztjuk azokat a dolgokat, melyekben a test és a lélek különbsége a legszembeeszkőbben kifejeződik. Esetleg fogunk találni oly nehéz értelmű gyermekeket, akik helyes tanítás útján sem tudják megkülönböztetni felfogni ezeket az igazságokat; de eltekintve attól, hogy néha elég világosan megértünk egy dolgot, bár értelmesen kifejtteni nem tudjuk, az Isten jobban meglátja az emberi lélekben azt, amit titkainak felfogása érdekében oda rejtett, mint mi.

Azokkal a gyermekekkel, akikről észrevesszük, hogy értelmük többre is képes, — a nélkül, hogy olyan szellemi munkára fognánk, melyen nagyon megérik a bölcelet — megértethetjük azt, amit mondanak, mikor mondatjuk velük, hogy az Isten szellemi lény és hogy az ő lelkük is szellem. Azt hiszem, hogy a legjobb és a legegyszerűbb mód az Isten és a lélek szellemségének megértetésére, ráterelni figyelmüket a halott és az élő ember között levő különbségre: az egyikben csak test van, a másikban test és lélek. Azután rá kell mutatni előttük arra, hogy az, aki okoskodik, sokkal tökéletesebb, mint az, aminek csak alakja és mozgása van. Azután különféle példákkal szemléltessd, hogy egy test sem vesz el; csak a részei elkülönülnek: úgy, mint az égő fa részei hamuvá lesznek, és füstté válva elszállnak. Ha tehát az, — így folytatod — ami csak hamu, ami nem tud gondolkodni és megismerni, nem vész el soha, észszerűbb, hogy a lelkünk, amely megismer és gondolkodik, ne szűnjék meg élni. A test meghalhat, azaz elhagyhatja a lelket és hamuvá lehet; de a lélek élni fog, mert mindig fog gondolkodni.

Az oktatóknak a lehető leggondosabban kell fejleszteniük a gyermekek értelmében ezeket az ismereteket, melyek alapjai az egész vallásnak. Azonban, ha ez nem sikerül, remélni kell, hogy az Isten belsőleg világosítja meg őket, de semmi esetre sem szabad a nehezebb és lassúbb értelműeket elriasztaniok. Egy szemléletes és gyakorlati út is van a test és a lélek különbsége megértésének előmozdítására; még pedig az, hogy rászoktatjuk a gyermekeket az egyik lenézésére és a másik becsülésére az erkölcs minden kérdésében. Dicsérd azt az oktatást, mely táplálja a lelket és előmozdítja annak erősödését; becsüld meg azokat a nagy igazságokat, melyek arra lelkesítik a gyermeket, hogy legyen okos és erényes. Becsüld

le a lakomákat, a piperét és mindazt, ami elpuhítja a testet: éreztesd, hogy a becsület, a nyugodt lelkiismeret és a vallás mennyire felette áll a durva örömeknek. Az ilyen érzelmek kiváltásával, a testről és a lélekről való okoskodás nélkül, a régi rómaiak megtanították gyermekeiket megvetni a testet és azt arra szentelni, hogy szerezzé meg a léleknek az erény és a dicsőség boldogságát. Náluk nemcsak egyes kivételes egyének, de az egész nép mértékletesnek, önmegtagadónak és az életet megvetőnek született és csupán a becsület és az okosság iránt volt érzékeny. Amikor a régi rómaiakról szólok, azokat értem, akik azelőtt születtek, mielőtt a birodalom túlnövekedése erkölcsük egyszerűségét megrontotta volna.

Nehogy lehetetlennek tartsa valaki azt, hogy a gyermekeket nevelés útján ilyen gondolkodásra lehet irányítani. Mennyi erkölcsi szabály van, mely a szokás erejénél fogva a helyes meggyőződés ellenére erősödött meg köztünk! Például a becsület helytelen értelmezésén alapuló párbaj. Nem okoskodás útján, de gondolkodás nélkül, feltevés alapján, a becsület kérdésére alapított követelmény volt az, hogy az emberek életüket kockáztatták és hogy a fegyverfogható ember szakadatlan veszedelemben élt. Az, akinek semmiféle viszálya nem volt, minden pillanatban belekeveredhetett abba olyan emberekkel, akik keresték az alkalmat arra, hogy kitüntessék magukat valamely összecsapásban. Bármilyen higgadt ember volt is valaki, rosszul értelmezett becsületének elvesztése nélkül nem kerülhette el az összetűzést kimagyarázás útján, sem nem utasíthatta vissza azt, hogy segédje legyen a legelső jelentkezőnek, aki párbajozni akart. Micsoda tekintély kellett ahhoz, hogy megszüntesse ezt a vad szokást! Lásd tehát, hogy a nevelés útján nyert előítéletek mily erőteljesek! Még inkább azok lesznek az erény javára, ha az észszerűség és a mennyország reménye támogatja. A rómaiak, akikről már szóltunk, és őket megelőzőleg a görögök köztársaságuk boldog napjaiban gyermekeiket a pompa és az elpuhultság megvetésére nevelték: csak a dicsőség megbecsülésére tanították őket, hogy ne törekedjenek gazdagságra, hanem azoknak a királyoknak legyőzésére, akik annak birtokosai voltak; arra a meggyőződésre, hogy az ember csak az erény által lehet boldog. Ez a szellem oly erőteljes volt ezekben a köztársaságokban, hogy a többi népekével ellenkező ezen elveik segítségével hihetetlen dolgokat vittek véghez. Mennyi vértanú és mennyi más különböző életkörülmények között élő és különböző életkorú első keresztény példája mutatja, hogy a keresztségben

nyert kegyelem, mely a nevelést támogatja, még sokkal csodásabb hatással van a hívekre, hogy megvettessen velük mindent, ami a testé. Keress tehát sok tetszetős fogást és minél szemléletesebb összehasonlításokat annak kimutatására, hogy testünk mennyire hasonlatos az állatokhoz és lelkünk az angyalokhoz. Mutass a gyermeknek egy lovon ülő és azt irányító lovast és mondd, hogy a lélek a testre nézve az, ami a lovas a ló szempontjából. Fejezd be azzal a megállapítással, hogy a lélek nagyon erőtlén és szerencsétlen, ha a test, mint valami féktelen ló által viteti magát, mely szakadékba veti. Figyelmeztess, hogy a test szépsége virág, mely hajnalban nyílik és estére elvirít és aztán lábbal tapossák, de a lélek az Isten örök szépségének képe. Mondd meg azután, hogy létezik a dolgoknak egy oly fönséges rendje, melyet a test durva szemével nem is lehet látni úgy, mint ahogyan látjuk mindazt, ami itt lent romlásnak és változásnak van alávetve. Mutassunk rá a gyermekek előtt, hogy vannak igen értékes dolgok, melyeket a szem és a fül nem bír felfogni, és meg kell tőlük kérdezni, hogy nem igaz-e az, hogy az egyik ember bölcs és a másik nagyon eszes. Ha azt felelik: igen, folytasd így: Vájjon ennek az egyénnek bölcsességét láttátok-e már? milyen színű? hallottad-e már? zajos? megérintetted? hideg vagy meleg? A gyermek nevetni fog; ez fog történni a lélekre nézve feltett kérdésekre is: csodálkozni fog, ha kérdezzük tőle, hogy milyen színű egy lélek; vájjon kerek-e vagy szögletes. Ekkor ráterelheted a figyelmét arra, hogy ő ismer nagyon igaz dolgokat, melyeket sem nem láthat, sem nem érinthet, sem nem hallhat és hogy ezek szellemi dolgok. De a leányokkal nagyon tapintatosan kell az ilyen fejtegetésekbe bocsátkozni. Csak azokra nézve javaslom, akiknek érdeklődése vagy okoskodása magától jut el ezekhez a kérdésekhez. Szellemük megnyilvánulásához és kívánságaihoz kell alkalmazkodnunk.

Tartsd meg szellemüket a helyes határok között, ameddig csak bírod; értesd meg velük, hogy az ő nemüket bizonyos illem köti a tudományokkal szemben, mely majdnem olyan érzékeny, mint az, mely szégyent vált ki belőlük a bűnökkel szemben.

Egyúttal azonban az értelemnek a képzeletet segítségül kell hívnia, hogy elébük tárjuk a vallás igazságainak bájos képét, melyeket a szem nem láthat. Le kell előttük festeni az égi dicsőséget úgy, ahogyan Szent János bemutatja; nincs többé halál, nincsenek fájdalomok, nincs siránkozás; a sóhajok eltűntek, a szenvedések elmúltak; örökös öröm az üdvözültek fején épűgy, mint a víz a tenger fenekére szállott ember feje fölött. Mutasd be

a dicsőséges Jeruzsálemet, melynek maga az Isten lesz a napja, hogy ott örök világosságot terjesszen; a béke folyója, az örömek rohanó patakja, az élet forrása fogja öntözni; minden arany, gyöngy és drágakő lesz ott. Jól tudom, hogy ezek a képek szemléleti elemekhez kapcsolódnak, de mikor már ilyen szép képpel a gyermekeket megragadtuk, hogy így figyelmissé tegyük őket, az említett módokat használjuk fel arra, hogy rávezessük őket a lelki dolgokra.

Juss el arra az eredményre, hogy mi itt csak vándorok vagyunk egy szállóban vagy egy sátorban, hogy a test elvész, pusztulását csak rövid ideig lehet késleltetni; de a lélek át fog szállni az örök hazába, ahol örökké isteni életet kell élnie. Ha a gyermekek szokásává tudjuk tenni, hogy örömmel nézzék ezeket a nagy dolgokat és hogy a mindennapi eseteket ezekhez a nagy reményekhez való viszonyukban ítélik meg, akkor roppant nehézségeket hárítottunk el.

Szeretném még megkísérelni, hogy élénk benyomást adjak a test feltámadásáról. Tanítsd meg őket arra, hogy a természet csak általános rend, melyet az Isten műveiben létesített és a csodák csak kivételek az általános szabályok alól; így az Istennek nem nagyobb dolog száz csodát művelni, mint nekem egy negyedórával előbb kimennem a szobámból, mint szoktam. Azután emlékeztess Lázár feltámadására, majd Jézus Krisztuséra és végre bizalmas megjelenéseire negyven napon át annyi egyén előtt. Végezetül mutass rá, hogy annak, aki az embereket teremtette, nem lehet nagy dolog azokat újrateremteni. Ne feledd el a gabona-szemmel való összehasonlítást, melyet elvetünk a földbe és elrottasztjuk, hogy új életre keljen és megsokasodjék.

Egyébiránt nem arról van szó, hogy ezt az erkölcsöt emlékezeti úton tanítsuk a gyermekeknek, mint ahogyan a katekizmust tanítjuk; ez a módszer csak arra vezetne, hogy képletes nyelvre vagy unalmas formásokra fordítsuk át a vallást: csak az értelmüket gyámolítsd, és igazítsd őket útba, hogy ezeket az igazságokat a maguk erejéből megtalálják; ezen a módon világosabbak és kedvesebbek lesznek nekik és élénkebben bevésődnek: használj fel megnyilatkozásait, hogy kifejleszd bennük azt, amit még csak zavarosan látnak.

De ügyelj, mert semmi sem oly veszedelmes, mint az élet megvetéséről beszélni előttük anélkül, hogy viselkedésed minden kis mozzanatával kimutatnád, hogy meggyőződésből beszélsz. A példa minden korban csodálatos hatással van ránk; a gyer-

mekkorban feltétlen hatalom. A gyermekek tetszelegnek maguknak abban, hogy nagyon utánoznak; még nincs olyan szokásuk, mely nehezzé tenné nekik mások utánzását: azonfelül, mivel a dolgok lényegéről nem képesek önállóan ítélni, inkább azáltal ítélnék, amit azokban látnak, akik azt előterjesztik, mint azon okok alapján, melyekkel azokat alátámasztják; a tettek szemléletesebbek, mint a szavak: ha tehát az ellenkezőjét látják tenni annak, amire oktatjuk őket, megszokják a vallást szép szertartásnak és az erény tettekre nem váltható eszmének nézni.

Ne engedd meg magadnak sohasem azt a szabadságot, hogy a gyermek előtt tréfát üzz olyan dolgokból, melyek a vallással kapcsolatban vannak. Tréfát üzünk valamely egyszerű lelkületű ember vallásosságából; nevetni fogunk azon, hogy tanácsért fordul gyóntatójához, vagy azon a bűnbánaton, melyet ez rá ró. Mindezt ártatlan dolognak tartod; azonban csalódasz: ebben a kérdésben mindennek megvan a maga következménye. Istenről, valamint az ő tiszteletére vonatkozó dolgokról csak komolyan és minden szabadosságtól ment alázattal szabad beszélni. Ne tedd túl magad semmiféle illemen, de főképen ezen ne. A világi illendőségekben legkényesebb emberek a vallás illemeiben gyakran a legdurvábbak.

Amikor a gyermek önmaga megismerésére és az Isten megközelítésére a szükséges elmélkedéseket elvégezte, egészítsd ki ezt azokkal a történelmi tényekkel, melyeket már megismert: ez az összehozás felismerteti vele azt, hogy az egész vallás együtt van a fejében; örömmel fogja észrevenni azt a viszonyt, mely az ő elmélkedései és az emberi nem története között fennáll. Fel fogja ismerni, hogy az ember nem önmagától van, hogy az ő lelke Isten képmása, hogy az ő testét az isteni tevékenység és hatalom oly csodás erővel teremtette meg: tüstént vissza fog emlékezni a teremtés történetére. Azután arra fog gondolni, hogy ő a józan ésszel ellentétes hajlamokkal született, hogy őt az öröm megcsalta, a harag elragadta és hogy a teste a lelkét a meggondolás ellenére magával viszi, mint a megvadult ló magával ragadja a lovast, ahelyett, hogy a lélek kormányozná a testet: ezen visszáság okát Ádám bűnének történetében fogja felismerni; ez a történet a Megváltó varasára vezet, akinek az embereket az Istennel ki kell engesztelnie. íme a vallás egész lényege.

Hogy a hittitkokat, Jézus Krisztus cselekedeteit és erkölcsi parancsait jobban megértessük, a fiatalságot az Evangélium olvasására kell nevelni. Tehát korán elő kell készíteni őket az Isten

szavával való foglalkozásra, mint ahogyan előkészítjük a szent áldozás révén Jézus Krisztus testének vételére; főalaként kell letenni az Egyháznak, az Isten fia jegyesének és minden hívő anyjának tekintélyét. Mondd meg, hogy ezt kell hallgatni, mert a Szentlélek ezt világosította fel, hogy az írásokat nekünk magyarázza; csak általa juthatunk el Jézus Krisztushoz. Ne mulaszd el gyakran olvasni együtt a gyermekekkel azokat a helyeket, ahol Jézus Krisztus megígéri az Egyház támogatását és lelkesítését avégett, hogy gyermekeit az igazság útján vezesse. Különösen a leányokba neveld bele azt a józan és higgadt okosságot, melyet Szent Pál ajánl; óvd őket az újság kelepcéjétől, melynek szeretetere az ő nemük annyira hajlamos; töltsd el őket üdvös idegenkedéssel minden furcsaság iránt a vallás kérdésében; ajánld nekik azt az égi tökéletességet, azt a csodás fegyelmet, mely az első keresztények között uralkodott, piruljanak el a mi lazaságunkon; váltsd ki az evangéliumi tisztaság után való sóhajtozásukat, de a legkényesebb gonddal távolítsd el tőlük az önhitt bírálatnak és az avatatlan újításnak minden gondolatát.

Legyen gondod arra, hogy tárd szeme elé az Evangéliumot és az ókor magasztos példáit, de csak akkor, amikor már tisztában vagy engedelmisségükkel és hitük őszinteségével. Térj vissza mindig az Egyházhoz, mutasd meg nekik — az Egyháznak tett ígéretekkel és az Evangéliumban neki biztosított tekintéllyel együtt — a századok hosszú sorát, amelyeken át az Egyház annyi támadás és lázongás között megőrizte pásztorainak és tanításának megszakítatlan folytonosságát, melyek beszédes beteljesedései az isteni ígéreteknek. Feltéve, hogy az alázatosságnak, az engedelmisségnek és minden gyanús különcködéstől való idegenedésnek alapját megvetted, a fiataloknak sok haszonnal fogod megmutatni mindazt, ami a legtökéletesebb az Isten törvényében, a szentségek intézményében és a régi Egyház gyakorlatában. Tudom, hogy nem remélhető, hogy mindezeket a tanításokat a gyermekeknek egész terjedelmükben megadhassuk; csupán azért javaslom, hogy a lehető legtökéletesebben nyújtsuk azokat azon egyének korához és szellemi készségéhez mérten, akiket tanítani akarunk.

Kétségkívül lehet tartani a női nemnek a babonára való hajlandóságától; de semmi sem irthatja ki azt és semmi sem óv meg tőle biztosabban, mint a komoly tanítás. Ez a tanítás, bár a helyes határok között kell tartani és minden tudákoskodó tanulmánytól távol állónak kell lennie, messzebbre megy, mint az ember hinné. Az egyik azt hiszi magáról, hogy nagyon tanult, bár nem az,

és a tudatlansága oly nagy, hogy még azt sem képes megérteni, hogy mi hiányzik nála, hogy a kereszténység lényegét megismerje. Nem kell engedni belevegyíteni semmit a hitbe és a vallás gyakorlatába, ami nem az Evangéliumból ered, vagy amit az Egyház állandó jóváhagyása nem szentesített. Tapintatosan meg kell edzeni a gyermekeket bizonyos visszaélésekkel szemben, melyeket hajlandók vagyunk gyakran fegyelmi mozzanatoknak tekinteni, ha nem vagyunk eléggé tájékozottak: ezekkel szemben nem lehet kellőképp védekezni, ha nem hatolunk a forrásukig, ha nem ismerjük a dolgok létesítését és a szentek által való alkalmazásukat.

A természetüknél fogva nagyon hiszékeny leányokat szoktasd tehát hozzá, hogy ne hódoljanak be könnyen bizonyos tekintély híján levő történeteknek és ne csatlakozzanak bizonyos ájtatosságokhoz, melyeket a tapasztalatlan buzgóság vezet be a nélkül, hogy az Egyház helybenhagyását megvárná.

A legjobb mód megtanítani őket arra, hogy hogyan kell az ilyenekről gondolkozni, nem pedig ridegen elítélni azokat a dolgokat, melyeket valamely jámbor cél indított meg; a nélkül, hogy gáncsolnánk, ki kell mutatnunk, hogy nincs szilárd alapjuk.

Elégedj meg azzal, hogy ezeket a dolgokat nem vezeted be a kereszténységről adott tanításaidba. Ez a hallgatás elegendő arra, hogy a gyermekeket mindjárt kezdetben hozzászoktasd ahhoz, hogy a maga teljes sértetlenségében és a maga tökéletességében fogják fel a kereszténységet ezen cselekvések hozzáadása nélkül. Folytatólag tapintatosan tájékoztatod őket a kálvinisták vitáiról. Azt hiszem, hogy ez a kioktatás nem lesz haszontalan, mivel naponkint találkozunk a javukra elfogult személyekkel, akik róluk nagyon rokonszenves hangon beszélnek.

Azt fogod mondani, hogy helytelenül tulajdonítanak nekünk bizonyos túlzásokat a képek tiszteletében, a szentek segítségül hívásában, a halottakért való imádkozásban, a bűnbocsánatban, íme, ide zsugorodik össze az Egyház tanítása a keresztségről, a bérmlásról, a mise szentségéről, a bűnbánatról, a gyónásról, a papság tekintélyéről, a pápa tekintélyéről, aki magának Krisztusnak rendelése következtében az első közöttük és akitől nem lehet elszakadni az Egyház megtagadása nélkül.

íme, így fogod folytatni, ez minden, amit hinni kell: aminek hozzáadásával a kálvinisták bennünket vádolnak, az nem katolikus tan: akadályt állítunk a visszatérésük elé, ha olyan felfogásnak akarjuk őket alávetni, mely bántja őket és amelyet az Egyház is helytelenít; mintha ezek a nézetek hitünk részei volnának.

Egyúttal ne hanyagold el annak kimutatását, hogy a kálvinisták mily vakmerően ítélték el a legrégebb és a legszentebb szertartásokat; fűzd hozzá, hogy az újonnan létesült dolgok a régiek szellemében valók, mély tiszteletet érdemelnek, minthogy az a tekintély, mely azokat létesítette, mindig az Isten fia halhatatlan jegyesének tekintélye.

Amikor így szólunk azokról, akik régi lelkipásztoraiktól nyájuk egy részét az újítás ürügye alatt elragadták, ne mulasd el a figyelmet felhívni arra, hogy ezek a gögös emberek mennyire megfélemedtek az emberi gyöngeségről, és a vallást az egyszerű emberek számára mily nehézzé tették, amikor minden egyes egyént arra akarnak rávenni, hogy maga vizsgálja meg a keresztény tanítás tételeit a Szentírásban a nélkül, hogy alávetné magát az Egyház magyarázatának. Úgy mutasd be a Szentírást, mint hitünk feltétlen szabályát. Mi nem kevésbbé ismerjük el, hogy az Egyház köteles magát alávetni a Szentírásnak, mint az eretnekek; de azt mondjuk, hogy a Szentlélek segíti az Egyházat a Szentírás helyes magyarázatában. Nem a gögnek és a vakmerőségnek a tetőpontja-e az egy egyén részéről, félni, hogy az Egyház téved az állásfoglalásban, és nem félni, hogy ő maga csalódik, amikor annak ellenére dönt?

Sugald még a gyermekeknek a vágyat, hogy a szertartásoknak és az istentisztelet szavainak értelmét és a szentségek kiszolgáltatását megismerjék: mutasd meg nekik a keresztelekutakat; lássanak keresztelest; nézzék meg nagycsüörtökön az olajszentelést és nagyszombaton a tűz megáldását. Nevelj bennük vonzalmat nem az üres szólamokkal teli és a meggyőződés nélkül való beszédek, hanem az átértett és épületes fejtegetések, mint a jó szentbeszédek és bibliamagyarázatok iránt, melyek az Evangélium szavait világosan megértetik. Hívd fel figyelmüket arra, ami szép és megható ezen egyszerű tanításokban és szerettesd meg velük a templomot, ahol a lelkipásztor áldás kíséretében tekintéllyel beszél még akkor is, ha nem nagyon tanult és erényes. De egyúttal kedveltess meg velük és nevelj beléjük tiszteletet minden társulat iránt, mely az Egyház szolgálatában buzgólkodik: ne engedd meg soha, hogy gúnyolódjanak a szerzetesek ruháján és hivatásán; igazold intézményük szentségét, azt a hasznot, melyet az Egyház abból húz és a keresztények csodálatos nagy számát, akik ebben a szent visszavonultságban olyan tökéletességre törekszenek, mely a világhoz való kötöttségben szinte megvalósíthatatlan. Szoktasd hozzá a gyermekek képzeletét, hogy hallgassák meg, ha a halálról

van szó; hogy izgalom nélkül nézzék meg a halotti leplet, a nyitott sírt, még a haldokló beteget is, ha az a nélkül történhet, hogy megrémítenéd őket.

Nincs bántóbb, mint látni sok értelmes és vallásos személyt, aki nem képes borzadás nélkül gondolni a halálra; mások elsápadnak, ha tizenhárom magukkal ülnek az asztalnál, ha bizonyos álmuk volt, vagy ha feldőlni láttak egy sótartót: ez a képzelt jóslásoktól való félelem a pogányság durva maradványa; bizonyítsd be a hiábavalóságát és a nevetséges voltát. Jóllehet a nőknek nincs olyan alkalmuk bátorságuk kimutatására, mint a férfiaknak, mégis kell, hogy ne hiányozzék az belőlük. A gyávaság mindenütt megvetésre méltó; mindenütt rossz hatású. Kell, hogy a nő ne ijedjen meg a vaklármától, erős legyen a váratlan veszedelmekkel szemben, csak komoly ok miatt sirjon és ijedjen meg; az erény útján kell magunkat erre erősítenünk. Bármelyik nemhez tartozunk is, ha keresztények vagyunk, nem szabad gyáváknak lennünk. Ha szabad így beszélünk, a kereszténység lelke az, hogy vessük meg ezt az életet és szeressük a másikat.

VIII. FEJEZET.

A tízparancsolat, a szentségek és az imádság tanítása.

Jézus Krisztust, mint hitünk alapítóját és megtestesülését, vallásunk központját és egyetlen reményünket kell főképp a gyermekek szeme elé állítani. Nem vállalkozom itt arra, hogy bemutassam, miként kell tanítani a megtestesülés titkát; ez a vállalkozás ugyanis nagyon messzire vezetne és van elég könyv, melyben jól meg lehet találni, hogy mit kell arról tanítani. Ha az elveket leraktuk, akkor annak az egyénnek, akit tanítunk, az egész fel-fogását és minden cselekedetét át kell alakítanunk magának Jézus Krisztusnak mintájára, aki csak azért vett fel emberi testet, hogy megtanítsa bennünket élni és meghalni, hogy a mienkhez hasonló emberi testben mutassa meg nekünk mindazt, amit hinnünk és cselekednünk kell. Nem kell minden pillanatban összehasonlítani a gyermek érzelmeit és cselekedeteit Jézus Krisztus életével; ez az összehasonlítás fárasztó és kellemetlen volna: de hozzá kell szoktatni a gyermekeket, hogy Jézus Krisztus életét a mi példának és szavait a mi törvényünknek tekintsék. Keresd ki a szavai és tettei közül azt, ami a legmegfelelőbb a gyermeknek. Ha türelmetlen elviselni valamely kellemetlenséget, emlékeztess a kereszten függő Jézus Krisztusra: ha nem akarja rászánni magát valamely terhes munkára, mutasd meg neki a harmincéves koráig műhelyben dolgozó Jézus Krisztust: ha azt akarja, hogy dicsérjék és becsüljék, beszélj neki azokról a gyalázatokról, melyeket a Megváltó magára vállalt: ha nem tud békében lenni a környezetével, hívd fel figyelmét Jézus Krisztusra, amint a legkiálthatatlanabb bűnösökkel és képmutatókkal beszélget: ha neheztelesten mutat, állítsd elébe Jézus Krisztust, aki meghal a kereszten ugyanazokért, akik számára ezt a halált készítették: ha mértéktelen öröme ragadtatja magát, fessd le előtte Jézus Krisztus jóságát és szerénységét, akinek egész élete oly nehéz és komoly volt. Végre légy rajta, hogy állítsa maga elé azt, amit Jézus Krisz-

tus gondolna és mondana a mi beszélgetéseinkről, szórakozásainkról és legkomolyabb foglalkozásainkról, ha még mindig itt élne köztünk. Mily nagy volna a mi csodálkozásunk, — így fogod folytatni — ha hirtelen megjelenne köztünk, amikor a legjobban megfélemedezünk a törvényéről? De nem ez fog-e történni mindnyájunkkal halálunkban és az egész világgal, amikor az utolsó ítélet nem sejtett órája eljön? Le kell tehát festeni a világegyetem gépezetének felborulását, az elsötétült napot, a helyükről lehulló csillagokat, a lángot fogó elemeket, melyek tűzárként folynak és a földnek egészen a középpontjáig megrendült alapjait. Milyen szemmel kell tehát néznünk a felettünk lebegő eget, a bennünket hordozó földet, a lakóhelyül szolgáló épületeket és a bennünket körülvevő tárgyakat, ha a tűznek vannak szánva? Szemléld a kitárult sírokat, a testük maradványait összeszedő halottakat; a felhőkben nagy dicsőséggel alászálló Jézus Krisztust; azt a nyitott könyvet, melyben a szívünk legtitkosabb gondolatáig minden meg lesz írva; azt a minden nemzet és az egész világ színe előtt kimondott ítéletet; azt a dicsőséget, mely feltárul, hogy örökre megkoronázza a jókat és uralmat adjon nekik Jézus Krisztussal egyazon trónon; végre a tűz- és gyöt-relemtengert, az örök éjszakát és borzalmat, a fogak csikorgatását és az ördögökével azonos dühöngést, mely osztályrésze lesz a gonosz lelkeknek.

Ne mulaszd el alaposan megmagyarázni a tízparancsolatot; mutasd ki, hogy ez a gerince az Isten törvényének és hogy az Evangéliumban megtaláljuk mindazt, ami a tízparancsolatban csak távoli következhetséi révén van meg. Mondd meg, hogy mi a tanács és azokat a gyermekeket, akiket oktatsz, akadályozd meg abban, hogy sokak példájára a tanács és a parancs nagyon messzire vitt megkülönböztetésével áltassák magukat. Bizonyítsd be, hogy a tanácsokat a parancsok megkönnyítésére kapjuk, hogy biztosítsák az embereket a saját gyarlóságukkal szemben, hogy távol tartsák a szakadék szélétől, ahová a saját súlyuk behúzná őket; végre, hogy a tanácsok feltétlen parancsokká lesznek azokra nézve, akik bizonyos esetekben a parancsokat tanácsok nélkül nem bírják megtartani. Például azok az emberek, akik nagyon vonzódnak a világ örömeihez és a társas élethez, azok kötelesek követni az evangéliumi tanácsot, elhagyni mindent, hogy a magányba vonuljanak. Ismételd gyakran, hogy a betű öl és a szellem az, ami éltet; azaz, a külső műveltség egyszerű felvétele haszontalan és káros, ha belsőleg nem fűti a lélek és a vallás

szelleme. Világítsd meg és tedd szemlélhetővé ezeket a szavakat: magyarázd meg, hogy az Isten azt akarja, hogy szívünkkel tiszteljük és ne ajkainkkal; hogy a szertartások arra valók, hogy a vallásos érzésnek kifejezői legyenek és azt földidézzék, de a szertartások nem maga a vallás; az utóbbi bennünk van, mert az Isten lélekben és valóságban való imádókat keres; arról van szo. hogy bensőleg szeressük őt és úgy vegyük, mintha az egész mindenségben csak Ő és mi volnánk; nincs szüksége szavainkra, testtartásunkra, még a pénzünkre sem; bennünket magunkat akar; nemcsak tennünk kell azt, amit a törvény parancsol, de úgy kell megtennünk, hogy azt a hasznot húzzuk belőle, melyet a törvény szem előtt tartott, amikor rendelte; így nem misehallgatás az, ha nem úgy hallgatjuk, hogy Jézus Krisztussal egyesüljünk, aki magát értünk feláldozta és hogy épüljünk mindabból, amit ez az áldozat magában foglal. Végezetül mondd, hogy a mennyországba nem azok jutnak be, akik kiáltják: Uram, Uram; ha nem telünk meg az Isten igazi szeretetével a földi javakról való lemondás, önmagunk megtagadása és a világ megvetése útján, akkor a kereszténységből csalóka kísértetet csinálunk a magunk és mások számára.

Térj át a szentségekre: feltételezem, hogy sorjában magyaráztad nekik azok szertartásait, amint azokon jelen voltak, mint azt már mondtuk. Ez jobban fogja éreztetni azok értelmét és célját: ezen a módon megérteted, hogy mily nagy dolog kereszténynek lenni és mily szegényletes és szomorú annak lenni úgy, amint az ember keresztény a világban. Emlékeztess gyakran a keresztségnek a rosszal szemben való segítőerejére és Ígéreteire, hogy kimutasd, miszerint a világ példái és életelvi, távol attól, hogy tekintélyük volna előttünk, kell, hogy a szemünkben gyanúsakká tegyenek mindent, ami ezen mérges és gyűlöletes forrásból ered. Sőt Szent Pál példája szerint ne idegenkedj bemutatni az ördögöt a világ felett való uralmában és amint az embereket ingerli nagy szenvedélyeik révén, melyek a gazdagság, a dicsőség és az örömek keresésére ragadják őket. Ez a pompa, — így fogsz szólni — inkább az ördögé, mint a világé; ez az a hiú látványosság, mely előtt egy keresztény sem nyithatja ki sem a szívét, sem a szemét. Az első lépés, melyet a keresztség révén a kereszténységben teszünk, a lemondás a világ minden hívságáról: az Istennek tett ilyen ünnepélyes Ígéretetek ellenére a világra gondolni annyi, mint a hitehagyás egy nemébe esni; ez az, amit az a szerzetes tenne, aki fogadalma

ellenére elhagyná a kolostort és letenné a vezeklőruháját és visszatérne a világba.

Mondd tovább, hogy kötelességünk szembeszállni az oktan becsmérlésekkel, a gonosz gúnyolódásokkal és a világ erőszakoskodásaival, miután a bérmálás bennünket Jézus Krisztus katonáivá avatott, hogy harcoljunk ezen ellenség ellen. A püspök — mondod — megütött téged, hogy megeddzen az üldözés legfájdalmasabb ütéseivel szemben; szent kenetet adott a régiek példájára, akik megkenték magukat olajjal, amikor harcba mentek, hogy tagjaikat rugalmassá és erőssé tegyék; ezért jelölt meg a kereszt jelével, hogy tudtadra adja, hogy neked is meg kell feszíttetned magadat Jézus Krisztussal. Nem vagyunk már az üldözések korában, — így folytatod — amikor megölték azokat, akik nem akartak lemondani az Evangéliumról: de a világ, mely nem tud megszűnni világ, azaz romlott lenni, állandóan közvetett üldözést folytat a vallásosság ellen; kelepécét állít az elejtésére, rossz híret kelti, gúnyt úz belőle; és annak gyakorlását oly nehézzé teszi, hogy még a keresztény nemzetek között is, továbbá ott, ahol az állam tekintélye támogatja a kereszténységet, abban a veszélyben forgunk, hogy pirulnunk kell Jézus Krisztus neve és életének utánzása miatt.

Ecseteld élénken azt a boldogságot, hogy az Oltáriszentség útján Jézus Krisztussal egy testté válunk. A keresztségben testvéreivé, az Oltáriszentségben tagjaivá tesz. Amint születésével az emberiségnek egyetemesen adta magát, az Oltáriszentségben, mely oly természetes folytatása a megtestesülésnek, minden egyes hívőnek külön adja magát. Ezen titkok folytatásában minden valóság: Jézus Krisztus oly valóságban adja nekünk a testét, a mint magára öltötte: de bűnössé válni az ő testétől és véréből, enni és inni az Ő ítéletét annyi, mint magunkhoz venni Jézus Krisztus életető testét anélkül, hogy élénken a szellemével. Ő maga mondotta: annak, aki engem eszik, értem kell élnie.

De milyen szerencsétlenség, — fogod mondani még — hogy szükségünk van a bűnbánat szentségére, mely feltételezi, hogy vétkeztünk, amióta Isten fiaivá lettünk. Az egész égi hatalom, mely a földön tevékenykedik és amelyet az Isten a papok kezébe tett le, hogy szükség szerint bűnbánatban tartsák és feloldják a bűnösöket, bármily nagy forrása legyen is a kegyelemnek, mégis reszketnünk kell a réműlettől, nehogy visszaéljünk Isten ajándékaival és türelmével. Ami Jézus Krisztus testét illeti, mely az igazak élete, erőssége és vigasztalása, forrón kell óhajtunk,

hogy azt mindennap magunkhoz vehessük; ami a beteg lelkek orvosságát illeti, olyan tökéletes egészséget kell óhajtanunk, hogy annak szüksége napról-napra csökkenjen. A szüksége mindig nagy lesz, bármit teszünk is; de az volna a legrosszabb, ha egész életünkön át szakadatlan és botránnyos körforgást végeznénk a bűnről a bocsánatra és a bocsánatról a bűnre. A gyónásról tehát csak azért lehet szó, hogy megtérjünk és megjavuljunk; egyébként a feloldozás szavai, bármily hatalmasak legyenek is Jézus Krisztus rendelése révén, csak szavak, de gyászos szavak, a mi elítéltetésünk lesznek az Isten előtt érdemetlenségünk következtében. A belső átalakulás nélkül való gyónás, eltekintve attól, hogy a lelkiismeretet a bűnök terhétől nem oldaná föl, a többi bűnhöz még a szentségtörés szörnyű bűnét is hozzáadná.

A nevelésedre bízott gyermekekkel olvastasd el a haldoklók csodálatos imádságait, mutasd meg, hogy mit tesz és mit mond az Egyház akkor, amikor a haldoklóknak feladja a nagy-betegek kenetét. Micsoda vigasz az nekik, hogy a nagy harcra a szent kenettel megerősítést kapnak! De hogy a halál kegyelmére méltóvá tegyük magunkat, híveknek kell lennünk az élet kegyelméhez.

Csodáld Jézus Krisztus kegyelmének gazdagságát, aki nem idegenkedett attól, hogy orvosságot adjon a baj forrására azáltal, hogy megszentelte születésünk forrását, a házasságot. Mily szép dolog volt szentséggé tenni egy férfi és egy nő egybekelését, mely az Istennek teremtményével és Jézus Krisztusnak az Egyházzal való egyesülését jelképezi! Mily szükséges volt ez az áldás, hogy az emberek durva szenvedélyét mérsékelje, hogy a békét és a vigasztalást minden családra kiterjessze, hogy a vallást nemzedékről nemzedékre örökség gyanánt átvigye. Ebből következik, hogy a házasság a legtisztább és a legszentebb állapot, bár kevésbé tökéletes, mint a szüzesség; mennyire szükséges hozzá a hivatás; nem kell benne az érzéki örömet, sem a világi pompát keresni: egyedül azt óhajtanunk, hogy benne szenteket neveljünk.

Magasztald az Isten fiának bölcsességét, aki a papirendet létesítette, hogy az köztünk Őt magát képviselje, bennünket az Ő nevében tanítson, az Ő testét nekünk kiszolgáltassa, botlásaink után bennünket vele kibékítsen, naponként új hívőket szeressen, sőt új lelkipásztorokat is, akik bennünket vezessenek avégett, hogy az Egyház örök időkre megszakítás nélkül fennmaradjon. Mutass reá, hogy mennyire kell örülnünk annak, hogy az Isten embereknek ilyen hatalmat adott. Tedd hozzá, hogy

mily vallásos érzéssel kell tisztelnünk az Úr felkentjeit: ők az Isten emberei és titkainak felfedői. Le kell tehát sütnünk a szemünket és felsőhajtanunk, ha rajtuk a legcsekélyebb foltot veszszük észre, mely szolgálatuk fényét elhomályosíthatja; azt kellene óhajtanunk, hogy Megváltónk vérében moshassuk le. A tanításuk nem az övék; aki őket hallgatja, az magát Jézus Krisztust hallgatja: amikor ők Jézus Krisztus nevében összegyülekeznek, hogy a Szentírást magyarázzák, a Szentlélek beszél általuk. Az idejük nem az övék: ne akarjuk őket magas szolgálatukból leszállítani, melyben az igehirdetésnek és az imádságnak kell magukat szentelniök, hogy közvetítők legyenek az Isten és az emberek között és ne akarjuk őket a világ dolgaihoz lealacsonyítani. Még kevésbé szabad arra törekednünk, hogy hasznot vegyünk jövedelmeikből, mely a szegények öröksége és a nép bűneinek az ára; de a legrútabb visszasság az lenne, ha múltó érdekből hivatás nélkül való rokonokat és barátokat emelnénk erre a ropant hivatásra.

Hátra van még, hogy bebizonyítsuk az imádság szükségességét, mely a már kifejtett kegyelem szükségességén alapszik. Azt mondjuk a gyermeknek, hogy az Isten akarja, hogy az ő kegyelmét kérjük, nem azért, mintha a szükségünket nem ismerné, hanem azért, mert kérésre akar bennünket készíteni, mely rákényszerít szükségünk elismerésére: ez tehát szívünk megalázkodása, nyomorúságunk és tehetetlenségünk érzete, végre a jószágába vetett bizalom, mit tőlünk elvár. Ez a kérés, melyet részünkről elvár, csak a szándékban és a vágyban áll: hiszen neki nincs szüksége a mi szavainkra. Gyakran sok szót elmondunk anélkül, hogy imádkoznánk és gyakran szívből imádkozunk, bár egy szót sem ejtünk ki. Mégis ezek a szavak nagyon szükségesek lehetnek, mert ha figyelünk rájuk, kiváltják belőlünk azokat a gondolatokat és érzelmeket, melyeket kifejeznek: ezért adott nekünk maga Jézus Krisztus imádságmintát. Micsoda vigasztalás maga Jézus Krisztus révén tudni, hogy az ő atyja miként óhajtja, hogy kérjük őt! Micsoda erő lehet azokban a kérésekben, melyeket maga az Isten adott a szánkba! Hogyne adná meg azt, amire neki magának volt gondja, hogy megtanítsa bennünket kérni? Ezután mutass rá, hogy ez az imádság mily egyszerű és magasztos, rövid és magában foglalja mindazt, amit felülről kérhetünk.

A gyermekek első áldozásának ideje olyan dolog, melyet itt nem lehet megállapítani: szellemi, de még inkább öntudatuk állapotától függjön. Mihelyt képeseknek látszanak arra, hogy meg-

értsék, meg kell őket tanítani arra, hogy mi a gyónás. Ezután várd meg az első kissé komolyabb hibát, melyet elkövet; hozd őt nagy zavarba és okozz neki lelkiismeretfurdalást. Látni fogod, hogyha már tájékozott a gyónás felől, ösztönszerűleg maga fog törekedni arra, hogy a gyóntató előtt a saját vigasztalására vádolja magát. Törekedni kell úgy eljárunk, hogy erős bűnbánatra gerjedjen és hogy fájdalmára a gyónásban érezhető megkönnyebbülést találjon, hogy ezzel az első gyónás rendkívüli hatást tegyen a lelkére és hogy ez valamennyi későbbi gyónása számára a kegyelem forrása legyen.

Az első áldozásnak ellenkezőleg, nézetem szerint, abban az időben kell történnie, amikor a gyermek már tudja az eszét használni és amikor már engedelmesebbnek és minden lényegesebb fogyatkozástól mentesebbnek látszik. A hitnek és az isteni szeretetnek ezen zsengei között Jézus Krisztus azáltal jobban fogja magát vele megértetni és ízleltetni. Várja a gyermek azt sokáig, azaz készítsük elő annak varasát a gyermekben kicsi korától fogva, mint a legjobb jót, ami az égi örömök varasában itt a földön érheti. Azt tartom, hogy igen ünnepélyessé kellene azt tenni: lássa a gyermek, hogy szemeink ezeken a napokon rajta függenek, boldognak tartjuk őt, osztozunk örömében, és hogy az ilyen nagy esemény számára a korát túlhaladó viselkedést várunk tőle. Bár nagyon elő kell készíteni a gyermeket a szentáldozásra, azt hiszem, hogy amikor ez már megtörtént, nem tudnánk őt ebben a szent kegyelemben elég korán részesíteni, mielőtt ártatlansága veszedelmeknek volna kitéve, melyekben az üdeségéből veszíteni kezd.

IX. FEJEZET.

A leányok néhány hibájára vonatkozó megjegyzések.

Beszélnünk kell még arról a gondosságról, mellyel nemüknek több hibájától a leányokat óvnunk kell. Puhán és túlóvatosan bánunk velük és ez elveszi érzéküket a határozott és fegyelmezett viselkedés iránt. Eleinte sok tettetés, később sok szokás van ezekben a rosszul megalapozott félelmekben és azokban a könnyekben, melyeket oly könnyen ontanak: a megjavításra irányuló törekvésben sok jó szolgálatot tehet az, ha nem adunk semmit ezekre a tettetésekre, mert a hiúságnak nagy része van bennük.

Hasonlókép nem kell megengedni a túlságosan gyöngéd barátkozásokat, az apró irigykedéseket, a szertelen bókokat, figyelmességeket: mindez árt nekik és hozzászoktatja őket ahhoz, hogy nagyon száraznak és fanyarnak találják mindazt, ami nehéz és komoly. Hasonlókép rajta kell lenni, hogy tanuljanak meg röviden és szabatosan beszélni. A helyes értelmi berendezettség az, hogy tartózkodjunk minden felesleges beszédétől és kevés szóval mondjunk sokat; a nők, ellenkezőleg, sok szóval keveset mondanak. A szellem számára megszerzik a beszédbeli könnyedséget és a képzelet élénkségét; nem válogatnak gondolataik között; nem visznek azokba rendet azon dolgok szempontjából, melyeket ki kell fejezniök; szinte mindenben elragadtatják magukat, amiről beszélnek, már pedig az elragadtatás sokat beszéltet: nem lehet tehát egy nőtől semmi nagyobb jót várni, ha nem szoktatjuk rá, hogy tüstént gondolkozzék, gondolatait vegye ellenőrzés alá, fejezze ki azokat röviden és aztán tudjon hallgatni.

Egy másik dolog is hozzájárul a nők sok beszédéhez; az, hogy ravaszoknak születtek és hosszú kitéréseket használnak arra, hogy célt érjenek. Szeretik a ravaszkodást: de hogyan szeretnék, amikor nem ismernek jobb bölcseséget, és rendszerint ez az első dolog, amire a példa tanította őket? Simulékony természetűek ahhoz, hogy megjátszanak minden komédiát; a könnyek semmibe sem kerülnek, a szenvedélyeik élénkek és ismer-

reteik szűkkörűek: innen van az, hogy semmit sem hagynak figyelmen kívül, hogy sikert érjenek és felhasználják azokat az eszközöket is, melyek fegyelmezettebb embereknek nem felelnének meg; nem nagyon okoskodnak afelett, hogy megvizsgálják, vajjon kell-e kívánni egy dolgot, de igen serények abban, hogy azt elérjék.

Tegyük még hozzá, hogy félénkek és tele vannak álszégyennel; ez egy újabb forrása a képmutatásnak. Ennek a nagy hibának úgy lehet elejét venni, hogy sohasem hozzuk őket abba a helyzetbe, hogy szükségük legyen a ravaszságra és hozzá kell őket szoktatni ahhoz, hogy a megengedett dolgokra nézve nyíltan mutassák ki hajlamaikat. Szabadon mutathassák ki unalmukat, amikor unatkoznak. Ne kényszerítsük őket, hogy szeretetet mutassanak bizonyos személyek és könyvek iránt, melyek nem tetszenek nekik.

Gyakran az anya elfogult a nevelővel szemben és annyira elégedetlen a leányával, hogy annak nevelését maga veszi át: a leány kedve ellenére, udvariasságból úgy tesz, mintha örülne ennek. Nagyon ügyeljünk, nehogy az a gyanú ébredjen bennük, hogy apácává szándékozunk őket nevelni: ez a gondolat elveszi a szülőkben való bizalmukat, elhiteti velük, hogy szüleik nem szeretik őket, nyugtalanítja lelküket és több éven át tettétést készítet rájuk. Ha elég szerencsétlenek voltak és érzelmeik leplezése szokásukká vált, a helyes életbölcse ség elveire való higgadt megtanítás a legjobb mód arra, hogy visszazökkentsük őket; láttuk, hogy a szemérmetlen regények képzelgéseiből való kiábrándításnak is a legjobb módja az, hogy kedvet ébresztünk a hasznos és kellemes történetek iránt. Ha nem keltesz bennük ésszerű érdeklődést, attól félek, hogy a rendellenes kívánság lép előtérbe; ha tehát nem irányítod értelmüket a helyes belátásra, a helytelenhez fognak csatlakozni, ez a ravaszság.

Példákkal mutasd be nekik, hogyan lehet az ember csalódás nélkül szerény, óvatos, a siker megengedett eszközeihez alkalmazkodó. Mondd nekik: a főokosság az, hogy keveset beszélünk, sokkal inkább bízunk magunkban, mint másokban, de sohasem folytatunk hamis beszédet és nem mutatunk hebehurgya egyéniséget. A viselkedésben való egyenesség és a becsület általános tekintélye több bizalmat és tiszteletet szerez és ennek következtében több, bár múlt előnyt, mint a fondorlatos utak. És az okos becsületesség amennyire díszít egy egyént, annyira méltóvá teszi nagy dolgokra.

De tedd hozzá azt is, hogy mennyire aljas és megvetésre érdemes az, amire a ravaszság törekszik; az vagy semmiség, amit az ember nem merne kimondani, vagy káros szenvedély. Ha az ember csak azt akarja, amit mond, akkor nyíltan öhajítja, és egyenes úton higgadtan keresi. Mi lehet kellemesebb és kényelmesebb, mint őszintének, mindig nyugodtnak, önmagával egyetértőnek lenni, amikor nincs az embernek sem félni, sem kieszelni valója? Ezzel szemben a kétszínű mindig nyugtalanságban, lelkiismeret-furdalásban, veszélyben, abban a szánalmas kényszerűségben él, hogy egyik ravaszságát száz másikkal takargassa.

A ravasz lelkek ezekkel a szégyenletes nyugtalanságokkal mégsem kerülnek el azt a kellemetlenséget, amely elől menekülnek: előbb vagy utóbb úgy veszik őket, amilyenek. Ha rászédtek is a világot egy elszigetelt cselekedetükkel, nem szedik rá az egész életükre; egy ponton megfogják őket: gyakran azok csalják meg őket, akiket ők akartak rászedni; mert úgy tesznek, mintha túrnék félrevezetésüket és a félrevezetőket azt hiszik, hogy megbecsülésben van részük, bár megvetik őket. De legalábbis nem biztosítják magukat a gyanúsításokkal szemben: és van-e ellentétebb valami azokkal az előnyökkel szemben, melyekre a bölcs önzésnek törekednie kell, mint mindig gyanúsítottnak érezni magát? Mondd el apránként ezeket a dolgokat az alkalmak, a szükség és gyermek értelmi képessége szerint.

Figyeld meg még, hogy a ravaszság mindig hitvány lélekből és csekély értelemből származik. Csak azért finom az illető, hogy elrejtse valódi lényét, nem olyan, amilyennek lennie kellene, vagy amilyen akkor, amikor megengedett dolgokra törekszik, méltatlan eszközökkel akar célt érni, mert nem képes tisztességeseket választani. Figyeltesd meg a gyermekekkel egyik-másik ravaszsgal járó arcátlanságot, melyet az életben lehet látni és azt a megvetést, melyet a ravaszok ezzel magukra zúdítanak; végre szégyenítsd meg őket, ha valami ravaszsgon éred. Időnkint foszd meg őket attól, amit szeretnek, mert ravaszsgal akarták azt elérni; de add tudtukra, hogy megkapják, mihelyt a rendes módján kéri; ne félj részvétet mutatni apró fogyatkozásaik iránt sem, hogy legyen bátorságuk azok feltárására. Az oktalan szégyen a legveszedelmesebb betegség és a legsürgősebb gyógyításra szorul; ha nem ügyelünk rá, minden mást gyógyíthatatlanná tesz.

Szoktasd le őket a ravasz finomkodásokról, melyekkel az ember a felebarátját úgy akarja félrevezetni, hogy az mégcsak

a szemére sem vetheti, hogy megcsalta őt; ezekben a furfangosságokban még több aljasság és fondorlat van, mint a közönséges ravaszságokban. Mások — hogy úgy mondjuk — jóhiszeműen ravaszkodnak; de ezek még egy új színlelést kevernek bele, hogy azt igazolják. Mondd a gyermeknek, hogy az Isten maga az igazság, az igazságból a szavakban gúnyt űzni annyi, mint az Istennel tréfálni; szavainkat pontosakká és szabatosakká kell tennünk és keveset kell beszélnünk, hogy ne mondjunk semmi mást, mint az igazat, a végett, hogy tiszteletben tartsuk az igazságot.

Nagyon óvakodj azon egyének utánzásától, akik tapsolnak a gyermekeknek, amikor ezek valami ravaszsággal mutatják ki leleményességüket. Ahelyett, hogy az ilyen fogásokat kedveseknek találjad és szórakoznál azokon, szigorúan fenyítsd meg őket; légy rajta, hogy ravaszkodásaik ne vezessenek eredményre, hogy a tapasztalat ábrándítsa ki őket. Ha megdicsérvük az ilyen cselekedetekért, akkor arról győzzük meg őket, hogy ügyesnek lenni annyi, mint ravasznak lenni.

X. FEJEZET.

A szépség és az öltözködés hiúsága.

Nincs veszedelmesebb valami, mint a leányok hiúsága. Erős vágygal születnek arra, hogy tessenek: előttük el vannak zárva azok az utak, melyeken a férfiak tekintélyre és dicsőségre tesznek szert, tehát a szellem és a test kellemei útján igyekeznek magukat kárpótolni: innen van a kedves és behízelt társalgásuk, innen van az, hogy annyira törekszenek a szépre és minden külső kellemre és szenvedélyesen szeretnek öltözködni; egy hajviselet, egy szalagcsokor, egy magasabb vagy alacsonyabb hajfürt, egy szín kiválasztása nekik fontos ügy.

Ezek a túlzások a franciáknál még szélsőségesek, mint más népeknél; a sűrűn változó, de éppen uralkodó hangulat a divat folytonos változását idézi elő: így az öltözködés szeretetéhez hozzáadhatjuk az újdonság szeretetét, melyeknek különös varázsuk van az ilyen lelkekre. Ez a két örület együtt áttöri a születés korlátait és felborít minden erkölcsöt. Mióta nincsenek szabályok az öltözködésre és a bútorzatra nézve, az egyén társadalmi helyzetének nincs többé mutatója: az emberek háztartását a közhatalom is alig képes szabályozni; mindenki a pénze szerint, helyesebben a pénze nélkül, a kedvtelése és a hiúsága szerint választ.

Ez a pompa romlásba viszi a családokat és a családok romlása az erkölcsök romlását hozza magával. Egyrészt a pompa kiváltja az alacsonyabb származású egyénekben a gyors vagyonszerzés vágyának szenvedélyét, ami nem történhet bűn nélkül, mint a Szentlélek állítja. Másrészt az előkelők, ha a szükséges pénzforrások nélkül vannak, hitványságokat és szörnyű aljasságokat követnek el, hogy fönntartsák életmódjukat; így a tisztesség, a hit, a becsület és a jóság észrevétlen eltűnik még a legközelebbi rokonok között is.

Mindezek a bajok abból származnak, hogy a hiú nők a divatnak nagy fontosságot tulajdonítanak: igyekeznek nevetségos

elmaradottaknak feltüntetni mindazokat, akik a régi erkölcsök komolyságát és egyszerűségét meg akarják őrizni.

Igyekezz tehát a leányokkal megértetni, hogy az a tisztelet, mely a helyes viselkedésből és az igazi tehetségből származik, mennyivel értékesebb mint az, melyet a haj és a ruházat útján szerzünk. Mondd meg nekik, hogy a szépség a tulajdonosát jobban megcsalja, mint azokat, akiket elkápráztat; megzavarja, meg-részegíti a lelket; az ember sokkal ostobábban bálványozza önmagát, mint a legszenvedélyesebb szerelmesek azokat, akiket szeretnek. Nagyon csekély korbeli különbség látszik egy szép nő és egy olyan között, aki nem szép. A szépség csak árthat, ha nem arra szolgál, hogy előnyös házassághoz segítsen egy leányt: de hogyan fog arra szolgálni, ha nem támogatja az érdem és az erény? Csak azt remélheti, hogy egy ostoba ifjú fogja őt elvenni, akivel aztán szerencsétlen lesz, hacsak az okossága és a szerénysége nem tereli rá a fegyelmezett szellemű és azon férfiak figyelmét, akiknek a komoly tulajdonságok iránt érzékük van. Azok az egyének, akik minden dicsőségüket a szépségük révén szerzik, mihamar nevetésesekké lesznek: észrevétlen eljutnak abba a korba, amikor a szépségük hervad; még mindig elbűvölőnek tartják magukat, bár a világ már kiábrándult belőlük, mivel már nem szépek. Végre is époly esztelen dolog egyedül a szépséghez ragaszkodni, mint minden érdemét a testi erőbe helyezni, amint azt a műveletlen és vad népek teszik.

A szépségről térjünk át a cicomáskodásra. Az igazi báj független az üres és tetszetős kikészítéstől. Tény, hogy a tisztaságot, a helyességet és az illemt lehet keresni a testre öltött ruhában; de végtére is a testünkre öltött szövetek, melyeket kényelmessé és kellemessé lehet tenni, nem lehetnek olyan díszek, melyek igazi szépséget adnak.

Szeretném a fiatal leányok szeme elé állítani azt a nemes egyszerűséget, mely a főnmaradt görög és római szobrokon és képeken megjelenik; itt látnák, hogy a könnyedén hátravetett sima haj, a teljes szövetű és hosszú ráncokban lelógó ruházat mily kecses és pompás. Jó volna, ha hallanák a festők és más egyének szavait, akik az ókornak ezt a választékos ízlését értékelik.

Ha szellemük csak egy kissé is felülemelkednék a divat elfogultságain, hamar megvetést éreznének a természettől annyira elütő hajviseletük és túlságosan kidolgozott ruháik iránt. Jól tudom, hogy nem lehet kívánni, hogy ókori külsőt öltsenek magukra; különködés volna ilyent akarni: de minden különködés

nélkül megkedvelhetnék az öltözködésnek ezt a nemes, bájos egyszerűségét, mely egyébként is annyira megfelel a keresztény felfogásnak. Így, amikor a külsőben a jelen felfogáshoz alkalmazkodnának, tudnák legalább, hogy mit kell gondolniok erről a szokásról: eleget tennének a divatnak is, mint valami gonosz szolgásznak és csak azt tennék meg, amit nem tudnának belőle visszautasítani. Hívd fel gyakran és korán a figyelmüket arra a szellemi ürességre és felületességre, mely a divatban az állhatatlanságot idézi elő. Például mily helytelen gondolat megnagyobbítani a fejet nem tudom hány egymásra emelt hajfonattal; az igazi báj követi a természetet és sohasem száll vele szembe.

A divat azonban önmagát semmisíti meg; mindig tökéletességre törekszik, de sohasem éri el azt; legalább is sohasem akar megállni. Észszerűbb volna, ha csak azért térne át másra, hogy többé ne változzék, miután a kényelem és a szépség szempontjából elérte a tökéletességet; de azért változni, hogy szüntelen változzék, nem annyit jelent-e, mint inkább keresni az állhatatlanságot és a féktelenséget, mint az igazi finomságot és a jóízlést? Tehát a divatban rendszerint csak szeszély van. A nőknek módjukban van határozni; csak nekik maguknak kellene azt elhinniök: így a legkönnyelműbb és a legkevésbé művelt szelleműek a többieket magukkal ragadják. Semmit sem választanak és semmivel sem szakítanak tervszerűen; az, hogy egy jól megválasztott dolog sokáig volt divatban, elég ok arra, hogy többé ne legyen divatos és egy másik, bár nevetséges, elfoglalja a helyét és megcsodált legyen.

Miután jól letetted ezt az alapot, mutasd meg a keresztény szerénység törvényeit. így fogsz szólni: a mi szent titkaink útján megtudjuk, hogy az ember a bűn romlottságában születik; a fertőző betegségtől megrontott teste a lélekre nézve a kísértés kiapadhatatlan forrása. Jézus Krisztus megtanított bennünket, hogy minden erényünket a magunktól való félelemben és a magunkkal szemben való bizalmatlanságba kell helyeznünk. Akar-nád-e, kérdezhetjük majd egy leánytól, a saját és a felebarátod lelkét egy örült hiúságért veszélyeztetni? Undorodj meg tehát a kebel csupaszságától és minden más szemérmertlenségtől: ha az ember minden egyéb szenvedélytől menten követné is el ezeket a bűnöket, még akkor is hiúság és féktelen tetszésvágy ez. Ez a hiúság igazol-e az Isten és az emberek előtt az ilyen vakmerő, botrányos és másra káros hatású viselkedést? Ez a vak tetszési vágy illő-e egy keresztény lélekhez, akinek bálványának kell tekin-

tenie mindent, ami nem a Teremtő szeretete és a teremtmények megvetése? Amikor az ember tetszeni vágyódik, mire törekszik? nem arra-e, hogy mások szenvedélyét felizgassa? Módunkban van-e azokat megállítani, ha messzire mennek? Nem kell-e azután magunknak tulajdonítanunk minden következményt? nem törnek-e mindig messzire, bármily kevésbé lobbantjuk is fel? Finom és halálos mérget készítesz és beleöntöd azt minden néző poharába; és te azt hiszed, hogy ártatlan vagy í Fűzd hozzá az olyan egyének példáját, akiket szerénységük érdemesít az ajánlásra és olyanokét, akiknek szerénytelensége bajt okozott. Főkép a leányok külsejében ne tűrj meg semmit, ami túlmegy társadalmi 4ielyez-tükön: szigorúan nyomd el minden szeszélyüket. Mutass rá, hogy az ember milyen veszélynek teszi ki magát, és az okos emberek megvetését mennyire magára vonja, ha elfelejti, hogy kicsoda.

Hátra van még az, hogy leányokat a szellemeskedésből ki-ábrándítsuk. Ha van bizonyos elevenségük és ha nem ügyelünk rájuk, mindenbe beleavatkoznak, mindenről beszélni akarnak, olyan dolgokban akarnak dönteni, melyek képességeiket felül-műlják és kényességből tettetik az unalmat. Egy leánynak csak igazi szükségből, óvatosan és tiszteletteljes arkifejezéssel szabad beszélni; még akkor sem szarjad olyan dolgokról nyilatkoznia, melyek a leányok általános képességeit fölülműlják, ha nagyon tanult. Legyen bármilyen jó emlékezete, élénksége, tréfás fordulatai, kedves beszédre való készsége; mindezek a képességek épúgy meglesznek számos más sokkal kevésbé értelmes és megvetésre nagyon érdemes nőben is. De legyen helyes és következetes viselkedése, higgadt és fegyelmezett lelke; tudjon hallgatni és irányítani valamit: ez a képesség a nők között ki fogja tüntetni. Ami az érzékenységet és az unalom érzését illeti, azokat úgy kell megfékezni, hogy kimutatjuk, miszerint a jóízlés abban áll, hogy a dolgokat hasznosságuk szerint válogatjuk meg.

Nincs becsülésre méltóbb valami, mint a jóézés és az erény: az egyik is, a másik is az idegenkedést és az unalmat nem dicséretes finomságnak, hanem a beteg lélek gyöngeségének mutatja.

Mivel durva lelkű emberekkel és nem kellemes foglalkozásokban kell együtt élnünk, a helyes meggondolás, az okos finomság az, hogy nyersekk legyünk azokkal szemben, akik maguk is azok. A finomságot kedvelő lélek, de aki szükség esetén a jobb siker érdekében annak fölébe tud emelkedni, messze felette áll a finom lelkeknek és azoknak, akiket az idegenkedésük visszartartott.

XI. FEJEZET.

A nők tájékoztatása kötelességeik felől.

Térjünk most át azoknak a dolgoknak részletezésére, melyeket a nőnek tudnia kell. Melyek ezek a foglalkozások? Kötelessége gyermekeinek nevelése; a fiúké egy bizonyos korig, a leányoké addig, amíg férjhez nem mennek, vagy apácák nem lesznek; cselédeinek, azok helyes életének, szolgálatának irányítása; a kiadások elosztása, annak ellenőrzése, hogy minden gazdaságosan és becsületesen történjék; rendszerint még haszonbérletek kötése és a jövedelem kezelése.

A nők tanultsága, épügy mint a férfiaké, szorítkozzék a tevékenységükhöz tartozó dolgok elsajátítására; elfoglaltságuk különbsége szabja meg tanulmányaik különbségét. A nők oktatása szorítkozzék tehát azokra a dolgokra, melyeket az imént mondtunk. A kíváncsi nő azt fogja mondani, hogy ez szűk határokat szab az ő érdeklődésének: csalódik; nem ismeri azoknak a dolgoknak fontosságát és terjedelmét, melyeknek tanulmányozását javaslom.

Milyen ítélőképességre van szüksége, hogy mindenik gyermekének természetét és szellemi képességét megismerje, a velük való legalkalmasabb bánásmódot megtalálja, kedély világukat, hajlamukat, képességüket felfedje, a velükszületett rossz hajlamaiknak elejét vegye, a legjobb ételszabályokról őket meggyőzze és hibáikat meggyógyítsa! Micsoda bölcseségre van szüksége, hogy felettük a tekintélyt megszerezze és megtartsa anélkül, hogy szeretetüket és bizalmukat elveszítené! De nincs-e szüksége arra is, hogy alaposan megfigyelje és megismerje azokat az egyéneket, akiket melléjük ad? Kétségkívül. Tehát egy családanyának tökéletesen tájékozottnak kell lennie a vallásról és kell, hogy érett, határozott és figyelmes szelleme és a vezetésben tapasztalata legyen.

Lehet-e kétség az iránt, hogy a nőknek maguknak kell mindezeket a gondokat vállalniok, minthogy ezek természet-

szerűleg már uruk életében rájuk haramiának, aki a családon kívül van elfoglalva? Még közelebbről kell azokkal szembenéznünk, ha özvegyek lesznek. Végre Szent Pál az ő üdvösségüket gyermekeik nevelésével általában annyira összekapcsolja, hogy arról biztosít, hogy általuk üdvözülnek.

Nem fejtem ki itt mindazt, amit az anyáknak gyermekeik nevelése érdekében tudniok kell, mert ez az emlékeztetés eléggé fogja velük éreztetni azoknak az ismereteknek terjedelmét, melyekkel bírniok kellene.

Számítsd ehhez a neveléshez a háztartást. A nők nagyrésze elhanyagolja azt, mint valami alsórendű foglalkozást, mely csak parasztnak vagy majorosoknak, legfeljebb vendéglősöknek vagy valami gazdaasszonynak való: főképp a kényelemben, bőségben vagy tétlenségben nevelkedett nők közömbösek és kényesek ezen aprólékos dolgok iránt; nem találnak nagy különbséget a falusi élet és Kanada vadjainak élete között. Ha beszélsz velük a gabona forgalmáról, a földek megmunkálásáról, a különböző természetű jövedelmekről, az évi járandóságok összegyűjtéséről és más földesúri jogokról, a bérbeadás legjobb módjáról vagy a pénzbeszedők felfogadásáról, azt hiszik, hogy hozzájuk nem méltó foglalkozásokra akarod őket kényszeríteni.

Azonban csak a tudatlanságra vezethető vissza, hogy megvetik a gazdálkodás tudományát. A régi ügyes görögök és rómaiak nagy gonddal merültek abba bele: a legkiválóbb szellemeik a saját tapasztalataik alapján könyveket írtak róla, melyek még ma is megvannak és amelyekben a földművelést a legkisebb részletéig tárgyalták. Tudjuk, hogy hódító hadvezérek nem röstelték a földet művelni és diadalmenetükből visszatérni az ekéhez. Ez a felfogás oly távol áll a miénktől, hogy el sem hinnénk, ha a történelemben valami ürügyet találnánk, hogy kételkedhessünk benne. De nem természetes-e, hogy az ember csak azért gondol hazája védelmére és nagyobbitására, hogy azt békésen gondolhassa? Mire jó a győzelem, ha nem arra, hogy összegyűjtsük a béke gyümölcseit? Végre is a szellem szilárdsága abban áll, hogy pontosan ismerjük azt a módot, amelyen az emberi élet alapjául szolgáló «dolgok végbemennek; a többi összes lényeges dolgok ezen fordulnak meg. Az állam ereje és jóléte nem abban van, hogy sok rosszul gondozott földünk legyen, hanem hogy a birtokunkban levő földből kivegyük mindazt, ami a nagyszámú nép táplálására szükséges.

Kétségkívül sokkal fejlettebb és szélesebbkörű értelem kell ahhoz, hogy tájékozottak legyünk mindazokban az ismeretekben,

melyek a gazdasággal kapcsolatban vannak és hogy egy kis köztársaság-számba menő családot jól tudjunk nevelni, mint ahhoz, hogy játszunk, csevegünk a divatról és gyakoroljuk magunkat a társalgás apró finomságaiban. A lenézésre nagyon érdemes fajtája az a szellemnek, amely csak arra törekszik, hogy jól beszéljen: mindenütt találkozunk nőekkel, akiknek beszéde tele van életelvekkel, de akiknek viselkedése, mivel nem nevelték őket, csupa léhaság.

De óvakodj az ellenkező hibától is: a nők szinte minden dologban szélsőségesek. Helyes dolog gyermekkoruktól fogva hozzászoktatni őket, hogy valamit irányítsanak, számadást vezessenek, lássák a vásárlás módját, és azt, hogy miként kell valamit használhatóvá tenni. De vigyázz, nehogy a takarékosság fősvénységgé fajuljon; mutasd meg minden részletében ennek a szenvedélynek nevetséges voltát. Ügyelj, mert a fősvénység keveset szerez, de nagyon megbecstelenít. Az észszerű gondolkodásnak a hasznos és szorgalmas életben nem kell mást keresnie, mint hogy elkerülje a szégyent és az igazságtalanságot, mely együtt jár a pazarló és pusztító életmóddal. Csak azért kell tartózkodni a fölösleges költségezettől, hogy módunkban legyen minél könnyebben megtenni mindazt, amit az illem, a szeretet vagy az irgalmasság sugall. Nagy nyereség az, ha a maga helyén tudunk veszíteni: bizonyára a helyes beosztás és nem a piszkos takarékoskodás tesz szert haszonra. Ne mulaszd el rámutatni a nők azon bántó hibájára, hogy örömmel takarítanak meg egy szál gyertyát, de eltűrik, hogy a gazdatiszt minden fontos ügyben becsapja őket.

A tisztaság érdekében is azt tedd, amit a takarékosság érdekében. Szoktasd hozzá a leányokat, hogy semmi piszkosat, semmi rendtlent ne tűrjenek, a legcsekélyebb rendtlenséget is vegyék észre a házban. Tereld rá a figyelmüket arra, hogy semmi sem járul hozzá jobban a takarékosághoz és a tisztasághoz, mint az, ha mindent a helyén tartunk. Ez a szabály szinte semmiségnek látszik, de sokat jelentene, ha pontosan megtartanánk. Szükséged van egy tárgyra? egy pillanatot sem veszítesz el a keresésével; nincs zavar, nincs vitatkozás, sem felfordulás, amikor szükség van rá; rögtön ráteszed a kezedet; és amikor már használtad, tüstént visszateszed arra a helyre, ahonnan elővetted. Ez a szép rend a tisztaság egyik főrésze; igen kellemes a szemnek az ilyen pontos rend látása. Egyébként az a hely, melyet minden egyes tárgynak adunk, azoknak mindenképp előnyére van nemcsak a kedvesség és a szemek gyönyörködtetése szempontjából, hanem

a tárgyak megőrzése érdekében is, mert azon a helyen kevésbé pusztulnak el, mint másutt; véletlen következtében egy tárgy a maga helyén nem törik el; ott tisztábban is tarthatjuk: mert például egy virágtartó nem lesz poros, sem nem lesz kitéve az eltörés veszélyének, ha használat után mindjárt vissza tesszük a helyére. A rend szelleme, mely megköveteli, hogy a helyére tegyük, azt is magával hozza, hogy tartsuk tisztán. Fűzd hozzá azt is, hogy ezen szokás révén a szolgálkat megóvod a lustaság és a zűrzavar szellemétől. Azonfelül sok az, gyors és könnyű kiszolgálást kívánni, de egyúttal kitenni magát a türelmetlenkedés kísértésének a késelem miatt, mely abból áll elő, hogy alig találjuk az össze-visszarakott tárgyakat. De egyúttal kerüld a rend és a tisztaság túlzásait. A tisztaság, ha mérsékelt, erény; de ha az ember túlságosan a maga ízlését követi, lelki kicsinyességgé válik. A jóízlés irtózik a túlzott kényességtől; a kis dolgokat kicsinyekként veszi és nem sértődik meg miattuk. Tréfálkozz tehát a gyermekek előtt azokon az ócska cifraságokon, melyeket némelyik nő oly nagyon szeret és amelyek őket észrevétlenül kellemetlen kiadásokra készítetik. Szoktasd őket az egyszerű és könnyen fönntartható tisztasághoz: mutasd meg nekik a dolgok elvégzésére a legalkalmasabb módot, de mutasd meg főképp azt, hogy miként kell nélkülözni azokat. Magyarázd meg nekik, hogy milyen lelki kicsinyesség és durvaság veszekedni egy rosszul fűszerezett leves, egy rosszul összehajtott függöny és egy nagyon magas vagy alacsony ülőhely miatt.

Kétségkívül sokkal jobb lelkület tudatosan nyersnek, mint túlérzékenynek lenni az ilyen kevésbé fontos dolgok miatt. A helytelen érzékenység, ha az arra hajlamos nőkben nem nyomjuk el, sokkal veszedelmesebb a társalgásra nézve, mint bármi másra: a legtöbb ember nekik száraznak és unalmasnak, az udvariasság legkisebb hiánya szörnyűségnek látszik; mindig gúnyolódok és kellemetlenkedők. Jókor meg kell velük értetni, hogy misem oktanabb, mint valakiről a viselete alapján felületesen ítélni ahelyett, hogy alaposan megvizsgálják a lelkületét, érzelmeit és más hasznos tulajdonságait. Mutasd be különböző tapasztalatok alapján, hogy egy darabos, vagy akár nevetséges megjelenésű vidéki ember a maga kellemetlen bókjaival, ha jó szíve és tiszta lelke van, a becslésre sokkal érdemesebb, mint egy világfi, aki a kifogástalan finomság alatt hálátlan, ravasz, mindenféle képmutatásra és aljasságra hajlamos szívet rejteget. Értessd meg azt is, hogy mindig van valami lelki gyöngesség azokban, akik nagyon haj-

lajosak a kényeskedésre és az idegenkedésre. Nincsenek olyan emberek, akiknek társalgása annyira rossz volna, hogy abból valami jót ne lehetne tanulni: ha az ember választhat, mindig a legjobbat kell választania, de ha a választásban korlátozva van, vigasztalódhat, mert arról beszélteti az embereket, amiről tudnak beszélni, és az okos emberek mindig tudnak valami okulást szerezni a legkevésbé értelmesektől is. De térjünk át azokra az ismeretekre, melyekre a leányokat tanítanunk kell.

XII. FEJEZET.

A nők kötelességeiről szóló tanítás folytatása.

Megvan a tudománya annak, hogy miként szolgáltassuk ki magunkat és ez nem is jelentéktelen. Tisztességes és vallásos cselédeket kell választanunk; ismerni kell a tevékenységeket, melyekre őket alkalmazni akarjuk, az időtartamot és a gondosságot, melyet mindenikre fordítani kell, a véghezvitel helyes módját és a szükséges költségeket. Például rosszkor dorgálsz meg egy alkalmazottat, ha azt akarod, hogy gyorsabban szolgálja fel a gyümölcsöt, mint lehetséges, vagy ha nem tudod a megközelítő árát és mennyiségét a cukornak, melyet bele kell tenni abba a készítménybe, mit csináltatsz vele: így abban a veszélyben vagy, hogy vagy becsapnak a cselédjeid, vagy ostoruk lesznek nekik, ha nincs bizonyos jártasságod az ő mesterségükben.

Azonkívül ismerni kell a hangulatukat, kímélni kell a lelküket és keresztényi módon kell nevelni az egész kis köztársaságot, mely rendszerint oly háborgó. Kétségkívül szükség van a tekintélyre, mert minél kevésbé értelmesek az emberek, annál inkább a félelem tartja őket féken: de ezek keresztények, Jézus Krisztusban testvéreid és mint az ő tagjait, tiszteletben kell őket tartanod és csak akkor fordulj a tekintélyhez, amikor a meggyőzés nem sikerül.

Törekedned kell arra, hogy a házadnépe minden alsórendű barátkozás nélkül szeressen; ne bocsátkozzál velük társalgásba; de ne félj velük beszélni bajaikról szeretettel és gőg nélkül. Hogy nyugodtak legyenek afelől, hogy tanácsot és megértést találnak nálad, hibáik miatt ne korhold őket ridegen: ne mutasd magadat sem meglepődöttnek, sem elkeseredettnek, ha bízol abban, hogy nem javíthatatlanok; légy azon, hogy higgadtan hallgassanak az okos szóra és a szolgálatban légy velük gyakran türelmes azért, hogy módodban legyen nyugodtan meggyőzni őket arról, hogy elkeseredés és türelmetlenség nélkül szólj hozzájuk

kevésbé a szolgálat, mint inkább a saját érdekükben. Nem lesz könnyű az ifjú egyéneket hozzászoktatni az ilyen nyájas és szeretetteljes viselkedéshez, mert az ifjúság türelmetlensége és indulatossága párosulva azzal a helytelen felfogással, melyet nekik származásukról adnak, szinte állatszamba veszi a cselédeket: más teremtményeknek tartják magukat, mint szolgálkat; abban a hiszemben vannak, hogy az Isten ezeket gazdáik kényelmére teremtette. Győzd meg őket, hogy ez a felfogás mennyire ellenkezik a bennünket kötelező szerénységgel és a felebarátainkat megillető emberiséggel. Érted meg velük, hogy az emberek nincsenek szolgaságra teremtve: durva tévedés azt hinni, hogy vannak emberek, akik arra születtek, hogy mások lustaságát és gögjét szolgálják; mivel a szolgaság az emberek természetes egyenlősége ellenére létesült, amennyire csak lehet, enyhíteni kell azt; a gazdák, akik jobb nevelésben részesültek, mint szolgálk, tele vannak hibákkal, nem lehet tehát arra számítani, hogy a szolgálk jó nevelés és jó példák híján mentesek legyenek a hibáktól; végre, ha a szolgálk romlanak a rossz szolgálattól, mennyivel inkább rontja a gazdákat az, amit rendszerint jó kiszolgálásnak nevezünk; ugyanis az a zavartalanság, hogy minden a megelégedésünkre történik, csak elpuhítja a lelket, azt minden legcsekélyebb kényelem követelőjévé és rajongójává teszi, végre csak kiszolgáltatja vágyainak.

A cselédek ilyenmő irányítására nincs jobb mód, mint korán hozzászoktatni ahhoz a leányokat. Bíz rájuk valaminek az irányítását azzal a feltétellel, hogy arról neked számot kell adniok: ez a bizalom nagy örömet fog nekik szerezni; az ifjúság ugyanis hihetetlen örömet érez a felett, hogy bízni kezdünk benne és bevezetjük valamely komoly ügybe. Szép példáját látjuk ennek Margit királynénál. Ez a hercegnő emlékirataiban elbeszéli, hogy életében a legkellemesebb öröme az volt, hogy édesanyja, a királyné úgy kezdett vele beszélni, mint érett egyénnel, bár még nagyon fiatal volt; elragadta őt az a feletti öröm érzése, hogy a királyné és a fivére, az anjoui herceg az államtitkokra nézve bizalmukba fogadták őt, aki addig mást nem ismert, mint a gyermekes játékokat. Engedd meg a leálynak, hogy az ilyen próbálkozásoknál bizonyos hibát kövessen el és áldozz is fel valamit a tanítása érdekében, higgadtan hívd fel a figyelmét arra, hogy mit kellett volna tennie és mondania, hogy elkerülje azokat a kellemetlenségeket, melyekbe belekerült; beszéld el neki szerzett tapasztalatait, és ne félj elmondani az övéihez hasonló hibákat, melyeket

fiatalkorodban te is elkövettél; ezáltal bizalmat keltesz benne, ami nélkül a nevelés kényelmetlen formasággá lesz.

Tanítsd meg a leányt a helyes írásra és olvasásra. Szégyenletes dolog, de gyakran látunk eszes és művelt nőket, akik nem tudják helyesen kimondani azt, amit olvasnak; vagy ingadoznak, vagy énekelve olvasnak; ellenkezőleg, egyszerű és természetes, de határozott és egyenletes hangon kell kimondani. Még súlyosabb hibákat követnek el a helyesírásban, vagy a betűvetésben, vagy írás közben a betűk összekötésében: szoktasd hozzá legalábbis ahhoz, hogy írják a betűket egyenes sorban és adják meg azoknak a határozott és olvasható alakjukat. Az is szükséges volna, hogy a leány ismerje a nyelvtant: nem arról van szó, hogy az anyanyelvére szabályok segítségével tanítsuk, mint ahogyan a növendékek az iskolában a latin nyelvet tanulják; csupán arra tanítsd meg okosan, hogy ne használja az egyik igeidőt a másik helyett, hogy helyes kifejezéseket használjon, hogy gondolatait rendben, röviden és szabatosan fejezze ki: ezzel abba a helyzetbe hozod őt, hogy majdan gyermekeit külön tanulmány nélkül jól megtaníthassa beszélni. Tudjuk, hogy a régi Rómában a Gracchusok anyja a jó neveléssel nagyban hozzájárult gyermekei ékesszólásának kiműveléséhez, akik oly kiváló emberekké lettek.

Tudniok kellene a négy mennyiségtani műveletet is; hasznosan fel fogod azokat használni arra, hogy gyakran végeztess velük számításokat. Ez a legtöbb emberre nézve igen kellemetlen foglalkozás; de ha az ember gyermekkorában elkezd, aztán hozzászerzi a készséget, hogy a szabályok segítségével minden bonyolult műveletet jól végezzen, ez az idegenkedés nagyon fog csökkenni. Jól tudjuk, hogy a biztos számolási készség gyakran helyes rendet visz be a házba.

Az is jó volna, ha a leányok tudnának valamit a jog főszabályaiból; például mi a különbség a végrendelet és az adományozás között; mi a szerződés, a helyettesítés, az öröktársi osztályrész; ismerjék a főbb törvényeket, vagy annak a tartománynak szokásait, ahol élnek, hogy cselekedeteiket tudatosá tegyék; mi a magántulajdon, mi a közvagyon, mi az ingó és az ingatlan vagyon. Ha férjhez mennek, minden főbb ügyük ezen fog megfordulni.

De egyúttal mutasd meg nekik azt is, hogy a nők mennyire nem képesek behatolni a jogi nehézségek mélyébe; maga a jog is mennyire tele van homállyal és kétes szabályokkal az emberi értelem gyarlósága következtében; mily változó a jogtudomány;

mennyire bizonytalanná lesz minden, ami a bíráktól függ, bármily világosnak lássék is; a legjobb ügyek hosszadalmas elintézése mennyi kárt okoznak és mily elviselhetetlenek. Mutasd be a törvénykezés izgalmasságát, a perlekedéssel járó indulatoskodást, az eljárás veszedelmes és különös fordulatait, a vele járó roppant költségeket, a perlekedők nyomorúságát, az ügyvédek, a jogi alkalmazottak és az írnokok mohóságát, hogy mielőbb meggazdagodjanak ügyfeleik elszegényedése árán. Mutass rá azokra a módokra, melyek a formaságok által egy alapjában jó ügyet is elrontanak; a jogszabályok ellentéteit bíróságról bíróságra: ha a törvényszékhez utalnak, megnyerted peredet, ha tárgyalásra kerül, elvesztetted. Ne feledkezzél meg az igazságszolgáltatás zavarairól és arról a veszedelemről, hogy az embernek több éven át kell pereskednie, míg megtudja, hogy hol tárgyalják a perét. Végre mutass rá arra a különbségre, melyet a bírák és az ügyvédek között ugyanazon ügyre nézve gyakran látunk; a tárgyaláson nyert ügyed van, de az ítélet elmarasztal a költségekben.

Én mindezt azért tartom fontosnak, mert a nők pereskedési szenvedélyét lelohasztja és visszatartja őket attól, hogy mint özvegyek, vagy más helyzetben urai a vagyonuknak egyes ügyekben könnyelműen rábízják magukat a békesség ellenségeire. Kell az ügyvédekre hallgatniuk, de nem szabad bennük vakon bízniok.

Szükséges, hogy a pereskedésben bizalmatlanok legyenek velük szemben, amikor erre rá akarják őket beszélni; kérjék ki más értelmesebb és olyan emberek tanácsát, akik jobban értékelik a megegyezést és végre, lássák be, hogy egy perben a főokosság a kellemetlenségeknek előre való látása és azok ügyes elkerülése.

Az előkelő származású és tetemesebb vagyonnal bíró leányok legyenek tájékozottak birtokukon a földesurak kötelességeiről. Mondd el nekik, hogy mit lehet tenniök a visszaélések, az erőszakoskodások, a civakodások és a falun oly gyakori fondorkodások elkerülésére. Ide tartozik a kis iskolák alapítása és a kegyes társulatok létesítése a szegény betegek ápolására. Mutass rá arra az üzletre is, melyet egyes helyeken a nyomor enyhítésére lehet létesíteni, de főképp arra, hogy miképp lehet a nép komoly tanításáról és keresztény szellemben való neveléséről gondoskodni. Mindez túl-hosszú részletezésre szorulna és így nem lehet vele itt foglalkozni.

Amikor a földesurak kötelességeit magyarázod, ne feledkezzél meg^{me}§ jogaikról sem: mondd meg, mi a hűbér, a hűbérúr, a hűbéres, az eskü, az úrbér, a földesúri tized, a földjog, az eladási és vásárlási illeték, a kártalanítás, a törlesztés, a hálaajándék, a földbirtok-

kötvény és más hasonló dolgok. Mindezek szükségesek, mivel a földbirtok kormányzata főképp ezeken a dolgokon fordul meg.

Ezen tanulmányok után mik következzenek az első helyen; azt hiszem, nem lesz haszontalan megengedni nekik szabad idejük és szellemi képességük arányában olyan nem vallásos könyvek olvasását, melyek nem veszedelmesek az érzelmekre: sőt ez a helyes módja annak, hogy elvegyük a kedvüket a színművek és regények olvasásától. Adjunk nekik görög és római történeteket; ezekben a bátorság és az önzetlenség csodáit fogják látni. Ne hagyj előttük ismeretlenül Franciaország történetét sem, melynek szintén megvannak a maga szépségei; kapcsolj hozzá a szomszédos országokét és a távolabbi országoknak helyes ítélettel megírt kapcsolatait. Mindez arra szolgál, hogy fejlődjék az értelem és a lélek magasztos érzelmekre emelkedjék, feltéve, hogy kerüljük a hiúságot és az érzelmességét.

Rendszerint azt hiszik, hogy egy előkelő leánynak tanulnia kell olaszul és spanyolul, ha helyesen akarjuk nevelni; nem látok haszontalanabb dolgot, mint ez a tanulmány, feltéve, hogy a leánynak nincs összeköttetése valamelyik olasz vagy spanyol hercegnő környezetével, mint a mi osztrák vagy Medici származású királynőinknek. Egyébként ez a két nyelv csak veszedelmes könyvek olvasására és arra ad alkalmat, hogy növeljék a nők hibáit; ezekben a tanulmányokban több a veszteni, mint a nyerni való. A latin tanulása sokkal észszerűbb volna, mert ez az Egyház nyelve: megbecsülhetetlen haszon és lelki felemelkedés van abban, ha a vallási szertartások szavainak értelmét felfogjuk, melyeken oly gyakran résztveszünk. Még azok is, akik nyelvi szépségeket keresnek, sokkal komolyabbat és tökéletesebbet fognak találni a latinban, mint az olasz vagy a spanyol nyelvben, melyekben a szellem játéka és a képzelet eleveisége szabálytalanul érvényesül. De csak komoly gondolkodású és szerény viselkedésű leányokat tanítanék latinra, akik értéke szerint tudnák felfogni ezt a tanulmányt, akik nem végeznék azt hiú kíváncsiságból, akik nem kérkednének azzal, amit tanultak és csak épülésüket keresnék benne.

Gondos válogatással megengedném nekik szónoki és költői művek olvasását is, ha látnám, hogy kedvük van hozzá és a gondolkodásuk elég komoly ahhoz, hogy ezen dolgok helyes használatára korlátozódjék; de óvakodnék attól, hogy élénk képzeletüket nagyon megzavarjam és szeretnék mindebben nagy józanságot; minden, ami megismerteti a szerelmet, minél óvatosabb és burkoltabb az, nekem annál veszedelmesebbnek látszik.

A zenénél és a festészetnél ugyanilyen óvatosságra van szükség; ezek a művészetek ugyanolyan szelleműek és ugyanolyan hatásúak. A zenéről tudjuk, hogy a régiek azt hitték, hogy egy jól megszervezett köztársaságra semmi sem veszedelmesebb, mint a lágy zenét oda beengedni: elpuhítja a férfiakat; a lelket gyöngvévé és élvezethajhászóvá teszi; buja és szenvedélyes hangjai csak azért okoznak annyi örömet, hogy a lélek a mámorig menő érzéki élvezetnek adja át magát. A hatóságok Spártában ezért törtek össze minden hangszert, melynek zenéje nagyon mámorító volt, és ez náluk a legfontosabb védekező eljárások egyike volt; Plató ezért utasított vissza szigorúan minden érzéki hangot, mely az ázsiaiak zenéjével behatolt: a keresztényeknek tehát, akiknek sohasem szabad az örömet az örömért keresniök, ezen mérgező szórakozásoktól még jobban kell irtóznok.

A költészet és a zene nagy haszonnal alkalmazhatók arra, hogy a lélekben az élénk és magasztos érzelmeket az erény javára felébresszük, ha nem engedünk bennük érvényesülést annak, ami nem szolgálja e helyes célt. Mennyi költői művünk van a Szentírásból, melyeket a zsidók valószínűleg énekeltek. A zsoltárok voltak az első emlékek, melyek a Szentírás előtt az isteni dolgok emlékét az emberek között jól fönntartották. Láttuk, hogy a zene a pogány népeknél mily erőteljes eszköz volt arra, hogy a lelket a köznapi érzelmek fölé emelje. Az Egyház is azt hitte, hogy a fiait semmivel sem vigasztalhatja jobban, mint az Isten dicséretének éneklésével. Nem hagyhatjuk el ezeket a művészeteket, melyeket maga az Isten lelke szentelt meg. Keresztény zene és költészet volna minden segítség közül a legerőteljesebb a világi örömekből való kiábrándításra; de a mi nemzetünkben élő hamis felfogás szerint az ezen művészetekben uralkodó ízlés nincs veszély nélkül. Igyekezünk tehát megértetni azzal a fiatal leánnyal, akiről látjuk, hogy nagyon érzékeny az ilyen benyomások iránt, hogy mennyi szépséget lehet találni a zenében anélkül, hogy eltérnénk a vallásos tárgyaktól. Ha van hangja és van érzéke a zene szépségei iránt, ne reméld, hogy mindenkorra visszatarthatod őt: a tilalom még izgatná a szenvedélyt; helyesebb szabályos lefolyást biztosítani a zuhatagnak, mint a megfékezésére vállalkozni.

A festészet nálunk inkább irányul a jóra: egyébiránt a nőkre nézve van egy kiváltsága; nélküle a munkáik nem készíthetők jól. Tudom, hogy egyszerűbb munkákra is szorítkozhatnának, melyek nem kívánnának művészetet; de abban a szándékban, melyhez nézetem szerint ragaszkodnunk kell, hogy egyszerre foglalkoztat-

hassuk az előkelő nők értelmét és kezét, azt kívánnám, hogy olyan munkákat készítsenek, melyekben a művészet és a tevékenység némi örömmel fűszerezi a munkát. Az ilyen munkákban nincs semmi szépség, ha a rajzolás szabályainak ismerete nem irányítja azokat. Innen ered szinte minden ízléstelen a mostani szövetekben, csipkében és hímzésekben; minden zavaros, terv és arány nélkül való bennük. Ezek a munkák szép számba mennek, mert sok munkájukba kerülnek azoknak, akik készítik és sok pénzükbe azoknak, akik megveszik; a pompájuk elvakítja azokat, akik messziről nézik, vagy azokat, akik nem értenek hozzá. Az asszonyok a maguk divatja szerint csinálták a rájuk vonatkozó törvényeket; aki ezt kétsébevonná, az képzelődő számba menne. A nők azonban belátnák tévedésüket, ha a festészethez fordulnának irányításért, és így a maguk számára lehetővé tennék, hogy kevesebb költséggel és több örömmel nemesebb változatosságú és szebb munkákat készítsenek, melyek a divat féktelen szeszélyeitől függetlenek.

Hasonlóképp félniök kellene a tétlenségtől és kerülniök kellene azt. Gondolják meg, hogy az első keresztények mindnyájan dolgoztak, bármilyen társadalmi állásúak voltak is, nem szórakozásból, hanem azért, hogy a munkát komoly, határozott és állandó foglalkozássá tegyék. A természetes rend, az első emberre és benne az összes utódaira kirótt bünbánat az, amelyről az új ember, Jézus Krisztus nekünk oly fönséges példát adott, mindez minden embert a maga módján munkás életre kötelez.

Egy fiatal leány nevelésénél számba kell venni származását, azt a helyet, ahol életét el kell töltenie és hivatását, melyet előreláthatólag be fog tölteni. Legyen gondod arra, hogy ne tápláljon vagyonán és származásán túl menő reményeket. Senki sincs, aki ne fizetne rá arra, hogy sokat remélt; ha magasabb állapotra irányítja tekintetét, még az is kiábrándulást hoz, ami egyébként boldoggá tette volna. Ha egy leánynak falun kell élnie, korán élje bele magát az ottani foglalkozásokba, és a világért se izleltesd meg vele a városi örömeiket; mutasd meg neki az egyszerű és tevékeny élet előnyeit. Ha a városi középosztályból való, ne mutasd be neki a királyi udvar embereit: az ilyen érintkezés csak arra szolgálna, hogy nevetséges és hozzá nem illő viselkedést sajátítson el: zárd be őt származása korlátai közé és példaképek olyan egyéneket állíts elébe, akik ott szépen érvényesülnek; alakítsd a lelkületét azon dolgok javára, melyekkel egész életén át foglalkoznia kell; vezesd be a polgári ház háztartásába, azokba a gondokba,

melyek a gazdálkodás bevételeivel, az évjáradékokkal, a városi házak jövedelmével járnak, a gyermekek nevelésére vonatkozó kérdésekbe és végre az üzleti és kereskedelmi elfoglaltságok apró ügyeibe, szóval abba, amivel előreláthatólag foglalkoznia kell, ha majd férjhez megy. Ha azonban szüleinek kényszere nélkül arra határozná el magát, hogy apáca lesz, azonnal fordítsd az egész nevelését az óhajtott hivatás felé; az újoncév megvárása nélkül, amely a világ szemében már az elkötelezésnek egy neme, vedd komoly próba alá; szoktasd őt hallgatáshoz; gyakorold az engedelmességben a kedélyével és szokásaival ellenkező dolgokban; igyekezz lassacskán meglátni, hogy képes-e arra a fegyelemre, melyet magára akar vállalni; törekedj hozzászoktatni a kemény, önmegtartóztató és munkás élethez; mutasd meg neki részletesen, hogy az ember mily boldog és szabad, ha el tud lenni azon dolgok nélkül, melyeket a hiúság és az elpuhultság vagy a világi illem a zárdán kívül szükségessé tesz; szóval a szegénység gyakorlása útján éreztessd vele azt a boldogságot, melyet Jézus Krisztus tárt fel előttünk. Végre, a világ egyetlen hiúságának a szeretetét se felejtsd ott a szívében, amikor azt elhagyja. Anélkül, hogy nagyon veszedelmes kísérletet tétetnél vele, tárd fel előtte a világ nyújtotta hamis örömek alá rejtett töviseket; mutass neki embereket, akik ott az örömek között boldogtalanok.

XIII. FEJEZET.

A nevelőnőről.

Előre látom, hogy ez a nevelési terv sokak szemében ábrándnak fog látszani. Azt fogják mondani, hogy értelem, türelem és rendkívüli képesség kell annak végrehajtásához. Hol vannak az arra alkalmas nevelők? De még inkább, hol vannak azok, akik tudják azt követni? De kérem, lássuk be, hogy amikor valaki a gyermekeknek adható legjobb nevelésről szóló munka megírására vállalkozik, nem állíthat fel tökéletlen követelményeket: nem szabad tehát rosszat találni, amikor az ember a kutatásban a legtökéletesebbet tartja szem előtt. Természetes, hogy a gyakorlatban nem mehetünk oly messzire, mint gondolataink mennek, melyeket misem állít meg a papíroson: de végre is, ha az ember ebben a munkában nem is juthat el a tökéletességig, nem lesz hiábavaló, ha azt megismeri és törekszik elérni; ez a legjobb mód arra, hogy megközelítsük. Egyébként ez a munka a gyermekekben távolról sem tételez fel tökéletességet és az összes legszerencsésebb körülmények találkozását a tökéletes nevelés elérésére: ellenkezőleg, arra törekszem, hogy orvosságot adjak a rossz és elromlott természetek gyógyítására; feltételezem a nevelés általános tévedéseit és a legegyszerűbb eszközökhöz fordulok, hogy azokat részben vagy egészen, amint éppen szükséges, helyrehozzuk. Tény, hogy ebben a kis munkában nem találjuk meg azt, hogy mit tehetünk az elhanyagolt vagy rosszul irányított nevelés megjavítására; de lehet ezen csodálkozni? Nem a legtöbb-e az, amit óhajthatunk, hogy találjuk meg a helyes gyakorlati nevelés legegyszerűbb szabályait? Bevallom, hogy kevesebbet tehetünk és állandóan még kevesebbet teszünk a gyermekek érdekében, mint én itt javaslok; de nagyon is látjuk, hogy mennyit szenved a fiatalság ezen hanyagságunk miatt. Az az út, melyet mutatok, bármily hosszúnak lássék is, a legrövidebb, mert egyenesen oda vezet, ahová törekszünk; a másik, a félelem és a lélek felületes műveltségének az útja, bármily rövidnek lássék is, nagyon hosszú; azon ugyanis

az ember sohasem éri el a nevelés egyetlen igazi célját, azaz az értelem meggyőzését és az erény őszinte szeretetének sugalmazását. Az ezen úton nevelt gyermekek nagy része még a kezdetén van, amikor a nevelésük már befejezettnek látszik; miután a világba való lépésük első éveit eltöltötték úgy, hogy helyrehozhatatlan hibákat követtek el, kénytelenek a tapasztalat és a saját elmélkedésük útján megtalálni azokat az életszabályokat, melyekre az óvatos és felszínes nevelés nem tudta őket rávezetni. Meg kell még figyelni, hogy a gyermekek számára szorgalmazott ezen első gondoskodások, melyeket a tapasztalatlan emberek terheseknek és végrehajthatatlanoknak találnak, sokkal bosszantóbb kellemetlenségektől kímélnék meg és elhárítják azokat az akadályokat, melyek egy kevésbé alapos és szigorú nevelés után le nem küzdhetőkké lesznek. Végre figyeljük meg, hogy ezen nevelési terv végrehajtásánál nem igen van szó olyan dolgokról, melyek kiváló képességet kívánnak, mint inkább arról, hogy elkerüljünk olyan hibákat, melyeket itt részben feltártunk. Főképp azt szorgalmazom, hogy ne kényszerítsük a gyermekeket, legyünk gyakran velük, figyeljük őket, neveljük beléjük bizalmat, apró kérdéseikre feleljünk nekik világosan és szívesen, természetük minél alaposabb megismerése érdekében hagyjuk azt megnyilatkozni és ha tévednek vagy hibát követnek el, javítgassuk őket türelmesen.

Nem volna helyes dolog azt gondolnunk, hogy jó nevelést rossz nevelőnő irányíthat. Kétségkívül elég szabályokat adni, hogy a nevelés egy közepes képességű egyén fáradozása révén sikeres legyen; nem sok, ha azt kívánjuk tőle, hogy legyen jó érzéke, megértő lelkülete és istenfélelme. Az ilyen nevelőnő ebben az értekezésben nem fog találni sem elmésséget, sem gyakorlatiatlant; ha nem értené meg azt egészen, felfogja a lényegét, és ez elég. Légy rajta, hogy többször olvassa el; végy fáradtságot, és olvasd vele együtt; hatalmazd fel őt, hogy megállíthat, ha valamit nem ért meg, és amikor úgy érzi, hogy nem tudad őt meggyőzni; ezután vezesd be őt a gyakorlatba és amint a gyermekekkel való foglalkozása közben látod, hogy szem elől téveszti ezen értekezés elveit, melyeknek követésében megállapodtatok, figyelmeztessd őt tapintatosan négy szemközt. Ez a gond kezdetben terhes lesz neked, de fontos kötelességed, ha atyja vagy anyja vagy a gyermeknek: egyébiránt nem sokáig lesznek nagy nehézségeid; mert ha ez a nevelőnő érzékkel és jóakarattal van megáldva, a gyakorlat és a te magyarázataid révén többet tanul egy hónap alatt, mint hosszú okoskodások révén;

mihamar magától halad a helyes úton. A magad helyzetének könnyebbségére meglesz még az az előnyöd, hogy ő ebben a kis könyvben egészen készen meg fogja találni azokat a párbeszédet, melyeket a főbb tudnivalókról a gyermekekkel folytatnia kell, valamennyit annyira kidolgoztam, hogy szinte csak el kell mondania. Így a szeme előtt lesz egy társalgási gyűjtemény, melyet a gyermekkel folytatnia kell, hogy a legnehezebb dolgokat megértesse vele. Ez a gyakorlati nevelésnek egy neme, mely a nevelőnőt szinte kezénél fogva vezeti. Igen jól felhasználható még a Történelmi Katekizmust, melyről már beszéltünk; szorgalmazd, hogy az így irányított nevelőnő olvassa el azt többször, és főképp törekedj jól megértetni vele a bevezetést, hogy ebbe a tanítási módszerbe jól beleélje magát. Mégis be kell vallanom, hogy ritkán találhatók ilyen közepes képességű alkalmazottak, amilyenekre én hivatkozom. De végre is kell valaki a neveléshez, mert a legegyszerűbb dolgok sem mennek maguktól, és az avatatlan egyének mindig rosszul végzik azokat. Keress tehát vagy a házadba, vagy a birtokodra, vagy a barátaidhoz, vagy a jól megszervezett rendházba egy leányt, akit alkalmasnak tartasz arra, hogy kiképezheted; igyekezz őt erre a hivatásra korán előkészíteni, és tartsd egy ideig a környezetben, hogy megfigyelhesd, mielőtt ilyen kényes dolgot rá bízna. Őt vagy hat ilyen módon kiképzett nevelőnő tud majd hamarosan több mást megtanítani. Talán csalódnia fogunk némelyikben; de a sok között akadnának olyanok, akik kárpótolnának, és nem lennének oly nagy zavarban, amilyenben most állandóan vagyunk. A szerzetesnői és a világi rendházak, melyek a szabályaik szerint a leányok nevelésére vannak hivatva, elfogadhatnák ezt a javaslatot nevelői intézeti és iskolai nevelőnők kiképzésére.

Bár nagyon nehéz nevelőnőket találni, valljuk be, hogy van még egy nagyobb nehézség is; ez a szülők fegyelmezetlensége: minden hiábavaló, ha ők maguk nem akarnak versenyezni ebben a munkában. Mindennek az az alapja, hogy ők maguk adjanak helyes életelveket és épületes példát gyermekeiknek. Ezt azonban csak nagyon kevés családtól lehet elvárni. A legtöbb házban csak zavart, nyugtalanságot és egy sereg cselédet lehet látni, akik éppen olyan fonák lelkűek, mint amilyen visszásság van gazdáik között. Mily szörnyű iskolája ez a gyermekeknek! Gyakran az olyan anya panaszkodik komoly hangon, hogy leányai nevelésére nem tud rendes nevelőnőt találni, aki az egész életét játékban, színházban és illetlen társalgásban tölti. Milyen hatása lehet akár

a legjobb nevelésnek is az ilyen anya mellett? Gyakran látni még olyan szülőket is, mint Szent Ágoston mondja, akik maguk viszik el gyermekeiket olyan nyilvános látványosságokra és más szórakozásokra, melyek elveszik a kedvüket a komoly és tevékeny élettől, melybe maguk ezek a szülők akarják őket irányítani; így keverik bele a mérget a jó táplálékba. Csak okosságról beszélnek; de a gyermekek csapongó képzeletét hozzászoktatják a szenvedélyes előadások és a zene által előidézett erős vigalmakhoz, melyek után ezek nem tudják többé magukat összeszedni. Megkedveltetik velük az izgalmakat, és fanyaroknak mutatják az ártatlan örömeiket. Mindezek után még azt akarják, hogy a nevelés eredményes legyen;^x és szomorúnak és ridegnek tekintik a nevelést, ha nem tűri a jónak és a rossznak ezt az összevegyítését. Nem annyi-e ez, mint eltelve lenni a gyermekek jó nevelése után való vágygal anélkül, hogy ennek a gondját is vállalni akarnák, vagy a legszükségesebb követelményeknek alávetnék magukat?

Fejezzük be azzal a képpel, melyet a bölcs fest a derék nőről: Az értéke olyan, mint azé, aki messziről és a Föld végéről jön. Férjének szíve rábízta magát; nem szenved hiányt a zsákmányban, melyet ura hoz neki győzelmeiből; mindennap tesz valami jót, de sohasem rosszat. Keresi a gyapjút és a lent: okos kézzel dolgozik. Mint valami megterhelt kereskedőhajó, messziről hozza az élelmiszereket. Éjszaka felkel és kiosztja az eledelt a cselédeknek. Megnéz egy szántóföldet és megszerzi munkájával és kezének gyümölcseivel; ültet bele szőlőt. Derekat erővel övezi, megedzi karjait. Megízlelte és meglátta, hogy a munkája mily hasznos: a lámpája nem alszik ki éjszaka. Keze hozzászokik a durva munkához és ujjai megfogják az orsót. Keze mégis kinyílik a nyomorgó előtt, kitárja azt a szegénynek. Nem fél sem a hidegtől, sem a hótól, minden cselédjének két ruhája van: maga szőtt ruhát magának, finom lenből és bíborból vannak a ruhái. Az ura kiváló a kapukban, azaz a tanácskozásokban, ahol együtt ül a legtisztéletreméltóbb férfiakkal. Ő készíti a ruhákat, melyeket elad és az öveket, melyeket kimér a kánaánbelieknek. A szépség és az erő az ő ruhái, és nevetni fog halála napján. Bölcseségre nyitja a száját és a kedvesség törvénye van a nyelvén. Mindent megfigyel házában, még a lábnyomokat is, és nem eszi meg kenyerét tétlenül. Gyermekei felkelnek és boldognak mondják őt: az ura hasonlókép felkel és magasztalja őt: ezt mondja: Sok leány

¹ Proverb. XXXI. 19. et sequ.

szerzett gazdagságot, de te valamennyit felülmúltad. A kedveskedések megcsalnak, a szépség semmis: az istenfélő nőt kell dicsérni. Add neki kezemunkájának gyümölcsét és a kapukban, a nyilvános gyűlésekben a saját munkájáért dicsérjék őt!

Bár a szokások nagy különbsége és a képek tömörsége és merészsége ezt a nyelvezetet első tekintetre homályossá teszi, mégis oly kifejező és erőteljes az, hogyha jobban megfigyeljük, mihamar elbűvölőnek találjuk. De még inkább kívánom, érezzük meg a legbölcsebb embernek, Salamonnak erejét; érezzük meg a Szentlélek hatalmát, akinek szavai oly magasztosak, amikor csodálatot váltanak ki egy előkelő asszony szokásainak egyszerűsége, takarékosága és munkája iránt.

ÚTMUTATÁS EGY ELŐKELŐ NŐ SZÁMÁRA LEÁNYA NEVELÉSÉRE.

Asszonyom, kívánságára kifejtem a leánya nevelésére vonatkozó gondolataimat.

Ha több leánya van, ezeknek nevelése külső elfoglaltságai miatt nagyobb terhet róna Önre, mint kívánatos. Ebben az esetben egy jó zárdát vagy nevelőintézetet kellene választania. Mivel azonban csak egy leányt kell nevelnie, és az Isten az ahhoz szükséges képességet Önnek megadta, jobb nevelést adhat neki, mint bármelyik zárda. Egy okos, gyöngéd és keresztény anya szeme kétségkívül mindent meglát, amit mások nem vesznek észre. Mint-hogy ezek a képességek nagyon ritkák, az anyák legjobban teszik, ha a leányaik nevelésének gondját zárdákra bízják, mivel rendszerint nincsenek meg a neveléshez szükséges ismereteik, vagy ha ezek megvannak, nem erősítik azokat a komoly és keresztényies viselkedés példájával, mely nélkül pedig a legalaposabb tanítások sem lesznek hatásosak; mert mindazt, amit az anya leányának mond, lerontja az, amit a leány nála lát. Önnél, asszonyom, ez az eset nem áll fenn: Ön csak az Isten szolgálatával törődik; a vallás az Ön első gondja és csak azt sugalmazza leányának, amit ez a cselekedeteiben lát: így Önt kiveszem az általános szabály alól, és a leány nevelése szempontjából többre becülöm bármelyik zárdánál. Még egy nagy előny is van abban a nevelésben, melyet Ön a maga szárnyai alatt leányának ad. A nem szabályok szerint élő zárdában a leány azt látja, hogy ott a hiúság nagy becsben áll, és ez a legfinomabb méreg az ő fiatal lelkületére. Azt fogja hallani, hogy ott úgy beszélnek a világról, mint az örömek országáról; és semmi sem tesz rosszabb hatást, mint a világnak ez a csalóka képe, melyet távolról csodálattal nézünk, és amely annak minden örömét túlozza anélkül, hogy megmutatná a csalódásait és a keserőségeit is. A világ sohasem kápráztat el annyira, mint amikor messziről nézzük anélkül, hogy valaha láttuk volna közelről, és anélkül, hogy felkészültünk volna a csábításával szemben.

Ez az oka annak, hogy jobban félnék egy világi zárdától, mint magától a világtól. Ha azonban egy zárda buzgón és pontosan megtartja a szabályait, az előkelő leány ott a világról való teljes tudatlanságban nő fel: ez kétségkívül boldog tudatlanság, ha örökké tart; de ha a leány kilép a zárdából, és egy bizonyos idő múlva visszatér a szülői házba, ahol elkezd a világi életet, nincs veszedelmesebb, mint ez a meglepetés és az élénk képzeletnek ez a nagy megindítása. Azt a leányt, akit semmi más nem tartott távol a világtól, mint annak a nemismerése, és akiben az erény még nem vert elég mély gyökeret, mihamar megkísérti az a gondolat, hogy előle a legcsodásabb dolgokat rejtették el. Úgy lép ki a zárdából, mintha egy mély barlang sötétségében nőtt volna föl, és most hirtelen napfényre bocsátották volna. Misem oly-vakító, mint ez a váratlan átmenet és ez a fény, melyhez az ember nem szokott hozzá. Helyesebb, ha a leány vallásos és tapintatos anyja mellett lassacskán megszokja a világot, aki neki megmutatja azt, amit látnia lehet, aki alkalmilag feltárja annak fogyatkozásait, és aki neki példát mutat arra, miként kell azt a szükség szerint mérséklettel felhasználnia. A jó zárdák nevelését nagyon értékelem; de többet várok egy jó anya nevelésétől, ha módjában van neki arra szentelnie magát. Tehát arra az eredményre jutok, hogy jobb helye van leányának Ön mellett, mint a választható legjobb zárdában. De kevés anyának lehet ezt a tanácsot adnom.

Igaz, hogy ez a nevelés nagyon veszedelmes volna, ha Ön nem fordítana elég gondot azon nőknek kiválasztására, akik majd a leánya mellett lesznek. Az Ön házi elfoglaltságai és külső teendői nem hagynak időt arra, hogy állandóan a gyermekén tartsa a szemét: helyes, ha a lehető legkevesebbet távozik el mellőle; mégis lehetetlen, hogy mindenüvé magával vigye. Ha könnyelmű, fegyelmezetlen és tapintatlan nőkre hagyja, ezek többet rontanak rajta egy hét alatt, mint amennyit Ön képes javítani több év alatt. Ezek a rendszerint csak rossz nevelésű egyének többé-kevésbé a magukéhoz hasonló nevelést fognak neki adni. Maguk között a gyermek jelenlétében nagyon szabadon fognak beszélni, ez pedig mindent megfigyel, és azt fogja hinni, hogy ő is ugyanúgy tehet: nagyon hamis és veszedelmes életelveket fognak terjeszteni. A gyermek hallani fog rágalmozásokat, hazudozásokat, könnyelmű gyanúsításokat, hiábavaló beszédeket. Látni fog irigykedéseket, bizalmatlankodásokat, furcsa és türhetetlen viselkedéseket és néha téves, vagy babonás ájtatoskodásokat és furcsaságokat a legsúlyosabb hibák javítása nélkül. Ezek a szolgalelkű személyek arra fognak

törekedni, hogy kedveskedésekkel és veszedelmes hízelgésekkel megnyerjék a gyermek bizalmát. Bevallom, hogy egy közepes zárda nevelése többet érne, mint az ilyen házi nevelés. De feltételesen, hogy az elkerülhetetlen kényszer esetétől eltekintve Ön nem fogja magára hagyni a gyermekét és hogy egy megbízható egyén fog a rendelkezésére állani, aki meg fog felelni azokra az alkalmakra, amikor Ön kénytelen lesz azt megtenni. Kell, hogy ez az egyén helyes érzésű és erényes legyen, nyájas tekintélyt tartson, a többi női alkalmazottat a kötelességteljesítésre készítse, szükség esetén a gyermeket megdorgálja a nélkül, hogy ez iránta ellenszenvre gerjedne és Önnek számot adjon mindenről, ami figyelmet érdemel. Elismerem, hogy nem könnyű ilyen nőt találni; de keresni kell és nem kell sajnálni a szükséges költséget, hogy környezetében kedvező föltételek között megtarthassa. Tudom, hogy előfordulhatnak bosszantó tévedések; de meg kell elégedni a lényeges jótulajdonságokkal és el kell viselni a fogyatkozásokat, melyek azokba vegyülnek. Egy ilyen segítőtárs nélkül nem lehet sikert érni.

Minthogy az Ön leánya eléggé fejlett értelmet mutat sok közlékenységgel, könnyedséggel és éleselméjűséggel, félek, hogy hajlama van a szellemeskedésre és az üres és veszedelmes kíváncsiszkodásra. Bocsásson meg, Asszonyom, hogy ezt mondom, nem veheti rossz néven, hiszen Ön ebben nem hibás. A nők rendszerint jobban rajonganak a szellem, mint a test cicomájáért. A tanulásra hajlamos nők és azok, akik remélik, hogy abban kitűnhetnek, jobban lelkesednek a könyveikért, mint a ruháikért. Kissé elrejtik tudásukat; de csak félig rejtik el, hogy a tehetség mellett a szerénységgel is büszkélkedhessenek. Más, sokkal rosszabb hibák könnyebben javíthatók, mert az ember észreveszi azokat, szemrehányást tesz magának miattuk és a léha jellemet mindig mutatják. De a kíváncsi és tudásával büszkélkedő nő abban a hízelgő képzeletben él, hogy ő nemének egy magasabbrendű szelleme: azzal büszkélkedik, hogy meg tudja vetni más nők szórakozásait és hiúságait; magát mindenben tökéletesnek tartja, és ebből a nyakasságából nem lehet őt kigyógyítani. Rendszerint mindent csak félig tud; inkább elvakítja, mint világosságot gyűjt benne az, amit tud; azt képzelem, hogy mindent tud; megállapítást tesz; szenvedélyesen állást foglal az egyik felfogás mellett és a másik ellen minden vitában, mely az ő tudását meghaladja, még a vallás kérdésében is: innen van az, hogy minden keletkező vallási szakadás a nők révén erősödik, akik azt belopják a köztudatba és terjesztik. A nők ügyes

beszédűek a társalgásban és leleményesek az ármánykodásban. A nők üresnek tartott közönséges hiúságától nem kell annyira félni, mint ezektől a komoly és finomkodó hiúságoktól, melyek szellemeskedésekben jelentkeznek, hogy a komoly érdem látszatában tündököljenek. Fontos tehát, hogy mindig vezessük vissza a kisasszonyt az okos egyszerűségre. Elég, ha úgy ismeri a vallást, hogy higgyen és szigorúan a szerint éljen, de ne okoskodjék felette. Kell, hogy csak az Egyházra hallgasson, és ne befolyásoltassa magát semmiféle ellentmondó, vagy az újításban gyanús prédikátor javára. A lelkiatyja olyan ember legyen, aki nyíltan állást foglal minden ellen, ami a párt nevet viseli. Kell, hogy kerülje azon nők társaságát, akik merészkednek bírálgatni az Egyház tanítását, és kell, hogy érezze, hogy mily illetlen és veszedelmes ez a szabadság. Kerülje a tiltott könyvek olvasását, de ne vizsgálja azt, hogy miért tiltottak. Tanuljon meg kevésbé bízni önmagában és félni a kíváncsiság és az elfogultság kelepcejétől; imádjá az Istent alázatosan, váljék lelki szegénnyé, legyen mindig rendbeszedett, szünetlenül engedelmes, tűrje a bölcs emberek dorgálásait és legyen jóindulatú még a leghatározottabb ítéleteiben is, és tudjon hallgatni és hagyjon másokat beszélni. Foglalkoztassa őt kézimunkázással, ez hasznos lesz az Ön házában, és hozzászoktatja őt ahhoz, hogy ne kívánja a világgal való veszedelmes érintkezést; de ne hagyja őt a hitének nagy veszedelmére okoskodni a hittudományban. Minden elveszett, egyrészt, ha ragaszkodik szelleme fitogtatásához, másrészt, ha idegenkedik a háztartás gondjaitól. A derék asszony fon, bezárkózik háztartásába, hallgat, hisz és engedelmeskedik: nem vitatkozik az Egyház ellen.¹

Nem kételkedem, Asszonyom, hogy a kínálkozó alkalmakkor Ön fog majd néhány megjegyzést tenni azokra a helytelenségekre és kilengésekre, melyek bizonyos nők szellemeskedéseiben előfordulnak, hogy leányát ezen szirtektől távol tartsa. De mivel az anyai tekintély idővel csökken, és mivel a legbölcsebb oktatás sem győzi meg mindig a leányt, szeretném, ha a világban igazolt érdemű nőekkel, amilyenek az Ön barátnői, a fiatal hölgy jelenlétében beszélgetést folytatna, de anélkül, hogy ez észrevenné, hogy a tanítás neki szól, és kifogásolná az ilyen tudákos és a vallásújítók javára elfogult nők üres és nevetséges jellemét. Ezek a közvetett oktatások valószínűleg eredményesebbek volnának, mint azok, melyeket egyedül és közvetlenül adna.

¹ Prov. XXXI. 19. etc.

Az öltözködésben igyekezzék leányát a helyes mérséklet kedvelésére szoktatni. Vannak szélsőséges lelkületű nők, akik nem tűrik a közepszerűséget: hajlamosabbak a fanyar egyszerűsége, ami a túlzott pompáról való lemondással tüntető újításszámba megy, semhogy megmaradjanak a helyes középúton, melyet mint az ízlés hiányát és élvezhetetlen helyzetet megvetnek. Mindamellet bizonyos, hogy a becsülésre legmértöbb és a legritkább az a bölcs és mérsékelt lélek, aki kerüli a két szélsőséget, és aki megadja az illemnek is azt, amit nem utasíthat vissza és sohasem lépi túl ezt a határt. Az igazi bölcsesség a látszatra, a fogatokra és a ruhára nézve is az, hogy azon sem jóban, sem rosszban ne legyen olyan, amire megjegyzést kell tenni. Mondja meg a leánynak, hogy viselkedjék úgy, hogy ne vonjon magára bírálatot, mint ízléstelen, ügyetlen és hanyag; de külsejében se lássék semmi mesterkéltség és semmi pompa: így mind a bútorzatán, mind a fogatán, mind a ruháján meg fog látszani, hogy okos és erényes; használni fogja ezeket, de nem lesz rabszolgájuk. Meg kell értetni ezzel a fiatal hölgygel, hogy a fényűzés zavarja össze a társadalmi osztályokat, alacsony származásúakat felemel, és gyűlöletes eszközökkel hamarosan a legelőkelőbb egyének fölé segít; ez a viszásság rontja meg a nemzet erkölceit, felébreszti a kapzsiságot, cselszövésekre és aljasságokra visz és aláassa a becsület alapjait. Azt is meg kell értetni a leánnyal, hogy a leggazdagabb ház is romlásba jut, ha ő oda beviszi a fényűzést, melyre semmiféle vagyon nem elegendő. Szoktassa egyúttal hozzá, hogy megértéssel legyen a szegények szörnyű nyomora iránt, és hogy érezze, hogy mily méltatlan az emberiséghez az, hogy egyes emberek, akiknek mindenük megvan, nem ismernek határt a feleslegük felhasználásában, mégis kegyetlen ridegséget mutatnak mások nélkülözéseivel szemben. Ha Ön a leányát más vele egykorúakkal és egyenrangúakkal szemben alacsonyabb helyzetben tartja, könnyen elidegenítheti őt magától: az után vágyódnék, amiye nem volna, és amit messziről másban csodálna; megkísértené őt az a gondolat, hogy Ön nagyon szigorú és rideg; alig várná már, hogy a maga gazdájának lássa magát, hogy a mértéktelen hiúságnak élhessen. Sokkal jobban visszatartja őt, ha biztosítja neki azt az életmódot, melyet a jóérezésű és tekintélyes egyének helyeselnek: így a leány azt fogja látni, hogy Ön megadja neki azt, ami őt megilleti, hogy Ön nem túlságosan takarékos, sőt, hogy mindenben okos megértéssel van irányában és csupán azon személyek túlzásaitól akarja őt megóvni, akiknek hiúsága nem ismer határt. A lényeges

az, hogy ne adjon teret semmiféle szerénytelenségnek, ami nem méltó a kereszténységhez. Az illem és az érdek szempontját segítségül hívhatja a vallásnak ezen a ponton való támogatására és segítségére. Egy leány mindent kockáztat életének nyugalma nézve, ha hitvány, könnyelmű és féktelen emberhez megy férjhez. Elengedhetetlen tehát, hogy mindent tegyen meg, hogy okos, fegyelmezett, komoly lelkületű emberre akadjon és olyanra, akinek reménye lehet arra, hogy boldogul hivatásában. Hogy ilyen embert találjon, szerénynek kell lennie és nem léhának és szeleverdinek. Melyik okos és szerény ember venne el egy hiú nőt, akinek már a külseje is kétes belsőre mutat?

Az Ön főteendője az, hogy nyerve meg leánya szívét a keresztény erénynek. Ne idegenítse őt el a vallásosságtól haszontalan szigorúsággal; engedjen neki méltányos szabadságot és ártatlan örömet; szoktassa hozzá, hogy bűnéből felkeljen, és hogy örömét ne veszedelmes szórakozásokban keresse. Keressen számára olyan társaságot, mely nem rontja őt és bizonyos órákban szórakozásokat, melyek nem veszik el a kedvét a komoly munkától a nap többi részében. Törekedjék megkedveltetni vele az Istent: ne tűrje, hogy nagyhatalmú és engesztelhetetlen bírót lásson benne, aki éberén virraszt, hogy bennünket szemmel tartson és folyton kényszerítsen; mutassa meg, hogy milyen szeretetreméltó, mennyire megértő szükségünk és irgalmas gyöngeségeink iránt: szeresse meg vele ezt a gyöngéd és megértő atyát. Ne engedje, hogy az imádságot unalmas semmittevésnek és valami lelki kinnak tekintse, melyet az ember magára vállal, miközben az elszabadult képzelet bolyong. Értesse meg vele, hogy arról van szó, hogy az ember gyakran magába száll, hogy ott az Istent megtalálja, mert az Ő országa bennünk van. Arról van szó, hogy sűrűn beszélgesünk Istennel, hogy bevalljuk hibáinkat, elébe tárjuk szükségünket és hogy kellőképp számot vessünk vele gyarlóságaink megjavítása érdekében. Arról van szó, hogy halljuk az Istent, amint a belső csendben mondja: Meg fogom hallgatni azt, amit az Úr mond bennem. Arról van szó, hogy boldog szokásunkká tegyük az ő jelenlétében cselekedni és az ő szeretetéért szívesen megtenni minden nagy és kis dolgot. Arról van szó, hogy felelevenítsük ezt a jelenlétet mindannyiszor, ahányszor csak észrevesszük, hogy azt elvesztettük. Arról van szó, hogy ejtsük el azokat a gondolatokat, melyek bennünket szórakoztattak, mihelyt azokat észrevettük,

¹ Ps. LXXXIV. 9.

anélkül, hogy örömünket lelnénk a szórakozottságokkal vívott sok harcban, és nyugtalankodnánk azok gyakori visszatérésén. Kell, hogy legyen türelme önmagával szemben és ne csüggedjen el soha bizonyos lelki gyöngeségen, melyet magában érez. Az akaratlan szórakozottságok sohasem szakítanak el az Istentől; misem kedvesebb neki, mint a léleknek az az alázatos türelme, mely mindig kész a hozzá való visszatérésre. A leánya mihamar maga kezd imádkozni, ha Ön erre előkészíti a jó alkalmat. Nincs szó nagy lelki erőfeszítésekről, sem a képzelet szárnyalásairól, sem rendkívüli érzelmekről, melyeket az Isten tetszése szerint megad és elvesz. Aki nem ismer más imádkozást, mint azt, amely mindezekben a nagyon érzelmes dolgokban áll, és amelyek alkalmasak arra, hogy belsőleg nagyon hassanak ránk, az hamar elbátortalanodik, mert az ilyen imádság kiapaszt és azt hisszük, hogy mindent elvesztettünk. Mondja meg neki, hogy az imádság hasonlít az egyszerű, kedves és közvetlen beszélgetéshez, vagy helyesebben maga ez a beszélgetés. Szoktassa őt hozzá, hogy öntse ki a szívét az Isten előtt, hogy használjon fel mindent erre az érintkezésre és beszéljen vele bizalmasan, amilyen őszintén és tartózkodás nélkül beszélünk azzal, akit szeretünk és akiről biztosak vagyunk, hogy szíve mélyéből szeret bennünket. Az emberek nagyrésze, akik bizonyos erőltetett imádságra szorítkoznak, úgy van az Istennel, mint azokkal az egyénnel szoktunk lenni, akiket tisztelünk, akiket ritkán látunk és akikkel a kapcsolatunk pusztán külsőség, a nélkül, hogy szeretnénk őket, és ők bennünket szeretnének: csupa szertartás és csupa hódolat; az ember gyötrődik, unatkozik, alig várja, hogy abbahagyja. Ezzel ellentétben az igazán bensőséges emberek úgy vannak az Istennel, mint a legbizalmasabb barátaikkal: nem nagyon latolgatják azt, amit mondanak, mert tudják, hogy kivel beszélnek; mindent a szívük bőségéből és egyszerűségéből mondanak; közös ügyeket beszélnek meg az Istennel, az ő dicsőségét és saját üdvösségüket. Elmondjuk hibáinkat, melyeket meg akarunk javítani, kötelességeinket, melyeket teljesítenünk kell, kísértéseinket, melyeket le kell győznünk, hiúságunk érzékenykedéseit és cselfogásait, melyeket el kell nyomnunk. Mindent elmondunk neki; Ő mindent meghallgat; végig megyünk parancsain és eljutunk a tanácsáig; őszinte beszélgetés, igazi barátság: erre az Isten szívünk barátjává lesz, atyává, kinek kebelén a gyermek megvigasztalódik, házastársná, akivel egy lélek leszünk a kegyelem által. Megalázkodunk a nélkül, hogy bátorságunkat vesztenénk; őszinte bizalmunk van az Istenben,

nagy bizalmatlanság önmagunkban; nem feledkezünk meg többé magunkról hibáink megjavítása érdekében, de megfeledkezünk, hogy soha többé ne halljuk az önzés hízelgő tanácsait. Ha Ön, Asszonyom, a leánya szívébe ülteti ezt az egyszerű és annak mély-sége által táplált jámborságot, akkor az nagy haladást fog tenni. Én ezt szívből kívánom.

TARTALOM.

	Oldal
Bevezetés,..	3
I. A leányok nevelésének fontossága	7
II. A szokásos nevelés helytelenségei	10
III. A nevelés első alapjai.....	13
IV. Káros utánzások	18
V. Közvetett oktatások: nem kell kényszeríteni a gyermekeket.....	20
VI. A bibliai történetek felhasználása a gyermekek számára	35
VII. Hogyan kell a vallás alapelemeit a gyermekek lelkébe oltani..	41
VIII. A tízparancsolat, a szentségek és az imádság tanítása	53
IX. A leányok néhány hibájára vonatkozó megjegyzések.....	60
X. A szépség és az öltözködés hiúsága	64
XI. A nők tájékoztatása kötelességeik felől	68
XII. A nők kötelességeiről szóló tanítás folytatása	73
XIII. A nevelőnőkről	81
Útmutatás egy előkelő nő számára leánya nevelésére.....	86